

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

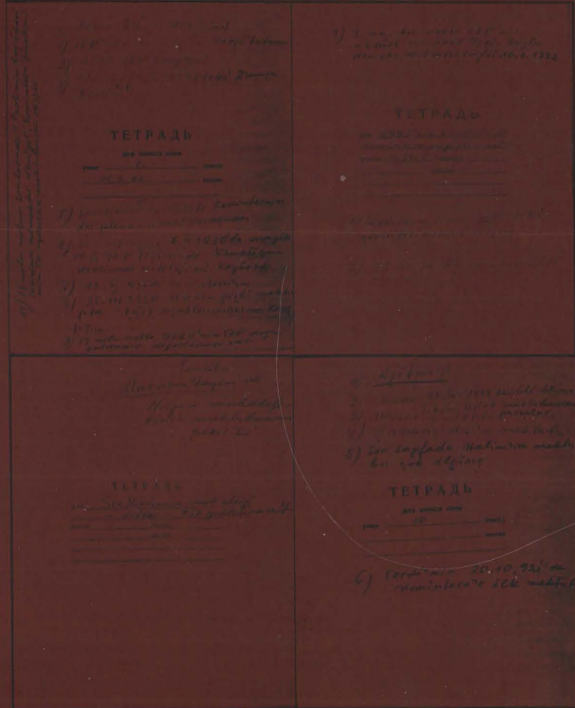
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

BİLAL ŞEN

Arşiv Çalışmaları

Derleyen: Ersin Tosun

SOSYAL
TARİH
YAYINLARI

BİLAL ŞEN

Arşiv Çalışmaları

Derleyen: Ersin Tosun

Sosyal Tarih Yayınları
Belge Araştırma Dizisi: 28
© TÜSTAV İktisadi İşletmesi
Bu yapının telif hakları TÜSTAV İktisadi İşletmesi'ne aittir.
İzin alınmadan kullanılamaz.

1. Basım: Ocak 2019 ISBN 978-605-4513-41-3
Sertifika No: 12588

TÜSTAV İKTİSADİ İŞLETMESİ
Meşrutiyet Mahallesi, Hacı Mansur Sokak
No: 10 A Blok Kat:3 No: 64 34363
Şişli-İstanbul
www.tustav.org e posta: bilgi@tustav.org

Baskı ve Cilt:
Net Kırtasiye ve Matbaa San. Tic. Ltd. Şti.
İnönü Cad. Beytûlmalcı Sk. N0.23/A
Gümüşsuyu-Taksim-İstanbul
Tlf. 0212 249 40 60

Kapak fotoğrafı: Bilal Şen'in arşiv çalışmalarında kullandığı defterler.

İÇİNDEKİLER

Sunu	7
Cumhuriyetin İlk Yıllarında TKP ve Komintern İlişkisi	9
Parti Güvenliği ve Parti Politikası	22
BELGELERİN SÖZÜ	81
BİRİNCİ BÖLÜM	83
Giriş	83
Belge 1 - Komintern Yönetimi'nin Türkiye'de Çalışma Tezleri	85
Belge 2 - Plân Bizim İşimiz	93
Belge 3 - Gündem Türk Sorunu	99
Belge 4 - Sekreteryâ'nın Türk Sorununu Düzene Koyma Kararı	107
Belge 5 - Türkiye Komünist Partisinin Çalışma ve Taktiği Üzerine Karar	109
Belge 6 - Türkiye Komünist Partisi Çağrısı (Türk Halkına!)	115
Belge 7- Türkiye Komünist Partisi'nin Yeni Taktiğine Dair Merkez Komitesi'nin Beyanı	121
Belge 8 - Nâzım Belgesi	129
İKİNCİ BÖLÜM	131
Yakın Tarihin Bilinmeyen Sayfaları	131

Sunu

1940'lı yıllarda TKP üyesi olan ve 1945 İleri Gençler Birliği ve 1953 TKP Davası sanığı olan Bilal Şen, son aldığı ceza infaz edilirken Türkiye Cumhuriyeti yurttaşlığından çıkartıldı ve sürgüne gönderilmesinin ardından sınır dışı edildi. 1959'dan itibaren ağırlıklı Sofya ve Moskova'da yaşayan Bilal Şen, 1962'de kurulan TKP MK Dış Bürosu'na Nâzım Hikmet'in ölümünden sonra Gün Togay ile birlikte üye olarak alındı. TKP MK Dış Bürosu'nda 1965 yılında yaşanan tartışmalar üzerine hem Dış Büro, hem de TKP üyeliğinden çıkartıldı. Sofya'ya yerleşen Bilal Şen, Sofya Radyosu Türkçe yayınlarına yorum yazmanın yanı sıra Bulgaristan Komünist Partisi Uluslararası İlişkiler Şubesi'ne de Türkiyeli komünistler ve TKP ile ilgili enformasyonlar hazırladı.

1990'dan sonra Komintern arşivlerinin Rusya Siyasi ve Sosyal Tarih Devlet Arşivi'nde (RGASPI) açılmaya başlanmasıyla birlikte, 70 yaşından itibaren yaklaşık 25 yıl boyunca Bilal Şen bu arşivde TKP'yle ilgili Rusça belgeler üzerinde çalıştı. Bilal Şen'in arşiv katalogları üzerinde yaptığı çalışmalar sayesinde TÜSTAV'a da Hollanda Sosyal Tarih Enstitüsü (USTE) ile birlikte TKP Komintern arşiv belgelerinin kopyaları intikal etti. Bu kopyaların Türkiye'ye getirilmesi vesilesiyle TÜSTAV'ın, 10-11 Mart 1995 tarihinde Mecidiyeköy Kültür Merkezi'nde yine USTE'nin aktif katkılarıyla düzenlediği "Tarihe Yeniden Bakış ve/veya Tarihin Kaynakları" sempozyumunda Bilal Şen arşiv çalışmalarıyla ilgili olarak bir sunum yaptı.¹

Bilal Şen'in bu derlemede yer alan arşiv çalışmaları, yazıldığı tarihler de göz önünde tutulduğunda oldukça erken zamanlı eserlerdir. TÜSTAV'ın 2000 yılından itibaren TKP Komintern arşiv belgeleri üzerinde başlattığı çalışmalarla, bugün 1919-1927 arasında tarihlenen değişik dillerdeki belgeler birçok kitap halinde yayımlandı. Bilal Şen'in kısmî alıntılar yaparak kendi yorumuyla sunduğu bu belgelerin eksiksiz metinlerine ulaşmak isteyenler için, adı geçen belgelerin bulunduğu kitaplara dipnotlarda işaret ettik.

TKP'nin Komintern dönemine ilişkin bilgilere ulaşmamızda birinci derecede emeği geçen Bilal Şen'in mücadelesi ve anısı önünde saygıyla eğiliyoruz.

Erden Akbulut
Kasım 2018

¹ Bilal Şen'in bu sunumu için bkz. *Tarihe Yeniden Bakış ve/veya Tarihin Kaynakları*, TÜSTAV Yayınları, İstanbul, Şubat 2000, s. 57-74.

Cumhuriyetin İlk Yıllarında TKP ve Komintern İlişkisi²

² Bilal Şen'in TÜSTAV/TBKP Arşiv Fonu'nda bulunan bu çalışması, redakte edilip ara başlıklar konarak Ekim 1998'de Küyerel Yayınları tarafından yayınlandı.

1951 yılının son aylarında Türkiye Komünist Partisi'nin (TKP) büyük tutuklaması başlamıştı. İki yıl süren bu tutuklama sırasında 184 kişi yargılanmıştı. Dört yıl sonra bir sonbahar günü, beş yıldan fazla cezaya çarptırılmış olan biz 25 kişi, ikiye ikiye kelepçelenerek bir otobüse doldurulduk. İstanbul'da Orhaniye Cezaevi'nden Adana'ya yollandık. Bu çileli yolculuk, bir iki kısa mola ile 48 saat sürdü. Bu 25 kişi şunlardı: Zeki Baştımaz, Enver Gökçe, Halil Yalçinkaya, Câzım Aktimur, Kamil Akar, Şevki Akşit, Mihri Belli, Ruhi Su, Abdülkadir Demirkan, Reşat Fuat Baraner, Kemal Ergin, Recep Yelkenkaya, Macit Bilge, Ahmet Bilge, Sabahattin Dikmen, Orhan Suda, Ahmet Gayretli, Kâmuran Baştuji, Faruk Vural, Fadıl Barkan, Cemil Toygar, Süleyman Salter, Bekir Karayel ve ben.

Adana Merkez Cezaevi'ne vardığımızda bu yolculuğun öyküsünü Ruhi Su türküleştirmişti. "Hasan Dağı" adlı bu türkünün aşağıdaki dizileri söz konusu yolculuğu çok iyi anlatıyor.

*Hasan Dağı, Hasan Dağı
Eğil, eğil, eğil bir bak,
Sıkıyor zincir bileği
Jandarmada din iman yok,
Sıkıyor zincir bileği,
Jandarmada din iman yok
Gidiyor kalktı gücümüz,
Gülmez ağlamaz içimiz,
İnsan olmaktı suçumuz
Hasan Dağı insan olmak,
İnsan olmaktı suçumuz,
Hasan Dağı insan olmak*

İşte böyle, viran otobüsümüz Toros'ları aşmış, Çukurova'yı geçmiş, bizleri Adana Merkez Cezaevi'ne boşaltmıştı.

Beş altı ay sonra, Adana Emniyet Müdürlüğü bana "sınır dışı" edileceğimi bildirdi. Ben, bu Bakanlar Kurulu kararının dayanağını, yani gerekçesini öğrenmek için ilgili yerlere dilekçeler yazdım ise de sonuç alamadım. Çaresizliğe boyun eğmiş durumdaydım.

O günlerde bizler, 1956 Şubat'ında yapılan Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin (SBKP) 20. Kongresi'nde alınan kararları merak ediyorduk. Kruşçev'in Stalin'e yönelttiği eleştiriler hakkında Batı basınının verdiği haberlere inanmıyorduk. Hepimiz bunlara "düşman uydurması" gözüyle bakıyorduk.

Adana Hapishanesi yeni yapılmıştı, 25 kişilik koğuşumuz güneş ışığine açıktı. Bu açıdan İstanbul'daki Tophane Cezaevi'ne, Harbiye Askeri Cezaevi'ne,

Orhaniye Cezaevi'ne, Sultanahmet Cezaevi'ne, yani bu hapishanelerdeki kapattığımız koğuşlara benzemezdi. Sirkeci'deki Sansaryan Hanı'nın 5. katındaki, hele de bodrum katındaki işkence hücreleriyle karşılaştırılamazdı.

Galiba 1957 yılı başlarında idi. Cezaevi gardiyanı, Sabahattin Erdem'i bizim koğuşa getirdi. Yüzbaşı Sabahattin beni görünce uzaktan "ben seni tanıyorum" diye bağırdı. Gerçekten de o, daha önce beni görmüştü. 1952 yılında biz Harbiye Askeri Cezaevi'nde iken Sabahattin, o zaman orada taş odalarda kapalı idi. Ben mutfak nöbetçisi olarak bir iki kez, orada bulunan dört arkadaşa (Şefik Hüsnü, Reşat Fuat, Mihri Belli ve Mehmet Bozışık) öğle yemeği götürmüştüm. Ayrıca da Sabahattin, polise verdiği ifadede benden bahsettiğini söylemişti.

TKP soruşturmasını yürütenler, yüzbaşığı parti üyesi diye gösteremeyeceklerini anlayınca, ifadesini bizim dosyalardan almışlar, kendisini Ankara'ya göndermişler ve "Sovyet casusu" suçlamasıyla 24 yıla mahkûm ettirmişlerdi. Yüzbaşı Sabahattin çok halim selim ve talihsiz bir kişi izlenimi veriyordu insana.

Adana Hapishanesi'ndeki koğuşumuza Sabahattin Erdem'den sonra, "Bulgaryalı" Recep'i getirdiler. Recep, Harmanlılı olduğunu, Osman isimli bir hemşerisi ile Türkiye'ye geldiğini, Osman'ın kendisine iftira etmiş olabileceğini söylüyordu. Orta boylu, biraz esmerce idi. Tık naz denebilecek bir yapısı vardı. Kızının geleceğini düşündüğünü, Rusçuklu Bilal Sinan'ı tanıdığını anlatıyordu. O da, 1952'de tutuklanıp Ankara'da "Bulgar casusu" suçlamasıyla yargılanarak 24 yıl hapis cezasına çarptırılmıştı. Çok aciz, zavallı biriydi. Acınacak bir durumdaydı.

Burada yeri değil ama yine de Recep olayının çağrıştırdığı Nazif öyküsüne kısaca değineyim. 1951'deki kitlesel göçte İstanbul'a gelen Yenipazar'dan İsmet Meriç ile arkadaşı Arif Çalışkan, İstanbul siyasi polisinin aşırı gayreti yüzünden 1952 yılı başlarında tutuklanıyorlar. Bu iki toy delikanlının sorguları yapılmıca tutuklamanın bir falso olduğu ortaya çıkıyor. Ne var ki, polis kötü duruma düşmek istemiyor. Çünkü basında "yeni bir komünist şebeke yakalandı" türünden bir balon uçurulmuştu artık. Şimdi, bu fos çıktı denemezdi. Gedikli Emniyet Amiri Parmaksız Hamdi çareyi buluyor. Eski Bulgaristan göçmenlerinden Rami'de oturan Provalılı Hüsnü Özdemir'i hasta yatağından kaldırıp tevkif ettiriyor. Sonra da bu üç genci alıyor karşısına ve "şimdi yeni ceza kanunu var, biz sizi idamdan kurtaramayız. Ama Hüsnü'nün tanıdığı Bilal Şen sizi kurtarabilir, onun için o verdi bu görevi bize diye yazın imzalayın" der. Onlar da kurtuluş (!) için basarlar imzayı ve gelirler Harbiye Askeri Cezaevi'ne. O sıralarda Ankara Cezaevi'nde bulunan Nazif isminde bir hemşerileri olayı gazetelerden öğrenir. Kendilerine yazdığı mektupta bana da selam gönderir. Benim ise bu kişinin ne isminden, ne de kendisinden haberim vardır. Nazif'in o yıllarda Türkiye'ye görevli geldiği anlaşıyor. İstanbul'da yakalanmış, Ankara'da yargılanmış, 20 yıl hapse mahkûm olmuştu. **Daha sonra da Türkiye hapishanelerinde fazlaca çürümeden dönmüştü. Konumuzdan biraz uzaklaştık galiba...**

Bana, hapis cezam bitince hemen sınır dışı edileceğim söylenmişti. Buna göre demek, iki yıllık sürgün (genel gözetim) cezamı çekmeyecektim. 1957 ilkbaharı gelmişti. Tahliye zamanım yaklaşıyordu. Arkadaşlarla veda konuşmaları yapıyordum. Bir gün saat on gibi arkadaşlar dışarıya temiz hava almaya çıkmışlardı. Sabahattin Erdem koğuşumuzun helâ tarafında bulunan ranzadaki yatağıma gelip oturdu. Benimle konuşmak istediğini söyledi ve alçak sesle “sen garip bir arkadaşımısın. Memlekette kimsen yok. Benim durumum iyi. Evden bana ihtiyacım olan her şey geliyor. Sana çıkarken para verebilirim. Paltom yeni, bana lâzım değil, onu sana vereceğim” dedi. Devam ederek “sana güveniyorum. Zeki partiye ihanet etti. Ben 20 yıl sonra hapisten çıkıp da normal yaşama devam düşünmüyorum. Ben kendimi bir fedai olarak görüyorum. Gerekirse Zeki’yi derhal temizleyebilirim. Ne dersin?” diyerek beni şaşırtmıştı. O zaman bu sürpriz olayı Ahmet ve Macit Bilge kardeşlerle birlikte görüştük. Sabahattin’in Zeki hakkındaki yargısının Reşat çevresinde işitilenlerden oluşmuş olabileceği sanısında birleştik. Arkadaşlar arasında dört yıldır süren amansız söz düellosuna karşın, o zamana dek hiç kimseden böyle bir delilik işitmemiştik, “mutlaka bunu Reşat’a söylemeliyiz” dedik. Sabahattin’in durumu, ona, Parti içinde olan biteni anlama olanağı vermezdi. Onun sinir bunalımı içinde olduğu belliydi. Bu olayı Reşat Fuat’a bildirdiğimizde, “Benim için Zeki diye biri yoktur” deyip kesip atmıştı.

Bu tutum bizi kara kara düşündürmüştü. Daha Harbiye Cezaevi’nde iken İstanbullu çalgı yapımcısı Faik Şekeroğlu ile Zeki Baştımar arsında bir yumrukleşme kavgası yaşanmıştı. Az zaman önce Adana Cezaevi’nde ses sanatçısı ve halk ozanı Ruhi Su ile Zeki Baştımar arasında bir kapışma olmuştu. Güneşli bir gün koğuştakilerin dışarı çıktığı bir sırada Ruhi Su ile Abdülkadir, Zeki Baştımar’a yüklenmişlerdi. Ben ise tuvaletten çıkınca aralarına girmiş ayırmıştım. Olayın nedeni şuymuş: Ruhi Su, sazı ile söylediği türküde Mevlana’nın bir şiirinden alınan “köpek bacağıma saldırma” sözlerini yineleyip duruyormuş. Buna sinirlenen Zeki yatağından fırlamış sazı kırmak istemiş. O sırada Kadir de Ruhi’nin yardımına koşmuş. Her biri kaba güç gösterisi olan bu olaylar, ülkü yolculuğunda kader birliği yapmış kişiler tarafından yaratılmış ortamın doğal ürünleriydi. “Devrimcilik” adına yaratılan bu ortamda “suçlu-suçsuz” kavramlarına yaşam hakkı yoktu. Bence bu atmosfer 7. fıkraçıların³ sayılarını artırmada bir etmen oluşturunuyordu.

³Türk Ceza Kanunu’nun 141. Maddesinde 3 Aralık 1951’de yapılan bir değişiklikle 7. Fıkra şu şekilde düzenlendi: Bu maddede yazılı suçları işleyenlerden biri suçu ve diğer failleri son tahkikat açılın cava kadar yetkili makamlara ihbar ettiği ve bu ihbarın doğruluğu anlaşıldığı takdirde hal ve şartlara ve hâdisenin hususiyetlerine göre ölüm cezası yerine an yıldan aşağı olmamak üzere ağır hapis cezası ve ağır hapis ve hapis cezaları da dört birle kadar indirilerek hükümlenabilir. (Yayın-cının Notu)

Hapishane, kahrolası, yere batası bir yerdir. Tahliye günleri yaklaştıkça insan kendisini büyük bir canlılık içinde buluyor, dinçleşmiş oluyor. Arkadaşlar arasında konuşmalar da çok daha içtenleşiyor. Söylenenler, verilen salıklar belleğe adeta kazılıyor.

Böylesi bir psikolojik durumda TKP Merkez Komitesi üyesi olarak mahkûm olmuş Halil Yalçinkaya ile sohbet ediyoruz. O, hapishanedeki arkadaşlar arasında egemen olan ilişkilerden, Merkez Komitesindeki bölünmelerden, Zeki Baştımar ile Reşat Fuat'tan yakındı. Yönetici durumunda olan arkadaşların hislerine kapıldıklarını, soğukkanlı davranamadıklarını anlattı. Bundan sonra Partinin kendisini kolay kolay “toparlayamayacağı” tahminini ileri sürdü. Eğer nasip olur da İsmail’i görürsen, ona söyle “iş başa düştü, derhal memlekete dönsün” dedi. Ben “İsmail kim?” diye sorunca, “yukarıda iyi bir arkadaşır” yanıtını verdi. “Burada olsaydı bölünmeyi önleyebilir miydi?” soruma da “elbette” diye karşılık vermişti. “Diyarbakır Cezaevinde de o becerisini gösterdi” diye de eklemişti. Kendisinin gidemediğini anlatarak bana Parti Okulu’na mutlaka gitmemi önerdi⁴. Halil Yalçinkaya, Partimizin durumunu “yalnızca İsmail’e anlatmamı” özel olarak tembihledi. Ondandır, İsmail’in eşkâlini sorduğumda onun portresini “gözlüklü, dazlak, iriyarı” biri olarak çizdi. “Laz İsmail diye de arayabilirsin” diyerek sözünü noktaladı.

(Halil Yalçinkaya 1917 Ekim Devrimi’nde Rusya’da harp esiriymiş. Parti’ye Mustafa Suphi kolundan gelmiş, sıradan bir köy emekçisi. Ben onunla 1950’nin ilkbaharında tanıştırıldım. O, benim sekreteri olarak çalıştığım Parti’nin Türkiye Sendika Komitesi başkanı idi. İşlevi, Reşat Fuat ile Türkiye Sendika Komitesi arasında bağlantı sağlamaktı. Benden 20 gün kadar önce tutuklanmıştı.)

Burada bir ayrıç açarak şunu da söyleyelim. Bu veda konuşmalarında bana şu veya bu türden öğütler verenler partinin eski sorumluları idi. Bunlar o zaman hapishanede birbirleriyle konuşmuyorlardı. Bana söyledikleri tamamen kendi kişisel görüşlerini yansıtıyordu.

Zeki Baştımar’ın söyledikleri: Arkadaşlar senden gerçekleri öğrenecekler. İnanıyorum ki sen doğruları anlatacaksın. Tavsiye ederim, dışarı çıktıktan sonra bazı şeyleri not et. Çünkü zaman geçtikçe onlar kafada silikleşir. Karşına çıkacak kişilere dikkat et. Önce bizim temsilciyi görmeye çalış. Durumu ona anlatmaya bak. Nâzım’ı da görürsen çok iyi olur. Sosyalist ülkelerin radyolarında Türkçe çok kötü. Özellikle Moskova Radyosu’nda. Nâzım (Hikmet) gittikten sonra düzelir diyordum. Bilmem ne oldu. Sen İktisat Fakültesi bilgilerini geliştir. Parti ihtisas okuluna git. (Zeki Baştımar İcra Komitesi Sekreteri olarak on yıla mahkûm edilmişti.)

⁴Halil Yalçinkaya’nın KUTV’da öğrenim gördüğüne ilişkin tanıklık için bkz. Mustafa Özçelik, 1930-1950 arasında Tütüncülerin Tarımı, TOSTAV Yayınları, İstanbul, Nisan 2003, s. 33. (Yayınının Notu)

Zeki bu göreve 1951 yılının Şubat ayında, Cihangir’de (İstanbul) gizli yapılan Merkez Komitesi toplantısında seçilmişti. Bu toplantıya şu altı kişi katılmıştı: Şefik Hüsnü Değmer (Genel Sekreter), Reşat Fuat Baraner (eski İcra Komitesi Sekreteri), Halil Yalçınkaya, Mihri Belli, Mehmet Bozışık ve Zeki Baştımar.

Benim inancıma göre Doktor Şefik Hüsnü ve Reşat Fuat, Zeki Baştımar’ın bu işin altından kalkamayacağını bilecek durumda idiler. Biz orta kadrolar Zeki’nin yöneticilik yeteneğini 1949-50 yıllarındaki pratikten öğrenmiştik. O nedenle Parti Konferansı yapılmasını öneriyorduk. Bu öneriye Zeki’nin tepkisi çok olumsuzdu.

TKP tutuklamaları başladıktan yaklaşık iki buçuk ay sonra, Ceza Kanunu’nun komünistlerle ilgili maddeleri değiştirildi. Yeni düzenlemeye göre üst düzeydeki parti yöneticileri, belli koşullarda idama mahkûm edilebilirlerdi. Bu arada ünlü 141. maddeye eklenen 7. fıkra uyarınca, sorgu sırasında bildiğini söyleyen sanığın cezası üçte birine indirilebilecekti⁵.

Partinin İstanbul İl Sekreteri Tevfik Dilmen ile Ankara İl Sekreteri Ömer Tunçay bu fıkradan yararlanma yolunu tuttular. İki yıl süren polis sorguları boyunca Zeki bu iki sekreterin tutukları yolu bilmezlikten geldi. Polisin ya da Sorgu Hâkimi’nin kendisine sorduğu soruların bazılarına “bunları il sekreterleri bilir” tutumunu sürdürdü. Bu davranış bana göre affedilemezdi.

O koşulların dehşetine yabancı olmayan bir kişi olarak ben, “Zeki inkâr yöntemini uygulamalıydı” diyen savı irreel buluyorum. O yılların koşullarında bizde hiçbir yönetici bu yöntemi uygulayamamıştır. 1937’de Moskova’da başlayan sorgulamalarda Ekim Devrimi yöneticilerinden binlerce Bolşevik de söz konusu bu yöntemi uygulama gücünü kendilerinde bulamamışlardır.

Bu Partimizin en nazik sorunlarından biridir. 70 yıl boyunca her tutuklamanın başlıca tartışma konusu olagelmıştır. Korkmak, korkmamak soyut bir şey değil somut bir durumdur. Her tutuklamadan sonra Parti’nin önüne çıkmakta olan bu ciddi sorun öyle hamaset edebiyatıyla çözülebilecek türden basit bir olay değildir. Parti nasıl kurulursa öyle olur. Partide güvenlik sorunu, onun kuruluş anından, kadroların seçilişinden başlar. Bu sorun, bence partinin politikasına dolaysız olarak bağlıdır. Yazdığı gizli bültenlerde (1949 yılı başlarında) Stalin’i “Türkiye komünistlerinin babası (!)” ilân eden Zeki Baştımar, parti yöneticiliğinde tipik bir “Allahlılık” örneği vermişti. Ne ki bunu yalnızca eylem içinde olan deneyli kadrolar bilebilirdi. Zeki’nin kendisinin de bunu bilmeyeceğini düşünmek ise fazla naiflik olurdu. Ben bir gün 1950 güzünde Şevki Akşit ile, bir dizi somut olayı anlattıktan sonra, Zeki’nin yöneticilik yeteneğini tartıştım. Buna çare düşünülmesini önerdim. Şevki, buna karşı çıktı. Zeki’yi yakından tanıdığını söyledi. Onun Moskova’da Kızıl Profesörler Okulu’nda okuduğunu ileri sürdü.

Bu doğru değildi. Zeki bu Enstitü'de okumamış, KUTV'da okumuştur⁶. Ama önemli olan bunlar değildi. Çünkü benim izlenimim 1949-50 yıllarındaki parti pratiğine dayanıyordu. O zaman Zeki'yi şahsen tanımış değildim. Ama ahlâkça dürüst, tevazu sahibi, alçakgönüllü biri olarak düşünüyordum. Reşat Fuat en yakın arkadaşı diye anlatılıyordu. O, 1949'a kadar Parti'de başrole heves etmemişti. 1947-49 döneminde, öteki yöneticiler hapisteyken sorumluluk almaktan kaçınmıştı.⁷ 1949'da bunu yüklenmesi de yalnızca Boz Mehmet'in ısrarına bağlanamazdı. Herhalde akıl hocalarının etkisi altında Ankara'yı bırakıp İstanbul'a gelmek zorunda kalmıştır diye düşünüyorum.

Ne yazık ki bu kanımda yanılmıştım. 1954 yılında Askeri Mahkeme'de savunmalarımızı yapıyorduk. Ağustos ortalarında bir gün Zeki Baştımar müdafaa-sını okudu. Bunda "proletarya diktatörlüğü şiarı Türk komünistlerinin çalışma programlarında hiçbir zaman yer almamıştır" diye açıklama yaptıktan sonra, şöyle devam etti; "halkın müşterek davasında memleketin bütün sınıflarının, bütün halkın birleşmesi zorunluluğunu kabul etmeyenler, buna engel olmaya çalışanlar, barış hareketini küçümseyenler, bu hareketi içinden yıkmak ve ona öncü olan kuvvetleri dağıtmak için her çareye başvuranlar ancak emperyalizme ve gericiliğe ajanlık etmekten başka hiçbir rolleri kalmayan Troçkist kalıntılardır."⁸

Bu sözlerin hedefi Reşat Fuat ve arkadaşları idi. Buna, sorgu yargıcı İzzet Cebe, "bu sizin iç işinizdir" diye tepki gösterdi. İnancıma göre Zeki'nin bu yaptığı, ilkel ahlâka ve dürüstlüğe aykırıydı. Biz komünistler ahlâksızlığın egemen olduğu toplumsal ilişkilerin değiştirilmesini istiyorduk. Yalanın saltanat kurduğu düzeni suçluyorduk. Ahlâkı ve dürüstlüğü baş tacı etmeden, sömürsüz, baskısız, sosyal adaletin ve sosyal eşitliğin egemen olduğu uygar toplumun kurulamayacağına inanıyorduk. Bir komünist, ahlâk kurallarını böylesine çiğneyemezdi.

1954 Ekim'inin yedinci günü Mahkeme (Ankara Garnizon Komutanlığı 2. No'lu Askeri Mahkemesi) kararını bildirdi. Biz mahkûmlar mahkeme salonundan aşağıya hapisaneye indirildik. (İstanbul'da Harbiye'de bulunan bu büyük binanın büyük bir kısmı hapisaneye ayrılmıştı.) Güneşli bir sonbahar günüydü. Ağır hapis cezalarının üzerimizde yarattığı şokun etkisinde idik. Tam bu sırada

⁶ Zeki Baştımar 1926-1929 arasında KUTV'de (Şark Emekçileri Komünist Üniversitesi'nde öğrenim görerek mezun oldu. 1934-1936 senelerinde KUTV'de kurs gördü, KUTV'de aspirant oldu. Bkz. *Zeki Baştımar, Yaşam Öyküsü, Mektuplar, Yazılar*, Der.: Erden Akbulut Sosyal Tarih Yayınları, Genişletilmiş 2. Baskı, İstanbul, 2018, s. 42-43. (Yayıncının Notu)

⁷ 1944-1951 arasında illegal durumdadır, MK Polit Büro azasıdır. 1947-1949 yıllarında TKP'nin Ankara parti teşkilâtının gizli faaliyetlerini yönetmiştir. MK Sekreteri Reşat Fuat'ın tevkifi dolayısıyla MK Sekreteri vazifesini icra etmiştir. Der.: Erden Akbulut Sosyal Tarih Yayınları, Genişletilmiş 2. Baskı, İstanbul, 2018, s. 42-43. (Yayıncının Notu)

⁸ *Dava ve Müdafaa*, 1966, s.17

koğuşların birinde ikinci bir karar açıklanmıştı. Bunda Merkez Komitesi eylemcileri olarak mahkûm olanlardan Doktor Şefik Hüsnü, Reşat Fuat ve yandaşlarının (ki bunlar büyük bir çoğunluktu) bundan böyle Zeki Baştımar ve Mehmet Bozışık ile komünada birlikte olamayacaklarını bildiriyorlardı. Açıklanan karara göre, bu iki kişi davaya “ihamet” etmişlerdi. Sonradan öğrendiğime göre o zaman açıklanan söz konusu bu karar, 1953 Kasımında alınan Merkez Komitesi kararı imiş. Buna şu altı Merkez Komite üyesi katılmış: Dr. Şefik Hüsnü, Reşat Fuat, Halil Yalçınkaya, Ahmet Fırıncı, Celal Benneci ve Mihri Belli. Bu karara göre, bu iki Merkez Komitesi üyesinin parti ile ilişkileri kesiliyordu.

Saim Altıneş, Doğan Çetiner, Nihat Tunalı, Enver Gökçe, Macit Bilge, Ahmet Bilge, Şahap Bakırsan, ben ve daha birkaç arkadaş hapishanedeki bu cepheleşmenin dışında kaldık. Tarafların bir yıl süren propagandaları bizleri inandıramamıştı. Biz bu iki kişinin “hainlik” ettiklerine kani değildik. Zeki için ileri sürülen temel neden, Başbakanlık Kütüphanesi’nde çalışmış olmasıydı. Biz “bu delil olamaz” dedik. “Gerçekten de bunun delil olduğuna inanılsaydı Zeki’nin partiyle ilişkisi o zaman kesilirdi ve Parti bugünkü facia ile karşılaşmazdı” diye düşünüyorduk. Ama hiçbir zaman “Zeki Partiden uzaklaştırılmalıydı” diye düşünmedim. Zeki Baştımar, Başbakanlık Kütüphanesindeki bu işi 1937 yılı başlarında Komintern Yürütme Kurulu Sekreterliği’nin aldığı karar uyarınca, Halk Partisi’ne üye olma girişimi sonucunda bulmuştur. Bunu Şefik Hüsnü ile Reşat Fuat iyi bilir. Bununla Zeki Baştımar, Halk Partisi’ne girme ödevini yapmıyor ama kararın ikinci emrini yani durumunu yasallaştırma ödevini gerçekleştiriyor. Bence bu açıdan Zeki Baştımar’ı suçlamak abes kaçır. İleri sürülen iddia, genellikle ispatlanması güç bir olasılıktır. Doktor ile Reşat bilirler ki, Merkez Komitesi’nden birinin çıkarılması ancak Komintern’in onayı ile olabilir. Aynı şekilde yani üye almada. (1943’te Komintern kapatıldıktan sonra durumun değişip değişmediğini bu arkadaşların bilmedikleri kanısındayım) Öyle iken, TKP yönetimi 1953 Kasım’ında hapishanede aldığı kararı Sovyetler Birliği Komünist Partisi’ne (SBKP) bildiriyor. Fakat Moskova Radyosu’ndan beklediği yanıtı alamıyor. Nedenini yazık ki öğrenemedim. Kişiliklerine saygı duyduğum bu iki yöneticinin böylesi bir kararı neden bu kadar kolay aldıklarını uzun zamandır düşünüyordum. Bulduğum açıklama şu oldu: Doktor ile Reşat, 1934’ün Ağustos’unda Moskova’da, 69 partiliyi ajan ilân etmişler, 45 üyeyi partiden atmışlardı.⁹ Bu karar diğer Merkez Komitesi üyelerine kıyasla en çok bu iki arkadaş için bir ders kaynağı idi. Heyhat! Bu iki yönetici de özlenen olgunluk düzeyinde değillermiş. Ya da bilmediğim aşılma engellerle karşılaşmışlar da yeteneklerini ortaya koyamamışlar. Bu konuda kesinlikle söylenecek şey, önde gelen bu iki yöneticimiz, Stalin’in ölümünden sonra SBKP’de olacak değişimleri kestireme-

⁹Bkz. Orak Çekiç, 1.6.1936. [Türkiye’de Sol Akımlar 1925-1936, Cilt 2, Mete Tunçay, İletişim Yayınları, İstanbul 2009, s. 579 vd. –Yayıncının Notu]

mişlerdi. Yoksa Stalin'in ölümünden 8 ay sonra bu kararı kolayca alamazlardı. Burada *Kahrolsun Hapishane, Kahrolsun Alışkanlıklar, Kahrolsun İlkesizlik!* diye yüksek sesle bağırmak geliyor içimden.

Kişisel inancıma göre bu karar alınmadan önce yapılması gereken iki şey vardı: a) Merkez Komitesi, Zeki Baştımar'ın yeteneklerini değerlendirmede yanlışlığını kabul edip özeleştiri yapmalıydı, b) Zeki Baştımar'ın Parti'yi nasıl toparladığını ve nasıl yönettiğini, gizli çalışmaya baştan beri etkin şekilde, özveriyle katılmış olan orta kadrolardan (ki bunlar tutuklular arasında idi) sorup öğrenmeliydiler.

Burada ikinci noktayla ilgili şu bilgiyi mutlaka vermeliyim: 1953 Kasım kararını alan Merkez Komitesi'nin 6 üyesinden hiçbirisi Zeki Baştımar'ın Partiyi nasıl toparladığına ve yönettiğine dair gerçekleri bilmiyordu. Çünkü Doktor ve Reşat o zaman hapisteydiler. 1950 Temmuz'unda çıkan af ile serbest bırakıldılar. Mihri Belli dışarıdaydı; 1950'nin sonbaharında Türkiye'ye döndü. Celal Benneci ile Ahmet Fırınacı ise gizli çalışmaya katılmamışlardı.

Bu somut gerçekler göz önüne alınınca Merkez Komitesi'nin soruşturma yapmamakla Zeki'nin yararına ve Parti'nin zararına hareket etmiş olduğu kolayca anlaşılır.

Böylesi bir soruşturma gösterecekti ki, siyasi polis Zeki'yi 1948'den başlayarak tutuklanıncaya kadar yakından kontrol etmiştir. Söz gelimi 1946 tutuklanmasından kaçan Mehmet Bozışık'ın İzmir'de 1947'de kurduğu TKP İl Komitesi'ne, Şükrü Dinsel adındaki Milli Emniyet ajanı giriyor. Daha sonra da İbrahim Turan ile Behçet Şener adındaki ajanlar giriyorlar.¹⁰

Zeki'nin genel yönetmenliğindeki Ankara Parti teşkilâtına 1946'da polis ajanı Necdet Günçakın, 1948'de polis ajanı Sabahattin Orbay giriyor. Zeki'nin güvenle kullandığı Ankara, İzmir ve İstanbul gizli haberleşme adreslerinin uzun süre polisçe kontrol edildiği ise yargılama sırasında anlaşılmıştı. Bu durumda siyasi polisin parti içinde gerekli gördüğü sayıda kendi adamını sokabileceğini düşünmek mantığın bir gereğidir. Bu bir. İkincisi, bu devlet kurumunun kontrol ettiği gizli TKP'de, kimi kime karşı koyma, örgütü parçalama, onu içten çökertme taktik ve yöntemlerini de, kendi plânlarına göre uygulayabileceğini düşünmek yine mantığın bir buyruğudur.

Bu düşünce ile, 1953 Kasım kararını alanların "1951 tutuklamalarının nede-nini yanlış yerde aradılar" demenin temelsiz olmadığı inancıdayım. Bu düşüncelerimi uzun yaşam deneyimime dayanarak yazıyorum. Somut olarak söylemek gerekirse, bunu 16 Aralık 1946 tarihinde, Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi (TSEKP) kapatıldıktan sonra gizli polisin İstanbul'da parti kadrolarını

¹⁰ Bzk. Atilla Akar, *Bir Kuşağın Son Temsilcileri "Eski Tufek" Sosyalistler*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1989, s. 166-167.

otomatikman gizliliğe çekme ve gerektiğinde kullanmak üzere kendilerine yeni yeni deliller yaratma çabalarına karşı mücadelede edindiğim deneylere dayanarak söylüyorum.

Polis ajanları o zaman “komünist partisi hiçbir zaman kapatılamaz” genel kuralını, kendilerine maske olarak ustaca kullanıyorlardı. Bu arada TSEKP’nin kuruluşunu bir “hata” olarak göstermeyi de ihmal etmiyorlardı.

Ne denli esef edilirse edilsin bence azdır. İzmir’de Bozışık, Ankara’da Zeki Baştımar, o zaman bizim İstanbul’da gösterdiğimiz uyanıklığı gösteremediler. Oralarda 1951 yıkımını hazırlayacak “parti örgütleri” kurdular. Daha açık bir söyleyişle, bu örgütler içine 1951 yıkımı için “dinamitler” yerleştirdiler. Onlar bunu, derin inancıma göre, hiç de kötü niyetlerinden değil, kötü eğitimlerinden yaptılar. Devrimcilik, onlara ezberlenmiş, cansız kurallara körü körüne inanç biçiminde öğretilmişti. Ne denli acı da olsa gerçek olduğu için söylemeliyim: Partide o zaman hiçbirimiz bunun ayırımında değildik. Olan varsa da kendisini açığa vurmuş değildi. O nedenle, karşılaştığımız felâketlerin nedenlerini araştırırken, birbirimizi yiyip duruyorduk.

Bu söylediklerim, kolay anlaşılıp benimsenecek şeyler değil. Bunun bilincindeyim. Ama, düşünen beyinleri mutlaka ilgilendireceklerine inanıyorum. O nedenle buraya somut bir gözlem öykümü aktaracağım: 1949 yılının birinci yarısında Sultanahmet Cezaevi’nin üst katındaki TSEKP davasından mahkûm olmuş arkadaşların arasında bulunuyordum. Partinin İzmir Sekreteri Kerim Soyka da oradaydı. O, Doktor Şefik Hüsnü ile konuşmuyordu. Nedeni, Doktorun polis ifadesinde onunla yapmış olduğu görüşmeyi kabul etmesi imiş. 1948 yılının Ağustos ayında İzmir’de tutuklanan Mehmet Bozışık da orada bulunuyordu. O da, Doktor Şefik Hüsnü’yü eleştiriyordu polise ifade vermiş diye. Fırsat buldukça da Emniyet’te kendisine yapılan polis işkencesini anlatıyordu. Öyleyken, her şeyi reddettiğini söylüyor, Doktor Şefik Hüsnü ise aşağıdan alıyor, tartışmaya girmiyordu. Çünkü Mehmet Bozışık İzmir’de “saklı” yaşarken gizlice İstanbul’a gelip Parti’nin eski kadrolarını yeraltı çalışmasına yönlendiriyordu. Doktor ise “polis gözetimi altında” olabileceği düşüncesiyle Bozışık’ın bu girişimine karşı çıkıyor, hatta o sıralarda İstanbul’da Sabahattin Ali’nin çıkardığı *Zincirli Hürriyet* gazetesinde yayınlanan bir baş makalesinde bu konuda bir de uyarı yapıyordu. İşte bu nedenle, belki de o zaman kendisini “yanılmış” sayıyordu. Oysa 1951-53 davasında açıklanan bilgiler Doktor’un zannını doğrulamıştı. Mehmet Bozışık tutuklanmadan önce, daha doğrusu 1947’de hava subaylığından emekli Milli Emniyet ajanı Şükrü Dinsel’in de görev aldığı İzmir İl Komitesi’ni kurmuştu. Bu komitenin yardımıyla gizli çalışmaları örgütleme girişiminde bulunuyordu. Hem de yalnız İzmir çapında değil, bütün memleket çapında. Fakat asıl paradoks tutuklandıktan sonra polisin bu konuda kendisine hiçbir soru sormamış

olmasıdır. O ise bunu kendi direngenliği ile açıklıyordu. Tıpkı Kerim Soyka'nın yaptığı gibi.¹¹

Bu öykü, 16 Aralık 1946 tutuklanmasında İzmir ile Ankara örgütlerinin kovuşturma dışında bırakılmış olmalarının nedenini açıklıyor sanırım. Ayrıca, polis yanılma taktiğine de bir nebze olsun ışık tutuyor kuşkusuz bu örnekler.

Ne var ki 1949'dan sonra gizli çalışmayı omuzlayan Zeki Baştımar o zaman bu olasılıkları düşünemezdi. Haklı olarak neden denecek. Çünkü onun kişisel durumu, bunun tam tersini düşünmesini istiyordu. Onun politik pozisyonu “ben iyi çalıştım, Ankara örgütünü kurdum” konumunda olmasını gerektiriyordu. Tıpkı Kerim Soyka'nın İzmir'de yaptığı gibi. Bu düşüncemi doğrulayan üç tipik olgunun öyküsünü özet olarak aşağıya aktarayım:

1- 1949'da Ankara'da yapılan terziler tevkifatında kimi sanıklar “gizli çalışmayı” kabul etmişlerdi. Fakat polis davayı kapatmış, sanıkları serbest bırakmıştı. Zeki Baştımar ise, bunların önde gelenlerini (Şevki Akşit, Enver Gökçe, Melahat Türksal gibi) İstanbul'a götürüyor ve onlara İstanbul'da gizli parti çalışmalarını örgütletiyordu.

2- 1950 davasında İstanbul'da “Yüksek Tahsil Gençlik Derneği” tutuklamasında polis kimi sanıklardan gizli çalışma hakkında bilgi almıştı. O zaman tutuklananlar arasında Şevki Akşit, Hayati Sencer de vardı. Hayati Sencer tutuklandıktan bir hafta kadar sonra sabah erken Aksaray'da kaldığım eve geldi. “Bilal Parti tevkifatı başladı... Tek kurtuluş kaçmakta... Beni iki gün için dışarı bıraktılar... Dr. Şefik Hüsnü'nün, Müntekim Özmen'in, Sabahattin Erdem'in (bu subaydan yukarıda söz etmişim) TKP ile işbirliği derecesini öğreneceksin... Ayrıca da Şevki Akşit ile Bilal Şen'in Parti içindeki görevlerini araştıracağını dediler” dedi. Ben kendisine söyleyecek bir şeyimin olmadığını söyledim. Bunun üzerine çekip gitti.

O zaman ben Semt Komitesi Sekreteri'ydim. Hayati ise İstanbul Mıntıka Komitesi üyesiydi. Ben Parti'ye Hayati aracılığıyla bağlı idim. Şevki ise Hayati'nin üyesi bulunduğu İstanbul Komitesi'nin Sekreteri'ydi.

Bu akıl almaz olayı o zaman (1950 Haziranında) İstanbul İl Komitesi Sekreteri Tevfik Dilmen'e bildirdim. Ayrıca da Hayati'nin son günlerde Şevki tarafından benim sekreterliğini yaptığım İstanbul Sendika Komitesi'ne takviyeci olarak gönderildiğini anımsattım. Tevfik Dilmen'in o zaman bu bilgiyi Zeki Baştımar'a aktarmamış olabileceğini asla düşünemiyorum.

Hayati Sencer İstanbul grubundan en son, 1952 Şubat'ında tutuklandı. 1953 yılı sonlarına kadar bu olayı kimseye söylemedi. Hayati herkesle konuşuyordu. En fazla da hapishanede Zeki Baştımar ile volta atıyordu.

¹¹ Bkz. Atilla Akar, *age*, s.161-167.

O günlerde, dosya tetkiki süreci bitmek üzere idi, savunma hazırlığı için, bir gün dosya incelemeye gittim. O gün 1950 Mayıs'ında Hayati Sencer ile İstanbul Emniyet Müdürlüğü Birinci Şube Müdür Muavini Hamdi Özdemir (Parmaksız Hamdi) arasında yapılmış bir konuşmanın tutanağını gördüm. Hayati'nin bana söylediği yukarıdaki satırları orada da okudum. Bunlar ses bandından aktarılmışlardı. Deşifre edilip dosyaya konulmuş olan bu magnetefon [ses kayıt cihazı, teyp] bandında Hayati Sencer'in vermiş olduğu yanıt yoktu. Fakat bence bu kadarı da yeterdi. Yeterdi ama ilgilenen olsaydı. Yazık ki, ilgilenen kimse olmadı. Daha doğrusu bilgilendirilen kişi onu Parti'den saklama işinde deneyli olmasaydı, ahlâksızlıkta ustalaşmış bulunmasaydı!

3- Bir başka örnek de şu; 1951 Ağustos idi galiba. İstanbul'da gençlik örgütleri içindeki Partililer ve sempatizanlar Burgaz Ada'sındaki Kalpazankaya plajında toplanmışlar. Öğlen sularında Zeki Başımar yanında Profesör Pertev Naili Boratav ve Adnan Cemgil olduğu halde plaja geldiler, güneşlendiler, denize girdiler. Bir veya iki saat sonra çekildiler gittiler. O gün sempatizanlar kıskançlıkla Partili arkadaşlarının gizli bülten okuyuşlarını seyrettiler. "İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği" içindeki partili arkadaşlarını tanıdılar. En önemlisi de gizli parti yöneticilerini tanımış oldular. Ben de kendisini ilk kez bu plajda gördüm. Akşam üzeri İstanbul'a dönmek için gruplar halinde vapur iskelesine doğru yollandık. Ben son grupta idim. İskeleye yaklaşınca kendimi sanki bir "meydan savaşı" içinde buldum. Partili arkadaşlar, sanki alınlarında damga varmış gibi, yumruk yağmuruna tutuluyorlardı. Balkonlardaki kalabalık "Moskova uşaklarına ölüm!" narası atıyordu. O gece yaralananlar eczaneye koşuyordu. Üzerlerinde gizli bülten bulunanlar ise sırta kadem basmışlardı. Ben de kendimi tutuklananlar arasında bulmuştum. Gece yarısından sonra, siyasi polis ekibi, bizleri serbest bırakmıştı. O zaman Parti bağımlı Tevfik Dilmen'di. Bu olayla ilgili eleştirilerimi yaptım. Yaptığımız çalışmanın "gizli parti çalışması değil, gizli partililik oyunu" olduğunu söyledim. Bana yanıt olarak İstanbul İl Sekreteri "benim şahit olduğum, senin anlattıklarından daha kötü, üzülme" dedi. Gizli çalışmaların siyasi polisin kontrolü altında olduğunu gösteren bu olaylardan sonra Parti'den, ne bir eleştiri yapıldı, ne de bir önlem alındı. Eski minval, eski biçim çalışma sürdürüldü, tabii tam bir aymazlık içinde.

Bu satırları okuyanlar bir zahmet ederler de TKP'nin 1932 yılında Macar komünistlerinin hazırladığı bir belgeden çevrilen "illegal şerait altında gizli çalışma usulleri" başlıklı makaleyi okurlarsa, Zeki Başımar'ın bu ilkeleri nasıl kabaca çiğnediğini kolayca göreceklerdir.¹²

Ayrıca Komintern Sekreteryası'nın Türkiye Komünist Partisi'ne ilişkin 1937

¹² Mete Tunçay, "Türkiye'de Sol Akımlar" (1925-1936), Cilt II, BDS Yayınları, İstanbul, 1992, s.307-308.

yılı başlarındaki yönergesi bulunup okunabilirse, yukarıda örneklenen davranışlar ile orada öğütlenen şekil arasında ne denli büyük bir uyumsuzluğun bulunduğunu açık seçik göreceklerdir.

Buraya kadar sergilenen olaylardan ve yapılan açıklamalardan şu sonuç çıkarılabilir: 1951-52 tutuklamasının hareketimizi yıllarca felce uğratacağı kestirilemedi. Yıkımın nedenlerinin geleneksel yöntemimizle, yani yalnızca “kimi kişilerin bu çetin savaşı başarıyla vermemiş” olmalarıyla açıklanamayacağı anlaşılmadı. Başarı için önce kendimizi sorgulamanın gereği ne yazık ki kavranamadı. Oysa bu yargılama Parti’ye, onun yönetimine gerçekten çok bilgi ve çok bol malzeme vermişti. Bunlar analiz edilebilir, yıkımı doğurmuş olan nedenler saptanabilirdi. Sonuç olarak da o zaman içine düşülmüş olan durumdan çıkışın çareleri belirlenebilirdi. Dahası var, bu büyük yıkım hareketimizin tüm geçmişinin irdelenmesi gereğini ortaya koymuştu. Ne var ki, Parti yönetimi, çeşitli nedenlerle, böylesi bir görevi yerine getirebilecek durumda ve olgunlukta değildi. O zamanki tutum ve davranışıyla bunu açıkça göstermişti. Altını çizerek söylemeliyim ki, sözcüğün tam anlamıyla o zaman yıkımı sergileyen olumsuzlukların nedenlerini kişilere bağlayan bir açıklamanın, kendimizi aldatmak çabasından öte bilimsel bir değer taşıyamayacağı tartışma götürmezdi.

Parti Güvenliği ve Parti Politikası

Yukarıda güvenlik sorunu ile parti politikası arasında dolaysız bağ bulunduğunu söylemiştim. Şimdi burada bu çok önemli sorunu olan bitenlerle bağları içinde aydınlatmaya çalışacağım.

Komintern açısından bu iki sorun arasında herhangi bir bağdan söz edilemezdi. Çünkü “dünya devrimi” stratejisine göre, komünist partilerinin izleyecekleri politika ile bunu gerçekleştirmek için uyguladıkları eylem şekli arasında tam bir uyum vardı. 30 Haziran 1921 tarihinde, Komintern’in III. Kongresi’nde okuduğu ek raporda örgütün Genel Sekreter Yardımcısı Radek eylem biçimini şöyle açıklıyordu: “... Bu devrimci ajitasyon, bu devrimci mücadele, bu devrimci propaganda, bu gizli örgütlenme savaşı, proletaryayı askeri açıdan eğitime, gösteriler, ayaklanmalar, tümüyle bu savaşlar...”¹³ Bu çizginin başarısızlığı halinde ise, “günah keçisi” olarak sosyal demokrat akım gösterilecekti. Öyle de oldu. Üç yıl sekiz ay ve yirmi beş gün sonra 25 Mart 1925’te Komintern Başkanı G.E. Zinovyev Komünist Enternasyonal Yürütme Kurulu’nun (KEYK) V. Genişletilmiş Plenumu’nda okuduğu raporunun, sosyal demokratların “faşist niteliklerine” ilişkin 4. ara başlık altında yaptığı uzun açıklamasında, sosyal demokrasiyi, burjuvazinin “ikiz kardeşi”, onun bir “kolu” olarak tanımlıyordu. Sosyal demok-

ratları “kendi kimliklerin reddetmiş” politikacılar olarak adlandırıyordu.¹⁴

Komintern yönetimi bu görüşleri TKP yönetimine benimsetmek için çok çaba harcadı. Doğu Seksiyonu adına İstanbul komünistlerine yazılan 16 Ekim 1922 tarihli mektupta devrimci çevrelerdeki “ulusal kurtuluşçu” eğilim eleştiriliyor ve “... işçi sınıfı hareketi dünya devrimci çıkarlarına yöneltilmelidir”¹⁵ öğüdü veriliyordu.

Komintern’in V. Kongresi’nde kabul edilen “Sömürgeler ve Doğu Sorunu” üstüne (Stalin’in düzeltmeler yaptığı) 12 Temmuz 1924 tarihli kararın 6. maddesinde ise aynen şöyle deniyordu: “Türkiye Komünist Partisi en kötü türden oportünizme yol açan tehlikeli sağ sapma ile bağını kesinlikle koparmalıdır.”¹⁶

İstanbul komünistlerince Vasil Kolarov’a gönderilen bir mektupta Komintern’in Yakındoğu Seksiyonu’nun Türkiye’de izlediği politikanın “doğru olmadığı” itirazına karşılık, KEYK adına verilen 13 Ağustos 1924 günlü yanıtta oportünizm kastedilerek “... biz düşünüyorduk ve düşünüyoruz ki bu sapma en tehlikelidir”¹⁷ deniyordu.

Bu yolda yapılan sürekli eleştiriler sonunda, TKP istenen siyasi çizgiye çekilmişti. Adı geçen V. Kongre (17 Haziran-8 Temmuz 1924) Zinovyev’in öncülüğünde 1918-1923 yıllarındaki sınıf savaşımı deneyimini ve ondan alınan dersleri genelleştirdi ve “Bolşevikleşmeyi” komünist partilerin bir numaralı görevi olarak belirledi. Daha açık bir anlatımla komünist partileri Bolşeviklerin düşünsel, kuramsal ve örgütsel kurallarını iyi öğrenip özümsemeliydiler. Dünya devriminin genel karargâhı içinde bu politika “oportünizme” karşı mücadele adı altında uygulandı.

Komintern’in VI. Kongresi’nde TKP temsilcisi Fahri (Ali Cevdet) 20 Aralık 1928 günü, *Türkiye Üzerine Tezler* başlıklı, 19 sayfalık çalışmasında “ulusal burjuvazi karşı devrimci safa geçti, bağımsızlığa ihanet etti” diyordu. Ve TKP’nin görevini de, “geniş kitleler önünde Kemalizm’in ihanetini ve karşı devrimci karakterini açıklama”¹⁸ olarak belirtiyordu. Bu tutum Kongre tarafından TKP’nin Bolşevikleşme yoluna girişinin ilk belirtisi olarak algılanmıştır.

Bundan sonra o zamana dek bir türlü kaleme alınmayan partinin eylem programı, ilgili komisyon tarafından hızla yazılıyor, Komintern organlarında inceleniyor ve Yürütme Kurulu Siyasi Sekreterliği’nce 6 Şubat 1930’da, 5 ay sonra onaylanıyor, TKP Merkez Komitesi’nce de yayımlanıyor.

¹⁴ Bkz. F.495, op.163 d.233, s.145-149

¹⁵ İbidem, F.495, op.154, d.137, s.92-93

¹⁶ İbidem, F.492, op.1, d.219, d.10

¹⁷ İbidem, F.495, op.299, d.219, d.221, Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

¹⁸ İbidem, F.495, op.20, d.549, protokol no:75

“Bolşevikleşme” adıyla bilinen bu yönelişin sahiplerine göre, o andan sonra TKP için başarının yolu açılmıştı, yeter ki partinin güvenlik içinde çalışması sağlansın. Bu yolda başarı için de gereken her şey yapılacaktı. “Polis muhalefetine” karşı açılân kampanya kararlı biçimde yürütülecekti. Zira bu konuda TKP yönetimi Komintern’ce kararsızlıkla suçlanıyordu.

Gerçekten de Parti belirlenen bu yönde yoğun bir etkinlik gösterdi ve bütün kadrolarını harekete geçirdi. Ne var ki, iki-üç yıl içinde hemen hemen bütün kadroları tutuklandı. Moskova’daki Partili öğrenciler yönetici olarak alelacele Türkiye’ye gönderilmeye başlandı.

Komintern’in Türkiye sorumluları ile TKP Dış Bürosu bu olumsuzluğun nedenini “Bolşevikçe konspiratif” çalışmanın bilinmemesinde görüyorlar, bu düşünceyle 1932 yılı Temmuz’unda “Gizli Çalışma Usulleri” başlıklı bir makale hazırlatıp Parti üyelerine ulaştırıyorlar. Bu belgede illegal çalışma koşullarında polisin dikkatini çekmemek için çeşitli öğütler veriliyor ve şu ilginç saptama yapılıyor: “Arkadaşlarımızın lüzumsuz yere cesaret göstermeyi bir marifet zannederek ancak takbihe şayan bir hayret bahadırılığı ile illegal şeraitin icap ettirdiği en iptidai tedbiri çok defalar ihmal ettiklerini görüyoruz.” Devamla “bu ihmal ve aramıza yeni giren tecrübesiz arkadaşlara bu çetin vazifede bittecrübe elde edilen bazı tahaffuz çarelerinin öğretilmemesi yüzünden bu güne kadar çok kurbanlar verdik” deniyor ve şu sonuca varılıyor:

“Bu son zamanlarda vuku bulan tevkifatların hep kitlevi bir mahiyet alması, aramıza sokulmaya muvaffak olan hafiye ve provokatörlere karşı kendimizi müdafaa etmesini dahi henüz öğrenemediğimizi ispat etmektedir.”¹⁹

(Bu makale o zaman hapisanedeki arkadaşlarını ziyarete giden Bulgaristanlı Kadri Buldun’un üzerinde bulunmuş ve tutuklanma nedeni olmuştur.)

Görüldüğü gibi, Parti yönetimi o zamanki kitlesel tutuklamalar ile “yeni politik yöneliş” arasında herhangi bir ilişki görmüyor. O bu yıkımı klişeleşmiş eski şemalarla açıklıyor. Oysa olan bitenler pek öyle klasik nedenlerle açıklanacak kadar basit değil. Komintern Yürütme Kurulunun 20 Aralık 1933’teki 13. Genişletilmiş Plenumunda Doktor Şefik Hüsnü’nün verdiği bilgilere göre, parti bu dönemde doğrudan doğruya “işçi köylü iktidarı” için savaş veriyor. CHP iktidarını İtalya’daki “faşist iktidar” tipinden bir iktidar olarak görüyor. Halkı iktidarla hesaplaşmaya çağırıyor. Son beş yıl içinde, “provokasyonlara karşı mücadele”, “konspirasyonu iyileştirme”, “yeni kadrolar yetiştirme” alanında bir sıra radikal önlemler aldığı halde, özellikle orta düzeydeki kadroları yedi kez yıkıma uğratmaktan kurtaramamıştır diyor.²⁰

¹⁹ İbidem, F.495, op.184, d.294, s.18. Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

²⁰ Bkz. İbidem, F.495, op.171, d.251, s.248-267

Dünya komünist hareketinin en yüksek kurumunda TKP'nin bir numaralı yetkilisi tarafından çizilen bu kara tablo, sorumluları hiç etkilemiyor. Oysa "ne denli kötü ise o kadar iyidir" kuralına göre düşünüyorlar. Tutuklamaların giderek kitleselleşmesini "parti çizgisinin" doğrulanışı olarak algılıyorlar.

Parti yönetimi, "kararlı davranışını" sürdürerek yoluna devam ediyor. 1934 Ağustos'unda Dış Büroyu topluyor. Merkez Komitesi delegesi Hüsamettin Özdoğu'nun (Atanas²¹) raporunu dinleyip tartışıyor. 5 yıllık parti çalışmasının muhasebesi olan bu rapor üzerine bir karar kabul ediliyor. Biz bu karardan ko-numuza ışık tutan bazı satırları aktarıyoruz:

"Merkez Komitesi, fırkanın ana hattından ayrılmamış, fırka programının çer-çevesinden sapmamıştır. Terörler, tevkifatlar, takibatlar dolayısıyla – dört beş sene zarfında- arka arkaya fırkanın bünyesinde açılân yaraları kapamak, tedirgin olmuş fırka kadrosunu, seferber hale getirmek, fırka cihazlarını reorganize etmek hususunda ileri hamleler yapmıştır"²² diyerek olumlu çalışmaları somutlaştırıyor. Ve daha bir sıra olumlu etkinlikler, başarılı girişimler yapıldığı belirtiliyor. Özellikle "neşriyat işi canlandırılmış, komsomol faaliyeti ayaklandırılmaya çalışılmış, ... mektebe talebe gönderilmiş... beyanname dağıtılmış, 1 Ağustos anti-emperyalist kampanyası becerilmiştir"²³ deniyor.

Kararda yapılan işler böylece belirtildikten sonra yapılamayan ve yapılması istenen etkinliklere geçiliyor. Onlar da şöyle sıralanıyor:

"... Vilayet komitelerinin yeni ve genç unsurlardan müteşekkil oluşu, mevcut hücrelerin mensup oldukları işletmelerin amelesini bilfiil hareket ve mücadeleye (sokakta yürüyüş, işletme dâhilinde gürültülü protesto içtimai, milli ve beynelmil el amele hareketine tesanüt tezahürleri, grevler ve ilâ...) sürüklemeye ciddi bir tarzda teşebbüs"²⁴ edilmemiş olması, başta gelen eksikliklerden biri sayılıyor.

Dış Büro toplantısının bu kararında Partinin yönetici kadroları, "işçileri harekete teşvik" etme işinde yalnızca beyanname dağıtmakla yetinmiş oldukları için kınanmaktadırlar. Bunlar işçileri söz konusu hareketlere "atılmaya veya katılmaya" inandırmak için icap eden sebatkârane ve muannidane "tahrikât ve teşvikat" faaliyetine girişmemiş²⁵ olmakla suçlanmaktadırlar.

Harici Büro'nun oturumunun bu kararında en çok yinelenen uyarı "Komintern tarafından verilen direktiflerin" uygulanması isteğidir.

²¹ Anastas olmalı. (Yayıncının notu)

²² İbidem, F.495, op.11, d.373, s.23-24

²³ Aynı yerde

²⁴ Aynı yerde

²⁵ İbidem F.495, op.11, d.373, s.23-24

Partinin düzgün bir yolda gelişmesine ve “kitle partisi haline gelmesine sekte vuran ve ameleyi ve geniş emekçi kitlelerini fiili mücadelelere sevk edebilmesine engel olan vahim yara, konspirasyon sahasındaki mubalatsızlıklar ve provokasyonlara karşı mücadeledeki ihmalkârlıklardır”²⁶ deniyor kararda.

Görüldüğü gibi Parti yönetimi başarısızlığın başlıca nedenini “konspirasyon” alanındaki ihmallerde buluyordu. Bu inançla söz konusu oturum, 5 gün süren tartışma sonunda (8-13 Ağustos 1934) 66 kişiyi ajan ilân ediyor, 45 kişinin de partiden atılmasını kararlaştırıyordu.²⁷

Karardan yaptığımız yukarıdaki son alıntıda görüldüğü gibi, Parti’nin kitlesel çalışmasına konspirasyon alanındaki ihmaller engel olmuş. Bu sonuç temelden yoksundur. Bu yargı, ileride somut olaylarla açıklanacaktır. Şimdilik burada şu kadarını söyleyelim. Bu olay Bolşevikleşme sürecinde “düşmanı” kendi sıralarımızda arama yönteminin tarihsel örneğini verecekti ve uzun zaman Parti’yi içinden kemirecekti.

Yukarıda değindiğim gibi, TKP’nin uyguladığı bu politika Komintern’in VI. Kongresi’nde (17 Temmuz - 1 Ağustos 1928) kararlaştırılan taktik hatta uygundu. O Kongre’de III. Enternasyonal’in programı kabul edilmiş, komünist partilerinin taktik çizgisi belirlenmiş, dolaysız görevleri “proleter devrimleri” olarak gösterilmişti. Kongre’ye göre o zamanlar dünya çapında yeni bir devrimci dalga kabarıyordu. Daha açık bir söyleyişle, bu Kongre’de egemen olan anlayışa göre 1929’da beklenen ekonomik bunalım “dünya devrimi” konusunu güncelleştiriyordu. O yıllarda sayıları 75’e varan bütün komünist partileri gibi TKP de şu sloganları atıyordu.

“Yaşasın Amele Köylü Hükümeti
Yaşasın Türkiye Komünist Fırkası
Yaşasın Cihan İnkılabının Erkanı Harbiyesi Komintern
Yaşasın Yaklaşan Cihan İnkılabı
Kahrolsun Kemalist Burjuva Diktatörlüğü”²⁸

1934 yılına gelindiğinde Komintern genel kurmayınca 1920’lerin sonunda yapılan öngörünün temelsizliği ortaya çıkıyor. Tıpkı 1849’da ve 1924’te olduğu gibi. Devrim karşıtı güçler konumlarını sağlamlaştırıyor...

Gerçekte o zaman olan neydi? Avrupa’nın göbeğinde “devrim özlenirken” Almanya’da faşistler iktidara gelmişti. Avrupa işçi hareketinde o zaman egemen

²⁶ İbidem s.25

²⁷ Bk. İbidem F.495, op.1, s.33-34. Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

²⁸ Bir Mayıs Beyannamesi, 1933 TKP MK, Bkz. Mete Tunçay, ibid, s.337.

eğilim sosyal demokrasi idi. Oysa 1924'te Komintern Başkanı Zinovyev'in ortaya attığı Stalin'in de desteklediği sava göre "sosyal demokrasi faşizmin bir kolu" sayılıyordu. Bu tez işçi sınıfını ikiye bölmüştü. Gerici güçler bundan elbette ki yararlanacaklardı.

Öte yandan o sıralarda Avusturya'da sosyal demokratlar ile komünistler birlikte antifaşist kampanya yürütüyorlardı. Fransa'da sosyalistler ile komünistlerin dayanışma içinde yaptıkları mücadele sayesinde faşizme yol verilmemişti. Tüm bunlar neyi gösteriyordu? Bence bunlar en az şu dört sorunu aydınlatıyordu:

Birincisi: 1924'ten beri Komintern'de savunulan "sosyal faşizm" doktrinini çürütüyordu. İkincisi: Devrimci pratik Marksizm'in dünya devrimi öğretisini yalanlıyordu. Üçüncüsü: Kapitalizmin, Komintern yönetiminin zannettiği kadar çürümediğini, yaşam gücünü yitirmediğini ortaya koyuyordu. Dördüncüsü: Dünya komünist hareketinin nesnel devrimci gelişmeden yeterince ders alamadığını, değişen ve gelişen realiteyi yakından izleyip ona ayak uyduramadığını gösteriyordu.

Ölümünden az önce F. Engels, açık ve eleştirel bir şekilde, Marks ile birlikte kapitalizmin olgunluk derecesini abarttıklarını, devrimci mücadelenin reel koşulları hakkında "yanıldıklarını" kabul etmişti. "Tarih gösterdi ki, biz ve bizim gibi düşünenler yanılıyorlar. O, açıkça ortaya koydu ki, o zaman Avrupa kıtasındaki egemen gelişmenin durumu, kapitalist üretim biçimini ortadan kaldırmak için gerekli olgunluğa ulaşmış olmaktan çok uzaktı" diyordu Engels.²⁹ Dahası var. F. Engels devam ediyor: "Tarih daha ileri gitti. O yalnız bizim o zamanki yanlışlarımızı açığa vurmakla kalmadı, ayrıca proletaryanın savaş vereceği koşulları da tamamen değiştirdi. 1848'de kullanılmış olan savaş yöntemleri şimdi artık her açıdan eskimiştir..."³⁰

Bu tutum tarihten ders alma becerisinin ve zamanında benimsenen, fakat yaşam tarafından doğrulanmamış görüşlerden vazgeçebilmenin parlak bir örneğidir. İşte budur, Marksizmi din değil, bilim yapan. Yukarıda anlatılan bu durumun, o zaman "dünya devrimi genel karargâhını" etkilememesi olanaksızdı. Komintern bu yeni durum karşısında alacağı tutumu belirlemek için 25 Temmuz 1935'te VII. Kongresi'ni topluyor. Kongre faşizme ve harbe karşı mücadele taktiklerini belirliyor. Komünist partilerini proleter birliği temelinde faşizme karşı Geniş Halk Cephesi kurmaya çağırıyor.

Bu Kongreye TKP delegesi olarak Dr. Şefik Hüsnü ile Zeki Başımar katılıyor. Zeki Başımar, Kongre'de belirlenen Komintern'in yeni politik çizgisini partinin yurt içi yönetimine açıklamakla görevli. Dr. Şefik Hüsnü, Georgi Dimitrov'a yazdığı 21 Aralık 1935 tarihli mektubunda, VII. Kongre ile ilgili

²⁹ K.Marks ve F.Engels, *Yapılar* c.1, 22. s.533 Rusça - <https://rantey.org>

³⁰ Ibidem, s.533

TKP'deki durumu bildiriyor. Orada "Türkiye'de sosyal demokrat akım olmadığı için, onlarla cephe sorunu düşüyor" diye bir açıklama yaptıktan sonra, Halk Cephesi konusunda "... bazı arkadaşlarda açık bir görüş yok"³¹ diyor. Bir yıl sonra ise, Reşat Fuat 5 Kasım 1936'da aynen şöyle söylüyor: "Hatta, Kongre'ye gönderdiğimiz yoldaşlarımız aracılığıyla bizim VII. Kongre çizgisini anlama ve onu hayata doğru olarak geçirme olanağımız yoktu. Burada dil ve başka güçlükler vardı."³² Üç buçuk ay sonra Komintern'in Yürütme Kurulu Sekreterliği'nce³³ onaylanan *Türkiye Komünist Partisinin Çalışması ve Taktiği İle İlgili Karar* başlıklı belgede şu yargıyı okuyoruz: "Parti yönetimi, Komintern'in VII. Kongresince kabul edilen kararları hayata geçirmemiştir."³⁴ Bunun nedeni de şöyle açıklanmaktadır aynı kararda: "... Komünist Partisi kendisini sekterlikten kurtaramamıştır."³⁵

TKP için bence o zamana kadar belirleyici rol oynamış olan bu yargı üzerinde biraz duralım. Peki kendisini sekterlikten kurtarmak için acaba ne yapmalıydı? VII. Kongre kararları ona bu yolda somut, geçerli kurtuluş çareleri gösteriyor muydu? Kanımca, bu soruların yanıtları ayrıntılı olarak verilseydi iyi olurdu. Ancak burada olanak yok. O nedenle özet biçimde yanıtlamayı yeğlemek zorundayız. Önemli tarihsel olguları anımsatarak: VII. Kongre 25 Temmuz 1935'te toplanıyor. 1933 yılında Hitler faşizmi iktidar olmuştu. Bu olguyu Komintern yönetimi devrimci sürecin olgunlaşması olarak algılıyor. KEYK, 1 Nisan 1933 günkü toplantısında Wang Ming "... Hitler'in iktidara gelmesiyle birlikte devrimci bunalım hızla olgunlaşıyor"³⁶ yorumunu yapıyordu. Yine KEYK'nin Almanya ile ilgili aldığı aynı tarihli kararda da "Almanya'da proleter devrim temposu hızlanıyor"³⁷ yargısına varılıyordu. Oysa tarihin kesinlikle kanıtladığı gibi, bu beklenmedik olay Komintern'in 1929'da öngördüğü "devrimci dalga" bekle-yişinin temelsizliğini göstermişti. VII. Kongre bu konuya açıklık getirmeliydi. Bunu yapmak için de devrim hareketindeki pratiğin, daha 1920 Ağustos'unda, Marksizm'in dünya devrimi öğretisinde yaptığı düzeltmeleri anımsamalıydı. Lenin, o zaman partisinin IX. Konferansı'nda bu sorunu gündeme getirmişti. Eski sloganların incelenmesini istemişti.

Özetlemek gerekirse VII. Kongre ilk olarak, o zaman Marksizm'in "sürekli devrim" teorisinin geçerli olup olmadığını açıklığa kavuşturmakla yükümlüydü.

³¹ İbidem F.495,op.11,d.372 s.89

³² İbidem, F.495,op.18,d.1120,s.67

³³ O zaman VII.Kongrede seçilen sekreterler şunlardı: P.Togliatti, D. Manuilskiy, K.Gotvald, G.Dimitrov, O.Kussinen, V.Pieck

³⁴ İbidem F.495,op.20,d.550,s.24

³⁵ İbidem s. 25

³⁶ İbidem F.495,op.2,d.176,s.261

³⁷ İbidem s. 200

İkinci olarak, sosyal demokrasi konusunu da yeniden, doğru olarak belirlemeliydi. Bu artık kaçınılmaz bir zorunluluk olmuştur. Hitler faşizmi iktidara işçi sınıfının ikiye bölünmüşlüğünden yararlanarak gelmişti. Bu açık seçik bir gerçektir. Buna karşın ilke olarak, sosyal demokratlar Komintern tarafından hâlâ baş düşman olarak kalıyorlardı. Zira 1924'te Stalin'in *Leninizmin Temelleri Üzerine* adlı yapıtında belirlendiği üzere, ana darbe sosyal demokratlara indirilmeliydi.

Burada biraz duralım ve Sovyet tarihçilerinden Roy Medvedev'in bu konu üstüne yaptığı bir değerlendirmeyi okuyalım;

“Alman nasyonal sosyalistlerine en önemli armağan, Stalin ekibinin uluslararası işçi hareketindeki ayrılıkçı politikası oldu. Komintern, Birinci Dünya Savaşı'nda sarsılmış güç ve örgütlerini canlandıran Batılı genç komünist partileri ile çeşitli sosyal demokrat gruplar arasındaki sürekli politik mücadele ortamında kuruldu. Bu mücadele, 20'li yıllarda hızlanarak sürdü. O zaman yalnızca Stalin değil, Troçki, Buharin, Zinoviyev, Kamenev ve SBKP'nin -Bolşevik- öteki yöneticileri de, birbirlerini sosyal demokratlıkla suçlamada yarış ediyorlardı. O zaman sosyal demokratlıkla suçlanmak Bolşevikler için hakaretlerin en ağırısı idi. Sosyal demokrasiyi “sosyal faşizm”, “faşizmin ılımlı kanadı”, “faşizmin baş dayanağı” diye yanlış tanımlamalar, Komintern'in belgelerinde ve hatta 1928'deki VI. Kongresi'nde kabul edilen programında bile görülmektedir.”³⁸ Medvedev bu yazısında, faşizme karşı savaşta Stalin'in en kaba yanılgısını, sosyal demokrasi içinde en tehlikeli akım diye “sol sosyal demokrasi”yi görmesinde buluyor. Bolşevik yönetiminin “bu ekstremist anlayışının” faşizme karşı birleşik cephe kavramıyla asla bağdaşmadığını söylüyor.

Yazının seyri boyunca zaman zaman değindiğimiz gibi, daha o zamanlar formüle edilen bu “sosyal faşizm” kavramı 20'li yılların sonunda sosyal demokrasinin “asıl niteliği” olmuştur. Temmuz 1929'da toplanan Komünist Enternasyonal Yürütme Kurulu'nun 10. Plenumu'nda ise sosyal faşizm “faşizmin özel bir biçimi” olarak tanımlanmıştı. Hal böyle iken, VII. Kongre bu konuya hiç dokunmamıştı. Bu alanda süren kuramsal karanlığa herhangi bir ışık tutmamıştı. Hem de G. Dimitrov VII. Kongre gündemini hazırlayan komisyonun 2 Temmuz 1934 günlü oturumunda “işçi sınıfı birliği” ve faşizme karşı “birleşik cephe” sorunu tartışılırken komünist hareketin sosyal demokratlara ilişkin yaklaşımını doğru bulmadığını söylediği halde. O, “belirlediğimiz yön yanlıştı. Büyük hata işledik. Kendi tabanımızı genişletmek için biz o zaman çok değerli bir olanak kaçırdık”³⁹ diyordu. (G. Dimitrov'un bu konuşması ilk kez bu kaynakta yayımlanmıştır.)

Bu durumda TKP yönetimi VII. Kongrenin kararlarını hayata geçirmiş olsay-

³⁸ Sovyet Yazarlar Birliğinin yayın organı *İzvestiya* Dergisi, 12, 1989, Leningrad, s.58

³⁹ “İzvestiya” SBKP MK, No:3, 1989, s.125

dı bile, kendisini sekterlikten kurtaramayacaktı. Sekterlikten kurtulma sorunu her şeyden önce politik çizgi, siyasal görüş ve kavrayış sorunuydu. Bu sorun, örgütsel alanda gerçekleştirilecek taktik değişikliklerle çözülemezdi. İşçi sınıfının faşizme karşı birleşik cephesi, sosyal demokrat partilere ilişkin tutarlı bir politikadan geçirdi. Tarih bunu göstermişti. Yukarıda da belirtildiği gibi, Avusturya ve Fransa proletaryası o zaman sosyal demokratlara karşı tutarlı bir politika uygulayarak faşizme hayır diyebilmişti. VII. Kongre'nin yöneldiği antifaşist cephe mücadelesi de ancak tutarlı bir ittifaklar politikasıyla olanaklıydı. Yalnızca taktik değişikliklerle faşizme karşı başarılı savaş yapılamazdı. Sözün kısası, VII. Kongre Komintern'in on küsur yıl boyunca bu konuda izlediği sekter politikayı bırakmadan Türkiye Komünist Partisi'ne şifa olacak bir reçete veremezdi. Nitekim veremedi de. Çünkü sorun politik olarak konmamıştı. Politik sekterliğin önde gelen ve ayırt edici nitelikleri düşünsel alanda şunlardır: A- Dogmatizm, B- Yüzeysellik, C- Marksizm'in değişen tarihsel duruma paralel olarak yaratıcı biçimde geliştirilmesi gereğini kavramamak. (Sekterler bu üçüncü özelliklerini Marksizm'in arılığını savunma ve revizyonizme karşı mücadele olarak açıklarlar. Oysa, bu özellikleriyle onlar gerçekte Marksizm'in özünü oluşturan diyalektik materyalizme karşı olan kendi niteliklerini açıklarlar.)

Bu antimarksist sol oportünist akımın eylem alanındaki başlıca özelliklerine gelince: A) Sendikalar ve diğer toplumsal örgütlerde çalışmayı küçümseme B) Parlamenter mücadelenin önemini kavramama, müttefiklerle olan gerekli ve ilkesel uzlaşmaları yadsıma.

Bu noktayı sonlandırırken şu kanımı da belirtmeliyim: İçinde bulunduğu karmaşık ortamda kendisi için sağlıklı bir çıkış yolu bulamayan Komintern yönetiminden, TKP yönetimine sağduyuya uygun bir çıkış yolu göstermesi beklenemezdi.

Şimdi de biraz, sorunların sorunu, ana sorun üzerinde duralım. Evet kuşku yok, o durumda Komintern'den kurtuluş reçetesi beklenemezdi. Ne var ki bence normal durumda da beklenmemeliydi. Neden denecek? Çünkü o, TKP'nin sorunlarını ve Türkiye'nin koşullarını Türk komünistlerinden daha iyi bilemezdi. Bu konu bence açık. Ancak kesinlikle söyleyebilirim ki, Komintern Türk komünistlerini onların kendilerini tanıdıklarından daha iyi tanır. Neden denecektir? Bence nedeni şu: Başka partiler için söylemem ama TKP için rahatlıkla söyleyebiliyorum, sorumlu arkadaşlarımız sürekli olarak yapılanı büyütme eğilimi içinde olagelmışlerdir. Bunun kanıtları, Komintern'de TKP adına yazılan raporlardır. Resmi ilişkiler içinde, Komintern TKP için söylenenlere değil, yapılanlara bakarak kanısını belirler. İkincisi; Komintern'in ilgilileri TKP'nin yaptıklarını daha nesnel olarak analiz edebilirler, sonuçları daha reel değerlendirebilirler. Onların olumlu ve olumsuz yanlarını daha doğru belirleyebilirler. Tabii tüm bunlar ilke olarak böyle çıkarlar çalışmadığı sürece.

Gel gör ki, pratikte böyle olmayabiliyor. Örneğin, Komintern'in Yakındoğu

Şefi Brike 16 Ekim 1922 tarihli mektubunda İstanbul komünistlerine “dünya devrimi yararına etkinliklere yönelmelerini” salık veriyor. Onlardan “İstanbul işçilerinin dünya proletaryasının genel politik mücadelesine etkin olarak katılımını sağlamalarını”⁴⁰ isteyebiliyor. O günkü Anadolu koşullarında Türk komünistlerinin “dünya devrimi” çağrılarıyla kitle desteği kazanamayacaklarını, Brike konumundaki birisi düşüneyebiliyor.

III. Enternasyonal 2-6 Mart 1919’da Moskova’da kuruluş kongresini yapıyor ve yakın amacını “dünya proleter devrimi” olarak ilân ediyordu. O günlerde Osmanlı İmparatorluğu can çekişiyordu. Türkiye’nin geleceği ölüm tehlikesiyle, bağımsız devlet olarak yok olma tehlikesiyle karşı karşıyaydı. Anadolu’da düşman işgalleri başlıyor ve onlara karşı müdafaa-i hukuk örgütleri kuruluyordu. Başka bir anlatılışla o zamanlar Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyetinde -RSFSC- dünya ölçüsünde sosyal kurtuluş için savaş plânları yapılıyordu. Anadolu ise ulusal kurtuluşu için savaşa hazırlanıyordu. Tarihin bu kader belirleyici günlerinde Anadolu emekçi insanının önüne yurdu bir an önce düşman işgalinden kurtarma görevi dikilmişti. Öte yandan III. Enternasyonalin örgütleyip yönettiği dünya sosyal kurtuluş hareketi de Anadolu işçi ve emekçisini görev ve çağırıyordu. Bu iki görev, daha doğrusu iki başlı tek görev Türkiye işçi ve emekçileri açısından o günkü koşullarda, pratik olarak emperyalizme karşı savaş idi. Anadolu’nun o günkü spesifik durumu, Türkiye işçi ve emekçilerinin ulusal görevi ile enternasyonal görevini iç içe geçirmiş, birleştirmişti. İç ve dış koşullar emperyalizme karşı genel savaş hareketi ile Anadolu’nun işgalden kurtarılması savaşını birbirine kenetlemişti. Başka bir anlatımla, Anadolu emekçisinin görevini belirlemiş, onun emperyalist işgalcilere karşı genel halk hareketi içinde konumunu saptamıştı. Ne var ki özgür düşünceye yaşam hakkı tanımayan zorbalık rejimi yüzünden Türkiye emekçisi o günkü toplumsal konumunu kavrayacak ve siyasal görevini kendiliğinden anlayacak bilinç düzeyinde değildi. Aynı nedenle ona bu bilinci götürecek örgütlü bir politik güç de oluşmamıştı daha o zaman.

Yukarıda tablosu çizilen böylesi bir ortam içinde Anadolu işçi ve emekçisine savaş yolunu göstermek için ilk girişimi dışarıdan Mustafa Suphi ve arkadaşları, ikincisini de içeride Salih Hacıoğlu ve arkadaşları yaptılar. Bunların her ikisi de 1920-22 yıllarında savaş amacını “dünya sosyal kurtuluşu” olarak gösterdiler. Böylece tarihin o gün Anadolu emekçi halkının önüne koyduğu “iki başlı tek görev”i yapay olarak ikiye ayırdılar ve “dünya sosyalist kurtuluş görevini” birinci görev diye ilân ettiler.

Görüldüğü gibi yeğlenen “öncelik” Anadolu’da kitlelerin desteğini sağlamaya elverişli değildi ama Komintern’in desteğini sağlamaya elverişliydi.

Kabul edilen bu stratejik amacın iç mantığı gereği, adı geçen çevreler, yapay yollardan hemen partiler kurdular. Kongreler yaptılar ve seçtikleri yolda çeşitli etkinlikler başlattılar. Mustafa Suphi çevresi kendi örgütünü ve amacını şöyle açıklıyordu: “Komünist Partisi, sosyal devrimi anlayan ve ona bütün varlığı ile bel bağlayan işçi ve köylülerin bir siyasi teşkilâtıdır. Biz Rusya, Türkistan ve Kafkasya’da olduğu gibi Türkiye’de de başlayan savaşı Avrupa emperyalizmine karşı ve dünya çapında bir nitelik ve anlamda anlıyoruz... Ulusal savunma şiarı ile başlasa bile... az zamanda uluslararası düzeye gelmesi bir zorunluluktur...”⁴¹

Burada ilgi çeken nokta şu: TKP kurucuları bu tarihsel seçimi yaparken, dünya devrimi koşullarına ilişkin kendi düşüncelerini açıklamıyorlardı. Kuşku yok ki, bu konuda Komintern’in öngörüsünü paylaşıyorlardı. Gerçekten de onlar söz konusu olan seçimi yaptıkları zaman (10 Eylül 1920’de Bakü Kongresi sırasında) Komintern’de Batı’da devrim koşullarının hazır olduğu görüşü egemendi. Gerçi bir ay önce (Ağustos’ta) Kızıl Ordu Varşova önlerinde yenilgiye uğramıştı. Beklenmedik bir yenilgi, Batı proletaryasının henüz Rusya proletaryasının bu devrimci hamlesine katılmaya hazır olmadığına işaretti. Bu yenilgi, pratikte dünya sosyalist devrimi öğretisinin klasik biçiminin geçersizliğini anlatıyordu. Lenin bu gerçeği hemen kavramış ve bir ay sonra Partisi’nin 9. Konferansı’nı toplayıp Avrupa devrimci hareketine yapılan askeri yardım konusunu tartışmaya açmıştı. Bu olay Bolşevikler arasında bölünme yaratmıştı.

Bilindiği gibi Marksistler sosyalist devrimin en gelişmiş kapitalist ülkelerde bir sıra halkın birlikte harekete geçişi ile gerçekleşeceğini düşünüyorlardı. Bu inanca dayanarak Ekim Devrimi önderleri de 1917’de Rusya, Almanya, Polonya, Finlandiya, Macaristan vb. ülkelerdeki halkların birlikte harekete geçecekleri beklentisinde idiler. Kapitalizm ve feodalizm nasıl bir tek ülkede düşünülemez isesosyalizm de düşünülemezdi. “Sosyalizmin tek ülkede kesin zaferi olanaksızdır”⁴² diyordu Lenin. O, emperyalist savaştan çıkış yolunu, adı geçen ülkelerin emekçilerinin de, Rusya emekçileri gibi, devlet yönetimini ele almakta göreceklere beklentilerinde yanıldıklarını gördü. Bunu 1921 yılı Aralık ayında Rusya Şuraları’nın IX. Kongresi’nde şöyle açıkladı: “Şimdi hatırlatmakta yarar var, çünkü özellikle ekonomik sorunlar için çıkaracağımız pratik sonuçlarda bize yararı olacaktır. Biz zannediyorduk ki, önümüzdeki gelişmeler olduğundan daha sade, daha düz bir şekilde olacak.”⁴³

Lenin bir mektubunda (5 Ağustos 1921’de) “Evet, kim ki ‘iç savaş’ sloganının ‘iç barış’ sloganıyla değiştirilmesi gerektiğini anlamıyor, o gülünçtür, eğer

⁴¹ TKP’nin Savaş Tarihinden Sayfalar, s.11

⁴² V.İ.Lenin, Tüm Yapıtları, cilt 35, s.277 Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

⁴³ Ibidem, cilt.44, s.292

daha kötüsü değil ise”⁴⁴ diye yazmıştır.

Burada bu eski tarihsel olguları anlatmanın amacı ne denecek? Neden bunları anlatıyorum? O zamanki koşullarda “Türkiye komünist hareketinin öncüleri, adı geçen gelişmeleri o zaman anında öğrenmeliydiler” diye düşünmek mantıksızlık olur. Ancak, yetmiş kusur yıl sonra, şimdi o zamanki olayları hâlâ onların o günlerde değerlendirdikleri gibi değerlendirmek ne denli normal görülebilir? Bu gelişme ve değişmeyi yadsımak olmaz mı? Pratiğe, gerçeğin ölçütü gözüyle bakmamak sayılmaz mı? Hayattan öğrenmeyi küçümsemek anlamına gelmez mi? Etrafta olup biteni görmeyen, dinamizmi anlamayan, yaşam ne derse desin ben bildiğimi okurum diyen molla durumuna düşülmez mi? Bu durumda dışımızdakiler bize ne derler? Mücadele amacımız gerçeği öğrenmek, onu savunmak ve egemen kılmak değil mi? Kanımca biz gerçek tarihi (geçmişteki gerçek olguları bilinçli ya da bilinçsiz tahrif edilmişleri değil) bilmeden, ne bugünkü durumumuzu anlayabiliriz ne de bundan böyle tutulacak yolu doğru belirleyebiliriz.

Biraz uzaklaştığımız konumuza dönelim ve öteki kesimlerin “öncelik” sorunu ile ilgili tutumlarını görelim.

TKP adına Mustafa Suphi’nin yukarıya aldığımız açıklamasından sonra, 15 Aralık 1920’de Ankara’da Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası (THİF) adına şu açıklama yapılıyor: Fırkanın “Anadolu emekçilerinin hukukunu müdafaa etmek ve onları dünyanın emekçi iştirakiyun inkılâbına faal surette iştirak ettirmek maksadıyla teşekkül” ettiği belirtiliyordu.⁴⁵

Bu Parti hükümete kuruluşunu bildirmiş, program ve tüzüğünü vermişti. Ve 27 Aralık 1920’de resmen tanınmıştı. Komintern ile açık ilişki kurmuştu. Komünist Enternasyonalin Türkiye Seksiyonu olmuştu.

Türkiye İşçi Çiftçi Sosyalist Partisine (TİÇSP) gelince; 16 Mart 1920’de İngiliz ordusu İstanbul’u işgal edip Milli Meclisi kapatınca bu Partinin idare heyeti şu kararı alıyor: “İstanbul’da mücadeleye devamla kuvvetlerimizi israf etmek-tense faaliyetimizi sınırlandıralım.”

“ Parti, milli selamet adına bu davranışı tercih ediyordu. Bu sayede birçok şuurlu arkadaşların milli istiklâl savaşına katılmaları imkânı hazırlanmış olacaktı. Nitekim öyle de oldu. İşçi ve aydın birçok Parti üyesi milli mücadele cephesinde yerlerini aldılar.”⁴⁶

Bu Partinin yöneticilerinden Sadrettin Celal, Orhan adıyla Komünist Enter-

⁴⁴ Age, s.78

⁴⁵ THİF Merkez-i Umumisi, imzalı 15 Aralık 1920 Ankara beyanname. (Beyanname metninin tümü için bkz. Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası (1920-1923), Erden Akbulut – Mete Tunçay, İletişim Yayınları, İstanbul 2006, s.196. Kısaca <https://rantey.org>)

⁴⁶ “Türkiye’de Sosyalizmin Tarihine Katkı, A.Cerrahoğlu. İstanbul 1975, s.187

nasyonalin IV. Kongresi'nde (5 Aralık 1922) yaptığı konuşmada, Komintern'in II. Kongresi'nce kabul edilen sömürgeler kararına uygun olarak Kemalist hükümeti desteklediklerini söylüyor ve şu örneği veriyordu: "... Parti, askerler, işçiler, köylülere beyannameler dağıtıyor ve onları zafere dek kararlı savaşa çağırıyordu."⁴⁷

Bu siyasal grubun ulusal kurtuluş hareketine yaklaşımı üstüne KUTV öğretmeni tarihçi Cemil Seydamedov da şu bilgileri veriyor:

" III. Enternasyonal Grubu (Aydınlık Grubu demek isteniyor. B.Ş) Anadolu ulusal kurtuluş hareketiyle bağlanma girişiminde bulundu. Bu grup bağ kurmak için Anadolu'ya Vehbi ile Nizamettin Ali'yi gönderdi. Onlar Ankara'ya gittiler ve İştirakiyun'un politikasını etkilemeye çalıştılar."⁴⁸

"Devrimci Marksist politikayı daha kararlı yansıtan III. Enternasyonal Grubu'nun temsilcileri, İştirakiyun'un sekte politikasını doğru bulmuyorlardı. Onlar İştirakiyun yöneticilerini birleşik cephenin gereğine inandırmaya çalıştılar. O zaman daha burjuvazi devrimci idi ve Ulusal Kurtuluş Savaşı'na daha etkin katılmalarını istiyordu. Tüm bu çabalar boşuna gitti."⁴⁹

TKP tarihçisi C. Seydamedov devamla, bu grubun 1922'de Eskişehir'de *İşçi* adlı bir gazete çıkarma, Ankara'da kendi örgütünü kurma çabası gösterdiğini ve bu uğraşların sonuçsuz kaldığını yazıyor. 1936'da yazıldığını düşündüğüm bu satırları şöyle noktılıyor: "Bu Grup TKP'ye dönüştü ve o Türkiye işçi sınıfı ve emekçilerinin mücadelesini yönetiyor."⁵⁰

İncelenen belgeler gösteriyor ki *Aydınlık* grubunun o zamanki kararsız yaklaşımı, onun Komintern tarafından kabulünde geciktirici etmen işlevi görmüştür. Bunun çözümlenmesini tarihimiz elbette ki yapacaktır.

Komintern kaynaklarına göre Kurtuluş Savaşı yıllarında işgal altındaki İstanbul'da komünist etkinlikte en aktif örgüt "Union Internationale des Travailleurs" (UIT), Beynelmilel İşçiler İttihadı idi. Bu meslek birliğinde örgütlenmiş olanlar özellikle Hristiyanlardı. Çoğunluğunu Rum işçilerin oluşturduğu bu mesleki kuruluş kendi içinde bir enternasyonal grubu kurmuştu. Tamamıyla azınlıklardan oluşan bu grup Komintern ile yakın ilişkiler içindeydi ve onu düzenli bir şekilde bilgilendiriyordu. Kendisine rakip gördüğü TİÇSP'yi ve onun komünist grubunu (*Aydınlık* çevresini) sınıfsal konumda olmamakla ve milliyetçi eğilimler taşımakla niteliyordu.

⁴⁷ İbidem, F.491,op.1,d.147,s.110. (Konuşma metninin bütünü için bkz. İstanbul Komünist Grubu'ndan (Aydınlık Çevresi) Türkiye Komünist Partisi'ne 1919-1926, 1. Cilt, Erden Akbulut – Mete Tunçay, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, 2012, s. 231 vd. –Yayıncının Notu-)

⁴⁸ F.532,op.4,g.392,s.62

⁴⁹ İbidem aynı sayfa

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

⁵⁰ İbidem s.63

Burada sergilenen olgular düne kadar bildiklerimizden çok farklıdır. Hatta pek çoğu eski bildiklerimizin tam tersidir. İşte tüm özellikleriyle bunlar kuşkusuz hepimizi yeni baştan düşünmeye zorlayacaktır. Belki de pek çoğumuz, “bizim komünist gruplarımız Kurtuluş Savaşı sırasında (1919-22) görevlerini belirlerken öncelik sorununu nasıl çözmüş” sorusunu soracaksınız. Bu bağlamda şunun bilinmesi kesin bir zorunluluktur kanısındayım. O günlerde tarihimizin komünistlerin önüne koyduğu görev belirlenirken, yukarıda adı geçen komünist kuruluşlarımızdan hiçbiri kurulmuş değildi. Onların hepsi görev belirlendikten sonra, onu gerçekleştirmek için örgütlendiler. Bu konuyu birazcık olsun açayım.

1917 Ekim Devrimi’nde Rusya’da proletarya iktidara gelince, 1919 Şubat’ında Lenin’in önyak oluşuyla çeşitli ülkelerden, 8 komünist partisinden ve grubundan temsilciler toplanıyor ve dünya işçi hareketinin devrimci merkezi olarak III. Enternasyonalı kurmayı kararlaştırıyorlar. Bunun üzerine 2-6 Mart 1919’da Komintern’in Kurucu Kongresi toplanıyor. Buna 30 parti ve gruptan temsilciler katılıyor. (Mustafa Suphi grubunun temsilcisi de dâhil) Bu Kongre bütün dünya işçilerine hitaben bir manifesto yayınlıyor ve onları ülkelerinde iktidarı almak için mücadeleye çağırıyor. Komintern de bu devrimci savaşı yönetecek olan biricik uluslararası merkez olarak ilân ediliyor.

Bu açıklamalar gösteriyor ki, o zaman bizim komünist gruplar için ödev belirlenmiş ve onlardan bu ödevi gerçekleştirmeleri istenmiştir. Şimdi bunu izleyelim. Görelim bakalım, 1919-22 yıllarında Türkiye komünist kuruluşları Anadolu’daki Ulusal Kurtuluş Savaşı’na herhangi bir katkı yapabilmişler mi?

Yukarıda Mustafa Suphi’nin *Tarihsel Görev* başlıklı yazısından aldıklarımız üzerinde bugün biraz düşünen her komünist, o zamanki yoldaşların “sosyal devrim” anlayışının Marksist devrim anlayışıyla bağdaşmadığını anlayacaklardır. Marksizme göre sosyal devrim, yani istismarı ortadan kaldıracak devrim, öteki adıyla sosyalist devrim, sanayisi gelişmiş, bu nedenle büyük bir işçi sınıfına sahip olan ülkeler için öngörülür. O zamanki Anadolu’da benzer bir toplumsal düzen var mıydı? Yine bilimsel sosyalizme göre sosyalist devrim, emek ile sermaye, işçi sınıfı ile kapitalist sınıf arasındaki bağdaşmaz toplumsal çelişkiyi çözmek için yapılır. Sonra sosyal devrim Marksist teoriye göre, toplumsal gelişmenin önünü açmak için üretici güçler ile üretim ilişkileri arasındaki zorunlu sonucu olarak patlak verir. Örneğimizde olduğu gibi, herhangi bir politik gücün isteğiyle değil. Kendiliğinden anlaşılacağı gibi sosyalist devrimi işçi sınıfı yapar. Yetmiş küsur yıl önce Anadolu’da böyle bir işçi sınıfının varlığından söz edebilir miyiz? Sonunda Anadolu hareketi bir ulusal kurtuluş hareketi idi. Onun amacı emperyalist işgal güçlerini kovmak ve ülkenin bağımsızlığını sağlamaktı. Yani, kısaca ulusal devrim yapmaktı. Emperyalizm ile Türkiye arasındaki çelişkiyi çözmekti. Görüldüğü gibi sosyal devrim ile ulusal devrim arasındaki fark öyle küçümsenemez türden basit bir şey değildir. Ne yazık ki, o günlerde yoldaşlarımız, bu farkı önemsememişlerdi. Ancak, onları o günkü koşul-

larda düşünmeli ve anlamalıyız. Ekim Devrimi öngünlerinde Lenin'in önderliğindeki Bolşeviklerin, Marks'ın yaptığı "Avrupa devrime hazır" saptamalarına inandıkları gibi, Mustafa Suphi ve arkadaşlarının "Ekim Devrimi'nin" zaferinin yarattığı coşkulu ortamda Lenin ve arkadaşlarının "dünya sosyalist devrime hazır" diye açıkladıkları öngörüye inandıkları belli.

Bunu haksız bulamayız. O zaman buna inanmayana komünist denmezdi. Ne var ki bu genel öngörü, genel karargâh için, yani Komintern için yapılmıştı. Bu öngörünün Türkiye için geçerli olup olmadığını belirleme görevi ise TKP yönetimine düşerdi. Çünkü o zaman Anadolu koşulları çok özgündü. Bu nedenle o evrede Anadolu'da "sosyal devrim" için gerekli nesnel koşulların bulunmadığını saptamak zorunluluğu açıktı. Gel gör ki bu zorunluluk o zaman küçümsenmişti. Bilimsel ve somut tahlil yerine genel siyasal açıklama ile yetinilmişti.

Bilindiği gibi 1918'de Türk sosyalistlerinin Moskova'da düzenledikleri konferansa işçi-köylü kökenli tutsaklar ve aydınlar katılmıştı. Konferansın bu bileşimine dikkat çeken Mustafa Suphi şunları söylüyordu: "Bu toplantımızın tarihi önemi büyüktür. Burada kurulmakta olan örgüt Türk halkının gerçek çıkar ve özlmlerini temsil eden ilk kuruluştur. Bu toplantımıza katılânlar arasında geçmişte Türk devrimci örgütlerinde olduğu gibi yalnız aydınlar değil, ezgi ve sömürüyü yaşamış birçok yoldaş bulunmaktadır.

Türk erinin ve işçisinin burada bulunması gösteriyor ki Türkiye'de devrimci ruh, alt katlara işlemiştir, sosyalizm artık hayal olma evresinden çıkmıştır, bilim olma evresine girmiştir."⁵¹

76 yıl önce açıklanmış bu kaniya, bugün sanırım aramızdan kimse katılmayacaktır. Sosyalizm Türkiye açısından elbette ki o zaman ütopyadan bilime dönüşmemiştir.

Bu konuda daha derinlemesine düşünmeye yardımcı olacağını umduğum için, burada Sovyet komünistlerinden bir örnek vereceğim. SBKP MK'nin "*Politçesko Obrazovaniye*" (Politik Öğretim) dergisinde yayınlanan bir yazıda şu görüşler açıklanmaktadır:

1900-1917 evresinde Rusya'da "Marksizmi yaymak için koşullar oluşmuştu. Bir kesim tekelleşmiş büyük sanayi vardı. Fakat işçi sınıfı çok gençti. O, henüz oluşma sürecinin başında idi. Onun kapitalizm öncesi köylülükle ve küçük ticaretle bağları çok güçlü idi. O nedenle Rusya'da Marksizm'in daha çok başlangıç biçimi yayılmıştı. Bu biçime belki de "Marksizm öncesi Marksizm" denebilirdi. Bu Marksizm basbayağı, açıkça görülebilecek şekilde öncellerin düşünceleriyle doluydu. Toplumsal kuram temelinde, her şeyden önce hayali sosyalizm idi, toplumsal bilgi yöntemi temelinde de eklektik öğelerden oluşuyordu. Ardıcıl,

⁵¹ F.532,op.4,d.395,s.15

olgun Marksizm için Rusya’da toplumsal temel son derece dardı.⁵²

“Rusya’da Marksizm daha başlangıçta ütöpizmin yoğun baskısı altındaydı. Hem de ütöpizm, Karl Marks’ın 1844’te *Ekonomik ve Felsefe El Yazmalarında* şiddetle eleştirdiği ve “kışla komünizmi” diye nitelediği, G. Babeuf ile E. Cabet’nin savunduğu ütöpik görüşlerin karmaşasıydı. Ütöpyaya dayanan heves o zaman sosyal bilincin karakterini ve toplumsal yaşamın niteliğini tümüyle belirlemişti.

Ayrıca belirteyim ki, Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi (Bolşevikler) ve Rusya Komünist Partisi (Bolşevikler) geniş kitleleri kapsamış olan ütöpik tasarımların güçlü baskısını ensesinde duyuyordu. Parti içinde de örgüte yeni kabul edilmiş işçi ve köylü temsilcilerinin oluşturduğu önemli bir çoğunluğun özde ütöpik görüşleri ağırlıktaydı. Parti yönetiminin bu baskıya karşı çıkması çok zordu, hele kendisi de bu ütöpya hatasına düşmüş ise.

Ütöpizm eğilimi, 1917-20 yıllarında uygulanan politikada kendisini gösterdi. Ekim Devrimi’nden sonra ekonomik yapılanmada mal alım-satımı kapitalizme özgü sayılarak, mal değiş-tokuş (trampa) pratiğine geçildi. Eşitçilik aşılanıyor, propaganda ediliyordu. Geçiş evresini hızla aşmanın ve “katıksız” (yani öteki ekonomik düzen ve formasyonlardan ve sosyalizmden değişik yapılardan arınmış) sosyalizmi kurmanın olanaklı bulunduğu hayali şişiriliyordu. Bu arada milileştirme ile dolaysız kamulaştırma özdeşleştiriliyordu. (Gerçekten Lenin’in reddettiği köy burjuvazisinin -kulakların- tarım işletmelerinin millileştirilmesi öneriliyordu) Sosyalist yapılanmayı gerçekleştirmek için baskının rolü sadece büyütülmekle kalmıyor, basbayağı mutlaklaştırılıyordu.”⁵³

Aynı dergide o zaman Moskova Yüksek Parti Okulu’nun Rektörü Prof. Viyaçislav Nikolayeviç Şastakovskiy, Bolşevik Partisi’nin 1919-20 yıllarındaki tutumunu irdelerken “teorik düşünce”nin durumuna ilişkin olarak şunları yazıyordu: “Zannımca, o sırada o evrede Marksist teorik düşünce deforme olmuştu. Öyle ki, onun özü, yaratıcılığı, eleştirel devrimci yöntemi bir yana atılmıştı. Sosyalizm, ülkülerden kopmuş katı bir modele dönüşmüştü. Kitlelerin canlı yaratıcılığının ürünü olmaktan çıkmış, siyasal manipölasyonların ürünü olmuştu. Yalnız siyasal değil yöntemsel ve başka her türünün de. Aynı şey partide de oldu. Ona deklare edilen normlarla, kurallarla, yasallıklarla, açık yaftalı katı bir model dayatılmıştı ya da onda bu model canlandırılmıştı. Sonunda ne devrimci teorimiz ne de devrimci pratiğimiz kalmıştı. Bir yandan entelektüel kısırlaşma, öte yandan pratikte siyasal aşırılık (ekstremizm), serüvencilik egemendi.”⁵⁴

İşte Sovyet komünistleri, bildiğim kadarıyla yetmiş yıl sonra Rusya’nın o

⁵² “Polituceskoe Obrazovanie” jurnal Tse K KPSS, no:18, Aralık 1989, s.39

⁵³ İbidem, s.41 Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

⁵⁴ İbidem, s.8

zamanki toplumsal ortamı ve Bolşeviklerin durumu üstüne resmi biçimde ilk kez böyle bir açıklama getirmişlerdir. Burada sorun, elbette ki onların getirdiği açıklamaları irdelemek değildir.

Bizim sorunumuz hareketimizin siyasal arenaya ilk çıkış evresini yeniden irdeleyip irdelememe sorunudur. O günler ile ilgili değerlendirmemizi bugün elde ettiğimiz tarihsel belgeler ışığında yeniden gözden geçirip geçirmeyeceğimiz sorunudur. Daha doğrusu tarihimizden alacağımız ders sorunudur.

Çoktan bilinir ki, açığa vurulmamış bir yanlış her zaman arkasından bir başkasını getirir ya da onu hazırlar.

Mustafa Suphi çevresinin etkinliklerini inceleyen tarihçi Cemil Seydamedov, Mustafa Suphi ve arkadaşlarının Türkiye'ye dönüşlerini ve trajik sonuçlarını "ülkede gerçek durumu bilmemek", "devrimci uyanıklığı elden bırakmak", "ajanların tuzağına düşmek" olarak gösteriyor ve "büyük yanlışlığa düşüldü"⁵⁵ diyor.

Başka bir tanık da bu konudaki kanıtını o zaman şöyle açıklamıştır:

"Baku'ya geldiği vakit Suphi'nin bütün emelini ve varlığını istilacı emperyalistleri Anadolu'dan kovmak, Büyük Oktobr inkılâbını ilk fırsatta Türkiye'ye götürecek mazlum emekçilerini Sovyetler hakimiyetine kavuşturmak ile hülâsa olunabilir."⁵⁶ (S. Zeki imzalı *Onbeşler Anısına* yapılan 20 Ocak 1936 günlü ve 11 sayfalık bu yazı, legal yayınlanmış olan *Onbeşler* broşürüne alınmamıştır.)

Gerçek için zaman aşımı olmadığına göre, bu konudaki gerçeğin de ileride belirleneceğini umuyorum. Sergilenen bu bilgilerin gerçeği arama yolunda yararlı olacaklarını düşünüyorum.

Türkiye Komünist Teşkilâtlarının Bakü Kongresi'nde oluşturulan ve TKP'nin uygulayamadığı politik çizgiyi Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası uyguladı. Zannediyorum ki, Ulusal Kurtuluş Savaşı yıllarında bu Parti'nin yaptığı eylemler geçmişimizden alınacak dersler için zengin bir hazine oluşturmaktadır. Yeter ki o zamanki olgular herhangi bir etki ile çarpıtılmadan yansıtılmış olsun.

Burada küçük bir araç açacağım. Tanınmış Sovyet tarihçisi Dimitir Volkogonov'un 1917 Ekim Devrimi zaferinden sonra Lenin'in "dünya sosyalist devrimi" için yaptığı uğraşları anlatan satırlarını aşağıda aktarıyorum:

"1919 Mart'ında Moskova'da Komintern kurulduktan sonra, bu örgüt fiilen Rusya Komünist Partisi'nin bir seksiyonu olmuştu. Lenin bu kuruluşun yardımı ile devrim sürecini, olanaklı gördüğü her yerde kıskırtmak için uğraşıyordu. O, 1920 Temmuz'unda Harkov'da bulunan Stalin'e aşağıdaki şifreli telgrafi gönderiyor:

⁵⁵ F.532,op.4,d.395,s.30 Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

⁵⁶ İbidem, s.82 (arkası) (orijinal Azeri Türkçesi)

‘Komintern’de durum mükemmel. Zinovyev, Buharin ve tabii ben düşünüyorum ki, İtalya’da devrimi teşvik etmek gerek. Benim kişisel düşüncem, bunun için Macaristan hatta belki de Çekoslovakya ve Romanya ... Sovyetleştirilmelidir.’ Bu amaçla Doğu ve Batı ülkelerine Komintern’in görevlileri gidiyorlar. Lenin’in başında bulunduğu hükümetin Maliye Bakanlığı dünya devrimi için milyonlarca altın ruble ayırıyor.”⁵⁷

Bu genel açıklamayı, belgelerin ışığında özel açıklama ile tamamlamak gerek.

Rusya Komünist Partisi (Bolşevikler) Merkez Komitesi, 1920 Şubatında Komünist Enternasyonal bürosuna bir mektup yazıyor. Bunda, Merkez Komitesi’nin Uluslararası Propaganda Şubesi tarafından Yakın, Orta ve Uzak Doğu’da o zamana dek yapılan çalışmalar anlatılıyor. Kısaca söylemek gerekirse bu belgede görevlilerin “komünizm ülkelerini” ve “sosyal devrimi” propaganda ettikleri bildiriliyor. Bu yöndeki çalışmaların Komintern tarafından üstlenilmesi öneriliyor.⁵⁸

Bu çalışmaların Türkiye ile ilgili olan yanlarına gelince: KEYK bu tür çalışmaları Yakın Doğuda G.K Ordjonokidze ile birlikte örgütleyip yönetmek için Elena Dimitriyevna Stasova’yı 1920 yılı Temmuzunda görevlendiriyor. KEYK’nin yönergesinde Stasova’nın görevleri şöyle sıralanıyor: A) Türk, Ermeni, Gürcü, Tatar ve Acemler arasında güvenilir temsilciler sağlamak, B) Bu bölgede konuşulan tüm dillerde geniş yayın yapmak, C) Bu ülkelerdeki devrimci örgütlere yardım etmek. Böyle örgütler yoksa, onları yaratmak. Bu amaçla ilgili ülkelerden gelmiş Rusya’daki sığınmacılardan faydalanmak.

Bu görevler daha somut olarak şöyle saptanıyordu:

1- İran’daki tarımsal ilişkiler, bu ülkenin siyasal ve yönetsel durumu; savaş sırasında özellikle de İngiliz-İran Antlaşması’nın bağlandığı günlerde İran’daki siyasi örgütlerin mücadelesi,

2- Ermenilerin sosyal durumu, Taşnak Partisinin köylülere, İtilâf devletlerine ve Sovyet Rusya’ya karşı tutumu,

3- Anadolu’da toprak sorunu, genel yıkım nedeniyle o anda Anadolu’da toprak beyleri arasında çelişkiler doğduğu iddiası ne ölçüde doğru, Kemal Paşa iktidarı kime dayanıyor, köylü kitleleri ile ilişkileri açısından Kemal Paşa hükümeti Jön Türkler hükümetinden ne ölçüde farklı, Anadolu’da bağımsız köylü hareketi var mı? Orada Komünist Partisi adıyla etkinliklerde bulunan devrimci örgütün örgütsel gücü nedir vb. başka sorunlar...⁵⁹

⁵⁷ İzvestiya, 22 Nisan 1992

⁵⁸ F.495,op.18,d.15,s.1-2 Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

⁵⁹ İbidem, s.3-12

Özel olarak Stasova işte bu sorunları aydınlatmakla görevlendirilmişti o zaman. KEYK o yıllarda bu sorunlarla “Dünya Devrimi” stratejisi uyarınca ilgileniyordu.

Şimdi artık ayrıca kapatıp Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası’nın (THİF) Kurtuluş Savaşı yıllarında izlediği politik çizginin uygulanışını örnekleriyle görelim. Bu uygulamada Anadolu işçi ve emekçilerinin yakın beklentisi olan ulusal kurtuluş ile uzak beklentisi olan “sosyal kurtuluş” ikileminin nasıl çözüldüğünü görelim. Başka bir deyişle bu iki amaç için “öncelik” sorununun nasıl yanlış anlaşıldığını pratikte gözleyelim. 1919 yılının yazında Şerif Manatov (Başkırd Tatarlarından olsa gerek) İstanbul’a geliyor. Fransız işgal polisi Bolşevik propagandacısı diye kendisini tutukluyor. Bir süre sonra Manatov hapisten kaçıyor. Ve Eskişehir’e gidiyor. O bölgede hemşerileriyle ilişkiler kuruyor. Gazetelere Bolşevizm’i tanıtan yazılar yazıyor. Bolşevizm üzerine konuşmalar yapıyor. Sonra oradan Ankara’ya geçiyor. 12 Haziran 1920’de Manatov, şehir bahçesinde Bolşevizm üzerine bir konferans veriyor. Bu konferansta “Türkiye halkının kurtuluşunun komünist devrimle” mümkün olacağını söylüyor. Dinleyiciler arasında bulunan Salih Hacıoğlu konferans bitince Manatov ile tanışıyor. Üç gün sonra yine aynı bahçede Harputlu Vakkas Ferit de sosyalizm üzerine bir konferans veriyor. Salih Hacıoğlu bu konferansı da dinliyor ve Vakkas Ferit ile tanışıyor. Ona Manatov ve Eğitim Bakanlığı’nın eski memurlarından Nuri ile birlikte kurmayı düşündükleri Bolşevik Komünist Partisi üstüne bilgiler veriyor. Vakkas Ferit bu öneriyi önce kuşku ile karşılıyor, fakat sonunda Hacıoğlu’na “böyle bir parti artık gizli olarak kurulmuştur” diyor. Sonunda, Hacıoğlu ile Nuri’yi 14 Haziran 1920’de Yeşilordu adındaki gizli Bolşevik örgütünün sekreteri Tokat mebusu Nâzım ile tanıştırıyor. Nâzım, onların her ikisine de Yeşilordu tüzüğünün birer suretini veriyor. Ve kendilerinden örgütün Ankara’da merkezini kurmalarını istiyor. Salih Hacıoğlu bu istemi Manatov ile görüşüyor ve birlikte gerçekleştiriyorlar. Bundan başka onlar Yeşilordu tüzüğünü redakte ediyorlar, oradaki komünizme aykırı ilkeleri düzeltiyorlar. Bu arada Rusya Komünist Partisi’nin programından yararlanarak Yeşilordu programını yazıyorlar. Ne var ki, bu iki belge Yeşilordu merkezince sıcak karşılanmıyor. Bunun üzerine Salih Hacıoğlu Şerif Manatov ve Ahmet Mustafa üçlüsü kurdukları Ankara örgütünün bağımsız Türkiye Komünist Bolşevik Partisi (TKBP) ilân ediyorlar. Bu sırada Ziyetullah Nevşirvanov da bunlara katılıyor. (Ufa - Başkırdistan Cumhuriyeti’nin merkezi- Tatarlarından olan Nevşirvanov daha önce İstanbul’da Sosyal Demokrat Partisi içinde sol kanat oluşturmuş, orada İngiliz polisinin gözetiminden kaçıp Anadolu’ya gelmiş bir kişidir.)

Bu ekip çalışmalarını hızlandırıyor. Bir yandan yeni yeni üyeler kazanıyor, öte yandan da parti yayınına başlıyor. Kısa zamanda programı basıyor, beyan-

nameler yayınlıyor. Örneğin Salih Hacıoğlu “*Eski dünya nasıl idi, yeni dünya nasıl olacak*” başlıklı bir bildiri kaleme alıyor⁶⁰. Ziyetullah Nevşirvanov’da “*Biri yer biri bakar, kıyamette ondan kopar*” başlıklı başka bir bildiri yazıyor. Şerif Manatov bu bildirileri ve daha başka parti belgelerini Eskişehir’de bastırıyor ve aynı zamanda orada bulunan Çerkez Ethem seyyare müfrezesinde konuşmalar yapıyor. Şerif Manatov matbaa işleri arasında Çerkez Ethem’in çıkardığı Arif Oruç’un yönettiği *Yeni Dünya* gazetesinde Bolşevizm üstüne iki makale yayınlıyor. Nevşirvanov ile Manatov 14 Eylül 1920’de *Yeni Dünya* gazetesinde III. Enternasyonal’in II. Kongresi’nde kabul edilen “*Doğu Halklarına Çağrı*” adlı bildiriye yayınlıyorlar.⁶¹

Görüldüğü gibi THİF’nin yönetimi emperyalist istilaya karşı herhangi bir somut mücadele örneği vermiyor. Resmî belgelerden alınan örnekler gösteriyor ki, bu Parti iki amaç arasındaki “öncelik sorununu” açık ve seçik bir şekilde “uzak amaç” yararına çözmüştür. Daha doğru ve daha açık bir söyleyişle, o günlerde THİF yönetimi güncel görev olarak Ulusal Kurtuluş Savaşı’nı değil, emperyalizme karşı genel savaşı görüyor. Pratik açıdan bakılırsa bu anlayışın içerikten yoksunluğu kolayca kavranacaktır. Neden? Çünkü o günkü koşullarda Türkiye’de bir devrimci örgüt için gerçekte antiemperyalist savaş işgal kuvvetlerine darbe indirmektir. O zaman emperyalizmin en somut, en açık eylemi olan Anadolu işgalini bir yana bırakan antiemperyalist savaş anlayışı, tek sözle boş laftır, daha kötüsü değilse...

Bence yukarıdaki örnekler, ayrıca Komintern’in ulusal hareketler ve aydınlarla ilişkiler üstüne tezlerinin ve enternasyonalizmin anlaşılmadığını gösteriyor. Enternasyonalizm, ulusalı yadsımak değildir, tersine bu, halkın bağımsızlık özlemine özen gösterilmesini ister.

THİF’nin Ulusal Kurtuluş Savaşı’nı anlayamadığını ya da çarpık anladığını gösteren anlamlı bir örnek, *Yeni Hayat* dergisinin 1922 Nisan sayısında yayınlanan Parti bildirisinde “*Türkiye burjuvazisinin emperyalizme karşı savaşı, objektif olarak devrimci savaştır*” deniyordu⁶². Görüldüğü gibi, bildiri sahipleri Anadolu savaşının içeriğini anlayamamışlardı. Bu temel sorunu yanlış anlamaları ister istemez Parti’nin öteki sorunlardaki anlayışını da etkileyecekti. Nasıl öyle oldu? Omurgasını köylülerin oluşturduğu antiemperyalist ulusal savaşı, “burjuvazinin” savaşı olarak görmek pek öyle kolay anlaşılabilecek bir düşünce değil-

⁶⁰ Metnin bütünü için bkz. Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası (1920-1923), Erden Akbulut – Mete Tunçay, İletişim Yayınları, İstanbul 2016, s. 115-116. (Yayıncının Notu)

⁶¹ Bkz. “THKP’nin Kuruluşu ve Eylemi Üstüne” III. Enternasyonal’in Moskova’daki Yürütme Kurulu’na rapor. Muhtemelen 1922 sonlarında. F.495,op.154,d.762,s.25-29

⁶² Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası’nın Büyük Millet Meclisi Hükümetine Beyannamesi başlıklı bildiri metninin tümü için bkz. THİF Yayın Organı *Yeni Hayat* Mart – Eylül 1922, Der.: Hamit Erdem, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, 2017.

dir. Burada şöyle bir soruyla karşılaşılabilir. Bugün bu yargıya varılabilir ama o gün varılabilir miydi? Bu soruya yanıt olarak çok sayıda tarihsel belge var. Ben burada ancak onlardan bazı kısa alıntılar yapmakla yetineceğim. Kanımca sorunu ortaya koymak için yeter ve artar...

Aşağıdaki alıntılar Komintern arşivinden. “*Anadolu’da Komünist Etkinlikler ve TKP’nin Yıkımı*” başlıklı belgeden alınıyor. Bu belge büyük bir olasılıkla 1922 yılı sonlarına doğru yazılmıştır. Sahibi belirtilmemiştir. İçeriğinden anlaşılacağına göre Komintern’in o zaman Türkiye’deki görevlisince yazılmıştır. Bu rapor, İştirakiyun akımının üç yıl süren varlığının bir muhasebesi niteliği taşımaktadır.

Belgede THİF’nin coşkulu bir politik ortamda kurulduğu anlatıldıktan sonra bu koşullarda ortaya çıkan genç bir kuruluş için hataların kaçınılmaz olduğu belirtiliyor ve bu Parti’nin ulusal kurtuluş hareketi ile ilgili tutumu üzerine şöyle deniyor: “THİF, Anadolu ulusal kurtuluş hareketinin niteliğini hemen belirleyemedi. Yönetimi, hemen sosyal devrim yapma düşüncesiyle, daha eylemin ilk adımında, hareketin yönetimini ele geçirmiş olan yerli burjuvaziye karşı şiddetli bir savaş açtı.”⁶³

Zamanla bu tutumun değişmiş olabileceği düşünülebilir ise de, İştirakiyuncular davranışlarında bir değişiklik yapmamışlardır. “Komünistler Anadolu hareketine (hatta 1920 sonlarında ve 1921 başlarında) paşalar arasında bir iktidar savaşı olarak bakıyorlardı. Bütün bildirilerinde ve hatta *Emek* gazetesi gibi, gazete makalelerinde, komünistler Anadolu hareketinin özünü belirli kişiler arasında bir mücadele olarak gösteriyorlardı.”⁶⁴ Belgede Parti yönetiminin güçler oranını hiç hesaba katmadığı, doğrudan doğruya işin can damarını yakalamak istediği, Türkiye’yi hemen Sovyetleştirmek istediği anlatılıyor. “Türkiye’yi derhal Sovyetleştirme yolu tuttular, zaman zaman ulusal kurtuluş hareketi yöneticilerine karşı demagojik propaganda kampanyası açtılar... Onların emperyalizm ile savaştaki rollerine hiç mi hiç önem vermeden”⁶⁵ deniyor.

Parti’nin “politik bir çizgisinin bulunmadığı”, akla yatkın ve ülke gerçeklerini dile getiren “sloganları olmadığı” belirtilen belgede, komünizmi “genel bölüşüm” diye anladıkları anlatılıyor.

İştirakiyun akımının temel handikabı, yöneticilerinin devrim üstüne reel bilgi sahibi olmamalarıydı. THİF önderlerine göre “Sovyet devrimi gerçekte çok basitçe yapılmıştı, bunun için yalnızca yıkıma uğramış köylülerin kendiliğinden

⁶³ Bkz.RTseHJDNJ, F.495,op,154.d.763,s.165-186. (Bu belgenin geniş bir bölümü için bkz. Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası (1920-1923), Erden Akbulut – Mete Tunçay, İletişim Yayınları, İstanbul 2016, s. 395-397 –Yayıncının Notu-)

⁶⁴ Aynı kaynak s.185 Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

⁶⁵ Aynı kaynak s.185

hareketini başlatmak yeterdi.”⁶⁶

Devrim kavramındaki bu çarpıklık bir başka kaynak tarafından daha fazla somutlaştırılıyordu. Komintern’in Orta Doğu Seksiyonu Şefi Brike’ye hitaben İstanbul’dan yazılan 7 Nisan 1923 tarihli ve Şarki imzalı (Bakü işçilerinden, Komintern görevlisi) tamamen gizli mektupta “Gençak” [Hınçak –Y.N.] grubunun durumunu irdeleyerek ve bu arada Salih Hacıoğlu ile Vanlı Kâzım’ı (Kip) anımsatarak şu değerlendirmeyi yapıyor: “Onlara göre, sokağa çıkacaksın, davula vuracaksın, işte sana hazır dünya devrimi.”⁶⁷

Bir partinin kimliği en iyi söylenenlere değil, yapılanlara bakılarak değerlendirilebilir. Bu sınanmış ilkeyi göz önünde tutarak alıntılara biraz daha devam edelim.

Anadolu işçi örgütü olarak kurulan THİF’nin “kendisine dayanak olarak bir köylü hareketi aradığı” fakat o sırada (1920 başlarında) Anadolu’da “gerçekte böyle bir hareketin bulunmadığı”, buna karşılık ise “sürekli savaşlardan yorgun ve bezgin düşmüş, bir ölçüde bu durumdan hoşnut olmayan köylülerden oluşan” bir grubun varlığına değinilen belgeden şu satırları okuyoruz: “Sonuç olarak, Parti, komünistlerin köylü hareketinin önderi olarak kabul ettikleri Partizan Ethem’in (Çerkez Ethem B.Ş) bayağı bir eşkiya olduğu görülünce, şaşılacak bir duruma düştü. Bu durum, kuşkusuz ki, hükümete TKP’ni (Komintern yazınında THİF, TKP harfleriyle simgeleniyor) Ethem’in eşkiyalığı ile birlikte ortadan kaldırma fırsatı verdi.”⁶⁸

Ne var ki Parti yönetimi, bildiğim kadarıyla bu olaydan hiçbir ders almadı.

THİF açık çalıştığı dönemde en çok kongre yapmak için çalıştı. Haziran ve Temmuz aylarında (1922) bu çalışmaları en yüksek düzeye ulaştı. Kongre Bakü Kongresi’nden sonraki boşluğu doldurmayı ve komünist partisinin varlığını göstermeyi amaçlıyordu.

Merkez Komitesi Kongre’nin Ağustos ayında yapılmasını kararlaştırdı. Hükümet buna resmen izin verdi. Ancak askeri durum üzerine konuşulmamasını şart koştu. Bilindiği gibi, bu dönem (1919-1922) Ulusal Kurtuluş Savaşı yıllarıydı. Kongre 26 Ağustos 1922’de başlayan Büyük Taarruz diye bilinen, Yunan işgal güçlerine karşı saldırının öngünlerine rastlıyordu. Bu taarruz 9 Eylül’de İzmir’in kurtuluşu ve bütün Anadolu’nun emperyalist işgallerden temizlenmesi

⁶⁶ İbidem, F.495,op.154,d.763,s.185

⁶⁷ İbidem, d.769, s.7. (Belge metninin bütünü için bkz. İstanbul Komünist Grubu’ndan (Aydınlık Çevresi) Türkiye Komünist Partisi’ne 1919-1926, 1. Cilt, Erden Akbulut – Mete Tunçay, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, 2012, s. 301 vd. –Yayıncının Notu-)

⁶⁸ İbidem, d.763, s.184. (Bu belgenin ilgili bölümü için bkz. Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası (1920-1923), Erden Akbulut – Mete Tunçay, Belişim Yayınları, İstanbul 2016, s. 395-397 – Yayıncının Notu-)

ile sonuçlandı. Burada bir ayraç açarak tarihçi Cemil Seydamedov'un o günlerin ağırlığını anlatan şu sözlerini aktarmak yararlı olacaktır. "O zaman Dumlupınar yöresinde Yunan ordusu ile genel çarpışmaya hazırlanıyordu. Yunan birlikleri ülke içinde ilerlemeye devam ediyorlardı... İştirakiyun Partisi kendi Kongresini toplamak kararı alıyordu."⁶⁹

12 Ağustos'ta Başbakan Rauf Orbay, İştirakiyun Fırkası Merkez Komitesi Sekreteri Tokat Mebusu Nâzım'ı makamına çağırdı ve kendisinden Kongre'yi ertelemesini ya da Kongre yapmaktan vazgeçmelerini istedi. "Kongre önü günlerinde cephede durum günden güne gerginleşiyor ve tehlikeli bir hal alıyordu. Yunan ordusu ilerleyişini sürdürüyordu. Ankara doğrudan doğruya tehlike altında idi."⁷⁰

Parti merkezi bu isteği reddetti. Yayınladığı bildiri ile Anadolu hükümetini tehdit etti. Kongre'yi dağıtmanın "emekçilere ve köylülere ihanet" olarak yorumlanacağını, "Antant devletlerine yönelik anlamı taşıyacağını", aynı zamanda "Komintern'e meydan okumak" olacağını ileri sürdü.⁷¹

Bu arada Komintern'in Yürütme Kurulu temsilcisi olarak Kongre'ye katılacak olan Jacques Sadoul, Tiflis'teki konuşmasında "Türk hükümetine göstereceğiz ki, biz komünistler resmi izinlere pek öyle fazla önem vermeyiz. Bize resmi izin verilmezse, gayri resmi toplanırız" diyordu. Konuşmasının sonunda Jacques Sadoul "Türkiye'nin elebaşları çoğunlukla emperyalisttirler, biz İngiliz emperyalizmine karşı savaşırları desteklemeliyiz. Bunun için Kızılordu'yu muhafaza etmeli ve güçlendirmeliyiz. Kızılordu bizim bütün dış politikamızın dayanağıdır"⁷² diyordu.

Özetle söylemek gerekirse Kongre Anadolu hükümeti ile Komintern yönetimi arasında gövde gösterisine neden oldu. Hükümet 14 Ağustos'ta Kongre'yi yasakladı. Merkez Komitesi 15'i 16'ya bağlayan Ağustos gecesi Kongre'yi gizlice açtı.⁷³ Bu mücadele Ekim 1922 ortalarına kadar sürdü ve sonuç olarak Parti kanun dışı olarak ilân edildi.

Konumuz açısından burada aydınlatılması gereken olay, Kongre'nin öyküsü değil, ilgililerin onu nasıl değerlendirdikleridir. Yukarıda adı geçen *Anadolu'da Komünist Etkinlik ve TKP'nin Yıkılışı* başlıklı 21 sayfalık rapordan, Kongre kararlarının irdelendiği bölümden okuyoruz: "... ne Parti basınında, ne TKP Kongre-

⁶⁹ F.532,op.4,d.392,s.54

⁷⁰ Aynı kaynak

⁷¹ İbidem, s.176-179

⁷² Bkz. F.495,op.154,d.770,s.204

⁷³ THİF Kongre Hazırlıkları ve THİF Kongresi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası (1920-1925), Erden Akbulut - Mete Tunçay, İletişim Yayınları, İstanbul 2016, s. 336-381. (Yayıncının Notu)

resi'nde biz, emperyalizmle savaşıyor, Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümeti Türkiye'sinde var olan sorunlar üstüne Komünist Partisi'ne özgü, az çok doğru bir yaklaşım görmüyoruz.⁷⁴

Yetmiş küsur yıldır gizlenmiş olan bu belgede “partinin belirli bir politik çizgisi olmadığı” Kongre’de, gelecekte izleyeceği politikanın “temeli ile ilgili tek bir söz söylenmediği” ve “ülkedeki olayları doğru anladığını gösteren” hiçbir belirtinin sergilenmediği söyleniyor ve şu değerlendirme yapılıyordu:

“THİF hatta ilk Kongresi’nde (Ağustos 1922) Anadolu ulusal kurtuluş hareketi karşısındaki tutumunu tam olarak açıklayamadı ve var olan devlet düzenine ilişkin görüşünü belirleyemedi.”⁷⁵

Görülebileceği gibi, verilen bu bilgiler şimdiye dek söylenenlerin tam tersi. Bu nitelikleriyle, verilen bu bilgiler, İştirakiyun akımı ile ilgili bilgi dağarcığımızı kuşkusuz zenginleştirecektir. Ancak burada bir noktaya dikkat çekmek gerekir. “Partinin belirli bir politik çizgisinin bulunmadığı” sözü, “komünist partisine özgü bir politik çizginin” olmadığı şeklinde anlaşılmalıdır. Yoksa THİF’nin belirli ve sürekli bir politik çizgisi vardı. Alıntı yaptığımız gizli belgelerde bu, şu sözlerle anlatılmaktadır: “TKP’nin ilk iki aşamalı eylemlerinde legal ve illegal parti bakımından onun politik çizgisinin niteliği açıktı. Bunda ulusal kurtuluş hareketinin önderlerine karşı yürütülen her zaman ateşli olan bir propaganda yürütülüyordu.”⁷⁶

Yukarıda adı geçen tarihinin gözlemleri de bu olguyu doğrulamaktadır. “İştirakiyun Partisi Kongre çalışmalarına ulusal kurtuluş hareketine karşı düşmanca bir tutum içinde başladı. Bu İştirakiyun Partisi’nin ikinci büyük hatasıydı. İştirakiyun Partisi Kongresi, ulusal hükümetin emperyalizme karşı savaşını tüm olanakları ile destekleme kararı alacağı yerde, Kongre, Parti’nin üye ve yandaşlarını Kemalistlere karşı mücadeleye çağırdı.”⁷⁷

Bu bağlamda bir noktaya daha değineyim. Türkiye komünist hareketi ile ilgili konularda “TKP 1919-22 yılları arasında ulusal kurtuluş hareketini destekledi” diye açıklamalara rastlanır. Burada “destekleme” sözcüğüyle anlatılan şey nedir? Bir kere bu söz ulusal kurtuluş hareketine ilişkin olarak kullanıldığında anlamsızdır. Çünkü o yıllarda Komünist Partisi yoktu. Var olsaydı onun görevi “desteklemek” değil, “katılmak” olurdu. İkinci Dünya Savaşında komünist partilerin yaptığı gibi. Bu açıdan destekleme sözü gerçeği anlatmıyor, tam tersine çarpıtıyor. Başka bir söyleyişle, olsa olsa yukarıda da görüldüğü gibi THİF yöneticilerinin ulusal kurtuluş hareketi hakkındaki olumsuz değerlendirmelerini yansıtır.

⁷⁴ İbidem, F.495,op.154,d.763,s.186

⁷⁵ İbidem, F.495,op.154,d.763,s.186

⁷⁶ İbidem, F.495,op.154,d.763,s.186

⁷⁷ İbidem, F.532,op.4 ,d.392,s.55

Kanımca buraya kadar sergilenen somut tarihsel olaylar açık seçik gösteriyor ki, 1919-22 arasında Anadolu’da “toplumsal devrim” için eylemde bulunmuş olanlar enerjilerini, Parti olarak, objektif kanunlara karşı, nesnel gerçekliğe karşı mücadelede harcamışlardır. Örnek olarak sergilenen somut olaylar bu konuda kuşkuya yer bırakmıyor.

Burada doğal olarak ortaya çıkan soru şu: Bu özel dönemimizin hangi yanlışlarından geleceğimize ışık tutacak önemli dersler çıkarılabilir? Derin inancıma göre, alınacak ders açısından bu kısa dönem yetmiş küsur yıllık uzun tarihimizin çok zengin bir kesitidir. Olağanüstü zamanlarda büyük ölçüde yanlışlara düşmek basbayağı kaçınılmaz olur. Büyük yanlışlar ise ders çıkarmak için çok zengin kaynak oluştururlar. Bu acı yanlışları doğru analiz etmek aslında geleceğe sağlıklı yönelmek demektir. Ne yazık ki, ne komünist hareketimiz ne de öteki ilerici ve demokratik hareketlerimiz bu zengin deneylerimizden günümüze dek yararlanma çabası göstermedi. Sorumuzun dolaysız yanıtına gelince, tarihin yargısına göre ulusal kurtuluş hareketi yıllarında komünist hareketimizin baş yanlışlığı Anadolu’daki bir numaralı güncel görevi kavrayamaması oldu. Bu kilit sorun o zaman Anadolu’da var olan toplumsal düzen bilinmeden gerçekten bu kavranamazdı. Oysa komünist hareketin temsilcileri çok değişik nedenlerle bunu öğrenmek gereğini bile duymadılar.

Burada konumuzun önemi nedeniyle Marks’ın bu soruna ilişkin düşüncesini anımsatmayı gerekli buluyorum.

Marks ve Engels bir sosyo-ekonomik formasyonda koşulların olgunluğu göz önüne alınmadan, orada sosyalist devrimin güncel görev diye belirlenmesini olanaksız buluyorlardı. Marks ve Engels sosyalist toplum düzeninin maddi temelini, kapitalizmin içinde doğduğuna ve doğal tarihsel süreç içinde olgunlaştığına inanıyorlardı. Marks daha 1857-59 yıllarında burjuva toplumunun bağrında oluşan “üretim ilişkilerinin” bu düzen içinde dinamit işlevi gördüğünü yazıyor ve şöyle diyordu: “... eğer bir toplumda, sınıfsız toplum için gerekli olan potansiyel maddi üretim koşulları ve onlara uygun üretim ilişkileri yoksa, orada içten patlamayı sağlama ümidiyle yapılan bütün denemeler Donkişotluk olabilir.”⁷⁸ Başka bir anlatımla, Marks’a göre bir toplum, gelişme sürecinin doğal evrelerini atlayamaz. Sınıfsız toplum ancak kapitalizmin kendi kanunları uyarınca gelişmiş sanayi toplumunda yapılacak devrimle kurulabilir.

Bu Marksist ölçüte göre, 1919-20 yıllarında Anadolu’da henüz filizlenen ve serpilmeye başlayan kapitalizmi sosyalizme dönüştürmeyi güncel ödev ilân etmek kuşkusuz pratik bir anlam taşıyamazdı. İştirakiyun yönetiminin buradaki yanlışlığı, stratejinin taktiğe kurban edilmesi olarak formüle edilebilir. İştirakiyun’un eylemcilerini anlamak için kendilerinin kişisel özellikleri yanında

onların o zaman içinde bulundukları koşulların özelliğini de iyi anlamak gerekir. O yıllarda Komintern dünya devriminin genel sorunlarıyla uğraşıyordu. O zaman Komintern yönetiminden Anadolu'nun toplumsal ve ekonomik koşullarının spesifik durumunu öğrenmesi beklenemezdi. Bu dünya örgütünün Başkanı Zinovyev o yıllardaki görevlerini KEYK'nin V. Genişletilmiş Plenumu'nda okuduğu 25 Mart 1925 tarihli raporunda şöyle açıklıyordu: "... Biz dünya durumunu tüm olarak analiz etmeliyiz... biz dünya devrimi partisiyiz, yalnızca Rusya ya da Almanya devrimi partisi değiliz."⁷⁹

Bolşeviklere gelince, onlar bu işi Rusya için daha 1917 yılında yapmışlardı. Lenin 3 Nisan 1917'de İsviçre'den Rusya'ya döndüğünde, ayağının tozuyla tartışmaya açtığı *Nisan Tezleri*'nde, Rusya'da sosyalist devrim koşullarının varlığını savunmuştu.⁸⁰

TKP öncülerinin 1919'da Rusya komünistlerinin söz konusu bu yönetsel yaklaşımlarından habersiz olduklarını düşünmek, tarihsel olgulara olduğu gibi, akla ve mantığa da karşı olur. Bu durumda haklı olarak denebilir ki, Anadolu özeliyle uğraşmak Türk komünistlerinin işiydi. Yukarıya aktarılan alıntılardan kolayca anlaşılacağı gibi Türk komünistleri Anadolu'daki savaşı anlamak için gereken yaratıcılığı gösteremediler. Sonuç olarak da halktan soyutlandılar ve tasfiye edildiler. 1923 yılı başında İştirakiyun örgütünden yalnızca üç kişilik yeraltı hücresi kalıyor. Bu üç kişinin Ankara'da 6 Ocak 1923'te yaptıkları toplantının tutanaklarına göre bu gizli komünist hücre, Moskova'daki Büro ile haberleşme işi görecek.⁸¹

Yazının gelişimi boyunca sergilenen çarpıcı örneklerden görülebileceği gibi, o yıllarda ulusal kurtuluşun önceliğini kavramama, sosyal kurtuluşu güncel sayma Türkiye komünist hareketine çok pahalıya mal oldu. Bu bizim çok acı tarihsel gerçeğimizdir. Ama bence yenilgi zaferden daha öğreticidir. Yeter ki, öğrenme isteği ve yeteneği olsun. Yanılgıyı hep olumsuz olarak görmemeliyiz. Hayat, ileri adımları çoğu zaman ancak yanılgılar üzerine atabilmiştir. Konumuz açısından bunun en çarpıcı tarihsel örneği, yukarıda Marks'tan yaptığımız alıntıdaki düşüncedir. Avrupa'da kapitalizm henüz ilk adımlarını atarken, 1848'deki bunalım ortamında, başında Marks'ın bulunduğu komünistler sosyalist devrim çağrıları yapıyorlar. Yenilgiden sonra (1849) Marksist öğretide şu düşünce formüle ediliyor: "Tarihte hiçbir sosyo ekonomik formasyon kendi uygarlık rolünü oynamadan yok olmuyor." Bu yargı acele devrim hayallerinin bir özeleştirisi olarak açıklanabilir. İkinci bir tarihsel örnek ise birincisinden çok daha çarpıcıdır.

⁷⁹ F.495, op.163, d.233, s.137.

⁸⁰ Bkz. cilt: 31,s.114.

⁸¹ Belgenin metni için bkz. Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası (1920-1923), Erden Akbulut – Mete Tunçay, İletişim Yayınları, İstanbul 2016, s. 513-514. (Yayıncının Notu)

1917 Ekim’inde Rusya’da iktidarı ele alan Bolşevikler de aynı sorunla karşı karşıya kaldılar. Başında Lenin’in bulunduğu yönetim, yoksul katmanların “devrimci” sabırsızlığının etkisi altında, sosyalizmi güncel görev ilân etti. Yaklaşık üç yıl sonra, 1920 yılının ikinci yarısında, Lenin “yeni toplumsal düzenin, eski toplumsal düzenin bağrında doğup olgunlaştığını, eski düzenin içinden yeni toplumsal formasyonun, doğal tarihsel süreç içinden geçerek doğduğunu”⁸² öğrendi.

Kanımcı bu tarihsel örnekler, yaşamın, pratiğin üstün öğreticiliğini kanıtlamaktadır. Bunlar “en iyi öğretmen hayattır” yargısını kuşkuya yer bırakmayacak şekilde doğrulamaktadır. Lenin o zaman sanki yeni doğmuş gibi “sosyalizm üstüne bütün görüşlerimizi temelden değiştirmeliyiz”⁸³ sonucuna varıyor. 1917-1920 döneminde uygulanan askeri komünizm Lenin’e çok şey öğretiyor. Yaşamın bu zengin deneyine sahip olmasaydı, Lenin 1921’in Mart’ında Partinin X. Kongresi’nde, devlet kapitalizminin özgün bir biçimi olan Yeni Ekonomik Politikayı (NEP) önerme, savunma gücünü nereden bulabilirdi?

V.İ. Lenin’in 1923’te kapitalist ülkelerdeki sosyalizme gidiş hareketinin “bizim daha önce beklediğimiz gibi olmayacağını”⁸⁴ kabul etmişti.

Ekim Devrimi pratiğinin yoğurduğu yeni Lenin, 1920’den sonra anlamıştı ki, iktidar önü ve sonu günlerde Bolşeviklerin ürettikleri strateji ve taktikler tümünden yeni bir politika ile değiştirilmelidir. Çünkü nesnel koşulların öngörülerden çok daha başka olduğu ortaya çıkmıştı.

Lenin bu yeni politikanın ana özelliklerini *Vasiyetnamesinde* en kaba hatlarıyla çizgileştirmiştir. 23 Aralık 1922 ile 4 Ocak 1923 arasında yazılan 8 adet küçük mektup ve makaleden oluşan bu *Vasiyetname* Bolşevik Partisi yönetiminde çok değişik yankılara neden oluyor. Aşırılığı “devrimcilik” diye bilenler, “dünya devrimi” heveslileri, bu yapıtta devrimci konumlardan uzaklaşmayı, ağır hastanın düşüncesini, yorulmuş ve ümit kırıklığına uğramış insanın halini görüyorlar. Öteki kesim ise, makalelerin ve mektupların derin içeriğini anlamak için herhangi bir zahmet göstermiyor, ama öte yandan iktidar savaşı için onlardan yararlanmayı da ihmal etmiyor.

Sözün kısası, *Vasiyetname* adı ile bilinen Lenin’in bu son yapıtı kendisinin Partisinden soyutlanmasına neden oluyor. Lenin’in burada sözü edilen son mektuplarının konularını Parti kitleleri ancak 1956’da, 20. Kongre’den sonra yayınladıklarında öğrenebiliyorlar. TKP’li komünistler ise 20. Kongre’yi izleyemedikleri için, ancak yetmiş yıl sonra bu mektupların varlığından ve özellikle içeriklerinden haberdar olma olanağına kavuştular.

⁸² Lenin, Tüm yapıtlar, cilt:33,s.48.

⁸³ Lenin, Tüm yapıtlar, cilt:45,s.76. Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

⁸⁴ Lenin, Tüm yapıtlar, cilt:45,s.402

Sonuçta Lenin, reel tarihsel deneyimden aldığı ders üzerine, komünizm ülküsünün saygınlığına gölge düşüren yanlışları düzeltemeden 21 Ocak 1924'te yaşamını yitiriyor.

Tarih herkese paha biçilmez dersler getirir, ama onlardan gerçek adına yararlanabilenlerin sayısı pek çok değildir. Çoğunluk, tarihi, kötü amaçlara araç olarak görür. Tarih, boşuna yol üstündeki kuyuya benzetilmemiştir. Kuyu herkese su verir, mümine de, eşkiyaya da. Bu özelliği yüzünden tarihten herkes kendininkini alır. Bu açıdan devrimci demek, yalnız yurdu ve sosyalizmi değil, gerçeği de sevmek demektir. Devrimci için her teorik sav ve politik iddia mutlaka olayların, pratiğin ve realitenin sınavından geçmiş ve doğrulanmış olmalıdır.

Bu son örnek, Lenin örneği üzerinde çok durdum. Nedeni şu: Bir kere bu örnek bence çok öğretici. Sonra, Anadolu'da 1919-22 döneminde yaşanan benzeri yanlışlara, neden benzer herhangi bir tepkinin doğmamış olmasını düşündürmek istediğim için. Bu ikinci sebep belki de yadırganabilir. Çünkü o dönem için şimdiye kadar hep olumlu yargılarda bulunagelinmiştir. Bu nedenle “şimdi bu da nereden çıktı” sorusu doğabilir. Soru yerindedir. Zaten bence yersiz, saçma soru yoktur, saçma yanıt vardır. Olası soruyu hemen yanıtlayalım. Her işin başı olan, bütün sorunların başında gelen, “ulusal bağımsızlığın” öncelikli durumunun kavranamaması ve 1919-22 döneminde “sosyal kurtuluşun” güncel görev olarak belirlenmesiyle yapılan aşırıçılık hatası, bugün ortaya çıkmış bir olgu değildir. Buna zamanında parmak basılmıştır. Ne yazık ki bizler tarihsel gerçeği ancak şimdi öğrenebiliyoruz.

Komintern'in Türkiye'deki sorumlusu 1923 genel seçimlerinden sonra, Türkiye'nin durumunu inceleyen raporunda, Anadolu hareketinin “olağanüstü devrimci bir anlam taşıdığını” belirtiyor ve şöyle diyor: “... biz bunu şimdiye kadar önemsiz saydık. Bunun baş suçlusu Komintern önünde sorumlu olan yoldaşlardır, onların bizim Anadolu'daki işimizin geleceğini tamamen yanlış anlamaları ve yaptıkları bir sıra hatadır ... kimi yoldaşların yaptığı gibi, bizim Anadolu'da işçi devrimi üzerine hesaplarımızı yapmamız, oradaki işimizi çok ciddi bir tehlikeye sokmamızdır”⁸⁵ der.

Komintern'in Mersin'deki görevlisi, Yakın Doğu Şefi Brike'ye yazdığı 22 Eylül 1922 günlü mektubunda, Anadolu'da işçi sınıfı bulunmadığını belirtiyor ve “... bugün şu ya da bu ölçüde işçi sınıfına yönelmek en azından kaba bir hata olur”⁸⁶ diyor.

Yukarıda alıntılarla sözü edilen “Komintern önünde sorumlu”ların kimliği de

⁸⁵ RTschJDNİ, F.495,op154,d.768,s.71

⁸⁶ Aynı kaynakF.495,op.154, d.464.s.167. (Rapor metninin tamamı için bkz. Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası (1920-1923), Erden Akkolut - Mete Tunçay, İletişim Yayınları, İstanbul 2016, s. 422-432 -Yayıncının Notu-)

o zaman bir başka kaynakta açıklanmış bulunuyordu. Komintern'in Doğu Seksiyonu Sekreteri Safarov'a hitaben 9 Nisan 1923 tarihli, 393 no'lu Rosenberg imzasıyla Ankara'dan gönderilmiş tamamen gizli bir rapordan şu satırları okuyoruz: "Zannediyorum ki, Dışişleri Halk Komiserliğinin Doğu Şubesi, Golman yoldaşın darbeci eğilimlerini bildiği halde ... onun ihtiraslarını frenleyememekle büyük hata etmiştir."⁸⁷

Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti'nin (RSFSC) Türkiye Ticaret Temsilciliği adına, Ordinski imzalı, tamamen gizli damgası taşıyan 12 sayfalık bir raporda Golman'a ilişkin şu bilgiler veriliyor.: "Golman, RSFSC'nin Ankara Elçiliğinde Ekonomik Araştırma Grubu'nun başı olarak çalışıyor. Gançarov ve Raevski ile birlikte, 1922 yılı ortalarında, Mersin'e gittiğinde kendisini resmen Komintern temsilcisi diye tanıtıyor. Orada karşılaştığı kişilerde 'şüpheli kişi izlenimi' yaratıyor." Raporun yazarı, bu grubun kendisinde yarattığı kanıyı da şöyle açıklıyor: "Biz, bu grubun, Mersin ziyareti ile Komintern'e ne hizmet yaptığını bilemeyiz ama Dış Ticaret Temsilciliğinin işine, genellikle RSFSC'nin çıkarlarına darbe indirdi diyebiliriz... Bundan sonra Türkler, Dış Ticaret Temsilciliğimizin kapatılmasını istediler."⁸⁸

Golman'ın kimliği ve onun Anadolu hareketi üstüne düşünceleri ile ilgili bilgi veren başka biri de 1922-23 arasında RSFSC'nin Ankara'daki Büyükelçisi S.İ. Aralov'dur. Aralov, Komintern'in Doğu Seksiyonu Sekreteri Safarov'a Ankara'dan gönderdiği 18 Ocak 1923 tarihli raporunda Golman'a ilişkin olarak şunları yazıyordu: Komünist Enternasyonalı Yürütme Kurulu'ndan (KEYK) Zorin yoldaşın vb. hazır bulunduğu bir toplantıda, sorumlu işçilerin RSFSC'nin Türkiye politikası üstüne görüş alışverişi yaptıkları bir sırada D. yoldaş, Türkiye'de yakında, Gürcistan ve Buhara'dakine benzer bir devrimin yapılması gereksinimi ile karşılaşılabilir"⁸⁹ diyor. Bu olguya dikkat çektikten sonra Aralov, söz konusu raporunda Golman'ın çabalarını ilginç bir şekilde şöyle yorumluyor. "İşimizin en rasyonel olarak yapılması herhalde bu yönde düşünülüyor. Bizde denildiği gibi, TKP'nin yardımıyla Türkiye'yi yakın gelecekte 'Golmanize etmeyi' ciddi göz önünde tutmalı"⁹⁰ diye istihza ediyor.

Bu belgede Aralov, söz konusu dönemde, TKP'ni kurma girişimlerinin başarısızlıkla sonuçlandığını bildiriyor. Baştan kendilerinin Türkiye'de TKP'nin örgütlenebileceğini düşünmekle yanıldıklarını, o zaman Anadolu'yu tanımadıklarını açıklıyor. O sıralarda gönderdikleri bilgilerle Merkezi yanılttıklarını söy-

⁸⁷ İbidem, F.495,op.154,d.770,s.211

⁸⁸ İbidem, F.495,op.154,d.770,s.232

⁸⁹ İbidem, F.495,op.154,d.770,s.6 (Belge metninin tümü için bkz. Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası (1920-1923), Erden Akbulut – Mete Tunçay, İletişim Yayınları, İstanbul 2016, s. 604-612 – Yayıncının Notu-) Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

⁹⁰ İbidem. F.495,op.154,d.770,s.6

lüyor. Komünist hareketle ilgili yapılan bir dizi hata yüzünden o zaman Komintern ve Sovyet Rusya'nın Türkiye'de çok değerli fırsatlar kaçırdıklarını belirtiyor. Aralov, 1922 Ağustos İştirakiyun Kongresi'nin ilginç öyküsünü anlatıyor. Kongre'nin, Komintern için tam bir fiyasko örneği verdiğini önemle vurguluyor. Bu konuda kendilerinin de yanılıya düştüklerini kabul ediyor. Adı geçen Kongre'den sonra Komintern temsilcisi olarak bu Kongre'ye katılmış olan Zorin'in ortaya attığı "Komintern, TKP (burada sözü edilen Türkiye Halk İştirakiyun Fırkasıdır) ile ilgili yeni taktik belirlenmelidir" görüşünü paylaştığını söylüyor. Komintern'in görevinin yalnızca TKP'ye talimat verme olarak anlamadığını, onu ulusal kurtuluş hareketini kollamakla ve aydınlarla ilişki kurmakla da görevli saydığını belirtiyor. Daha önceki verdikleri bilgilere Merkezin göz yumduğuna, fakat gelişmelerin savundukları görüşleri doğruladığına dikkat çekiyor.

Aralov, Komintern'in Doğu Seksiyonu Sekreteri Safarov'a yaptığı bu sunuşu noktalarken: "... bezgin olmaya neden yok. Yalnız çok pahalıya mal olan, yaptığımız saçmalıklar yinelenmemelidir."⁹¹ Bu öğüdü biraz açıklayalım. Sosyalizm ne kopya edilebilir, ne de ithal. Toplumsal gelişme aşamaları isteğe göre atlanamaz. İştirakiyuncuların o zaman yaptıkları gibi "Rusya'da yapmışlar, biz de yapalım" şeklindeki önerilerinin reel bir anlamı olamazdı. Tarihsel deney bunu gösterdi. Toplumsal gelişmenin genel yasallıkları vardır. Onları keyfe göre değiştirmek olanaksızdır. Partiler ve toplumsal hareketler için önemli olan, toplumsal gelişmelerin bu genel eğilimlerini, bu itici değişimlerin genel yönlerini yakalamak ve ülke özgünlüğüne uygun ilerici dönüşümlerin gerçekleşmesine var gücüyle yardımcı olmaktır. Aralov yaşam deneyiminden aldığı güçle raporunda bu genel gerçekleri konuşmuştur.

Aralov yukarıda aktardığım fikirleri, Komintern Doğu Seksiyonu Sekreteri Safarov'un kendisine yönelttiği eleştirilere yanıt olarak söylüyordu. Bence böyle bir tartışma gelişmelerin doğal sonucu idi. Çünkü Komintern'in Türkiye komünist hareketi ile ilgili olarak üç yıl boyunca izlediği politika sonuç vermemişti. Öte taraftan ulusal kurtuluş hareketi zaferle sonuçlanmıştı. 1923'e gelindiğinde Komintern'in 1919'da güncel gördüğü "dünya devrimi" stratejisinin dayanaksızlığı, giderek daha fazla açıklık kazanmakta idi.

Hal böyle iken, sınanmış ve hayat tarafından reddedilmiş aşırılık politikasını sürdürmek, deneyime ve olgulara önem vermemek olurdu. Ben, Aralov'un o zamanki davranışının ancak böyle açıklanabileceği kanısındayım.

Aralov'un bu tutumunu anlamak için onun Ankara'ya gönderiliş zamanı göz önüne alınmalıdır. Aynı zamanda da özellikle Dışişleri Halk Komiseri Çiçerin'in o dönemdeki davranışları bilinmelidir.

⁹¹ İbidem, F.495,op.154,d.770,s.13

1921 yılı başlarında Sovyet Rusya, Ankara ve Tahran ile iyi komşuluk antlaşması imzalamıştı. 1918 Brest-Litovsk anlaşması üzerine yapılan tartışmalarda görüldüğü gibi, o zamanlar Bolşevikler içindeki sekterler, emperyalistlerle bağtılanan barış antlaşmalarına “savaşı erteleme” gözüyle bakıyorlardı. Tıpkı “sol” komünistlerin NEP’e “nefes alma” önlemi olarak baktıkları gibi. 1921-23 döneminde de, “aşırı” devrimciler, 1918-20 yıllarındaki “Vatandaş Harbi” çizgisini sürdürmekte ayak diriyorlardı. Çiçerin ise, yeni antlaşmanın çizgisini, Bolşevik Partisi’nin X. Kongresi’nde kabul edilen NEP stratejisini, dış politikada yaşama geçirmek için uğraşıyordu. Başka bir deyişle savaş politikasının yerini barış politikasının almasını istiyordu. Onun bu konudaki tutumunu gösteren Türkiye ile yakından ilgili önemli bir belgeyi ileride göreceğiz, Şimdi burada İran’la ilgili bir belgeyi görelim.

G.V.Çiçerin’in V.M. Molotov’a mektubu

21 Temmuz 1921

Molotov yoldaşa,

Sayın yoldaş,

Rotşteyn yoldaşın (1920-23 yıllarında Moskova’nın Tahran Elçisi –çevirmenin notu) sorusuna Lenin yoldaş, 16 Temmuz’da verdiği yanıtında şöyle diyordu: “Merkez Komitesi’nin kararnamesinin hazır taslağını verin, biz onu telefonda ileteceğiz.” Ben, Lenin yoldaşa yazdığım mektupta, Politik Büro’nun Ordjonikidze’ye ve Kafkasya’daki tüm parti örgütleri ile Sovyet kurumlarına emir vermesini ve parti örgütlerinin, sorumlu kişilerin, Sovyet dairelerinin hiç birisinin Rus-İran antlaşmasına ilişkin Parti Merkez Komitesi’nin direktifleri ve Dışişleri Halk Komiserliği’nin politikası ile çelişen davranışlara meydan vermemelerini önerdim.

Siyasi daireden şimdi aldığım telgrafa göre, özel tugayın sınırlarını doldurmak için İranlı komünistler arasından eleman toplama amacıyla Bakü’den Taşkent’e İran tugayının özel temsilcisi gelmiş. Bu kuşkusuz gösteriyor ki, Bakülü yoldaşlar adeta Merkez Komitesi kararlarına ve bizim politikamıza karşı davranıyorlar. İran’la antlaşma imzaladığımız ve onunla dostluk ilişkileri içine girdiğimiz bir zamanda herhangi bir macera için İranlı komünistler topluyor. Bu maceraya son verilmesi için (a.b.ç) Merkez Komitesi’nin emir vermesini özellikle rica ederim. Ayrıca da önceki önerime şunu ekliyorum: İran’a silâhlı saldırı amacıyla insan toplanması ve İran topraklarında askeri eylemlere meydan verilmemesi için, Merkez Komitesi’nce Ordjonikidze⁹² yoldaşa ve tüm parti örgütlerine, Sovyet kurumlarına talimat verilmesini öneriyorum. Komünist selamlarımla”

İmza: Çiçerin⁹³

⁹² G.K.Odrjonikidze o zaman Kafkas Cephesi Devrimci Askeri Sovyeti üyesi idi –Benim notum B.Ş.

⁹³ Bu belge ilk kez SBKP MK’nin aylık enformasyon dergisi İzvestiya’nın 1990 yılı Nisan sayı-

Çiçerin'in mektubu üstüne Lenin'in Molotov'a gönderdiği 23 Temmuz 1921 tarihli pusula şöyle:

*Yoldaş Molotov,
Böyle şeyler hızla işleme koyulmalıdır.
Telefonla: Çiçerin'in önerisinden yana mısın, değil misin?
- Ben Çiçerin'in önerisinden yanayım.*

23. VII Lenin

Yukarıda belirtildiği gibi, bu konu burada yalnızca Aralov'un tutumunu netleştirme açısından ele alınıyor. Buraya alınmış bu iki tarihsel belge göstermektedir ki, Aralov'un söz konusu mektubunda açıkladığı görüşler, öz olarak, o sırada Ekim Devrimi iktidarının başı Lenin'in olsun, o iktidarın dış politikasını yürüten Çiçerin'in olsun görüşleri ile uyum halinde bulunuyor. Çiçerin'in olduğu gibi Aralov'un da adı geçen gizli belgelerde dile getirdikleri görüşler, Batı proletaryasının, Komintern'ce yapılmış olan "dünya sosyalist devrimi" çağrısına omuz vermediği anlaşıldıktan sonra açıklanmıştır. Ancak Aralov'un Komintern'in Doğu Seksiyonu sorumlularıyla Anadolu komünist hareketi üstüne girdiği fikir tartışmalarının nedeni, yalnızca bu iki olguyla açıklanamaz. Yukarıda andığımız belgede savunulan görüşlerden de kolayca anlaşılabileceği gibi Ankara Elçisi Aralov geniş kültür sahibi, kişilikli, Marksist ve realist bir diplomat. Tarih onun bu niteliklerini doğrulamıştır. Anadolu realitesine o zaman açık gözle baktığını göstermiş, önyargısız düşündüğünü kanıtlamıştır.

Şimdi de Çiçerin'in yukarıya aldığım İran ile ilgili mektubunda ele alıp açıkladığı sorun üstüne birkaç söz:

Bilindiği gibi Bakü, Ekim Devrimi sonu yıllarının, İran komünistleri için olduğu gibi Türkiye komünistleri için de odak yeri olmuştur. Birçok Azeri komünisti, o yıllarda Türkiye Komünist Partisi'ni kurma girişimlerine Komintern görevlisi olarak katılmıştı. Tarihi belgelere göre, bunlar 1919-20 yıllarında Türkiye'li esirlerden oluşturulan askeri gücün örgütlenmesinde de rol almışlardı.

Bu açıdan bakılınca Çiçerin'in adı geçen mektubunda parmak bastığı davranışlar, Türkiye komünist hareketi için de geçerlidir. Bu çok eski soruna ilişkin yetmiş yıl sonra açıklanan Çiçerin ile Lenin'in yaklaşımları bizleri de yakından ilgilendiriyor. Türk komünistleri de bu çok önemli tarihsel olgudan kendileri için ders almakla yükümlüdürler.

Önce tarihimizin bu günlerinde geçmiş olan benzer bir olguyu anımsatalım. Tıpkı İran komünistleri gibi, Türk komünistleri de (Ekim Devrimi sırasında

Rusya’da bulunan ve komünist ideolojiyi benimseyen Türkiyeliler) orada kendi silâhlı güçlerini oluşturdular. Bu olgu, Komintern’in 1. Kongresince kabul edilen “dünya sosyalist devrimi” sloganına uygundu.

“O sıralar. Rusya’nın değişik bölgelerinde 63 bin Türk asker tutsağının yanı sıra, Türkiye’den giden binlerce göçmen işçi vardı. 25 Mayıs 1919 günlü *Ulusların Yaşamı* dergisi sadece Kırım’da on bin Türk işçisinin bulunduğunu yazıyordu. Örneğin bir nehir liman kenti olan Rıyazan’da yalnız Türk işçilerinden oluşan bir su ulaşım şebekesi vardı.”⁹⁴

“İşte Ekim Devrimi’ni, Rusya’daki işçi köylü erkini silâh elde savunan gönüllü birlikler, bu eski savaş tutsakları ve göçmen Türk işçilerinden oluşturuldu. Örneğin Kırım’da Türklerin oluşturduğu Kızılordu müfrezelerinin komutanı Feğli Yusupov idi.”⁹⁵

Mustafa Suphi örgütünün etkinliklerini inceleyen Cemil Seydamedov, yayınlanmasına izin verilmeyen bir çalışmasında bu konuda daha geniş bilgi veriyor. Bu tarihçi, Mustafa Suphi örgütünün 1918 yılında Ufa’da Türk harp tutsaklarından oluşan ilk “kızıl bölük” ü kurduğunu, bu askersel birimin “birçok yerde Kızılordu birliklerine yardım ettiğini” söylüyor ve şunları yazıyor: “Kızılordu, Vatandaş Harbi’nin önemli cephelerinde tam başarı kazandıktan sonra Türk kızıl kıtaları da artık silâh elde Türkiye’deki ulusal kurtuluş hareketine yardıma gidebilirlerdi. Suphi yoldaşın girişimi üzerine, Türk esirler arasından gönüllüler toplamak için örgütünden yirmi yoldaş Sovyet Rusya’nın çeşitli bölgelerine gönderildi. Aynı zamanda o sırada Rusya’da yaşayan ve eli silâh tutan Türk emekçileri seferber edildi. Sonunda 20 bin kişilik bir güç oluştu. Böylesi bir ordu Türkiye’de ulusal kurtuluş hareketinin zaferini büyük ölçüde kolaylaştırırdı. Ne var ki, Ankara Hükümeti temsilcisi İbrahim Tali Bey, ‘Türkiye insana değil, cephaneye muhtaç’ diyerek bu yardımı reddetti.”⁹⁶

Alıntılarını sürdürelim: “... Kızılorduya gönüllü yazılan Türk birlikleri yurda dönüp Ulusal Kurtuluş Savaşı’na bir an önce katılmak istiyorlardı (a.b.ç) 1920 yılının Mayıs ayında Türkistan’da kurulu Kızıl Türk savaş birliği ve bu birliğin başındaki Komite Bakü’ye geldi. Türk nişancı alayı daha da genişledi ve bir tümen oluşturdu. Türkiye Komünist Partisi bu tümenin yetiştirilmesi, politik eğitimi için özel bir program hazırladı. TKP, özellikle bu tümenin Anadolu’ya, Kurtuluş Savaşı cephesine tez elden gönderilmesine karar verdi. (a.b.ç) Ancak gericiler, Kazım Karabekir, Ankara hükümetinin Moskova’daki temsilcisi İbrahim Tali ‘Türkiye’nin adama ihtiyacı yok, sadece silâh ve cephaneye ihtiyacı

⁹⁴ Moskova Marksizm-Leninizm Enstitüsü, Merkez Parti Arşivi, Bölüm 17, kayıt 2,65 sayılı dosya, s.70

⁹⁵ Aynı kaynak Bölüm 17, kayıt 2, dosya 212, s.26

⁹⁶ F.532,op.4,d.395,s.18

vardır' dediler. Bu tümen Bakü'de 11. Ordu Komutanlığı'na bağlıydı. Ankara Hükümeti temsilcilerinin bu sözleri üzerine ve 11. Ordu Komutanlığı'nın seferberliğinin durdurulması konusundaki isteğine olumlu yanıt veren Türkiye Komünist Teşkilâtı şu açıklamayı yaptı: Böylece onbeş-yirmi bin kişilik silâhlı kuvvetin istilacılara karşı gönderilmesinden Anadolu'da ayaklananlar ile arada bir yanlış anlaşmaya yol açmamak amacıyla vazgeçilmiş ve önemli bir fırsat elden kaçırılmıştı."⁹⁷

Burada biraz durup Çiçerin'in 25 Temmuz 1921 günlü mektubundaki "bu se-rüvene son verilsin" deyişi ile yukarıdaki "vazgeçilmiş ve önemli bir fırsat elden kaçırılmıştı" ifadeleri üzerinde düşünelim. Kaynağımızda Türk Kızıl Alayı'nın kapatılış tarihi her ne kadar belirtilmemiş ise de, büyük bir olasılıkla bu tarih, Çiçerin'in söz konusu mektubu yazdığı tarihten sonra olsa gerek. O dönemde, daha somut olarak 1920 yılı sonlarında Çiçerin'in mektuplarından ve daha başka bir dizi gizli belgeden de anlaşılacağı gibi Bolşevik yöneticiler arasında bu iki birbirine karşı görüş tartışılıyordu. Bunlardan birincisi, Marksist kavrayışın, ikincisi ise "solcu", "aşırı" devrimci anlayışın sahiplerince savunuluyordu.

Ekim Devrimi'nden sonra gündeme getirilen "dünya devrimi" konusunda "solcu", "aşırı" anlayış, Türk komünistlerinin Bakü örgütünde yapılan açıklamada da görüldüğü gibi, Komintern'in daha çok dış sekişyonlarında egemen idi. Bu tarihsel olguların kanıtları ilgili sayfalarda geniş biçimde sergilenmiştir. Ben burada ek olarak yalnızca Gramsci örneğini vereceğim. Kanımca bu örnek çok düşündürücüdür, dolayısıyla da öğretici olabilir. A. Gramsci 1921-23 yıllarında İtalyan Komünist Partisi lideri Bordiga'nın sektör politikasına karşı etkili bir savaş vermişti. Bu eğilimleriyle bilinen ve sayılan Gramsci, 1926 sonlarında Sovyetler Birliği'nde sosyalizmi kurma sorunlarına, uluslararası alanda zafer kazanma girişimlerinden daha çok ağırlık verilışı karşısında şunları yazıyordu: "Bize öyle geliyor ki, Rus sorunlarını çözme ihtirası sarmış, gözlerinizi körleş-tirmiş, öyle ki siz gerçek Rus problemlerinin uluslararası durumunu göremez olmuştunuz."⁹⁸

Görüldüğü gibi bu anlayış, yukarıdaki ikinci, "solcu" kavrayışa özde uygun düşüyor. Demek ki, sektörlüğe karşı verdiği savaşla tanınmış ünlü Marksist ku-ramcı bile "solcu" düşünceye karşı güvencesiz. Burada 1848-49 Alman burjuva demokratik devriminde K. Marks ile F. Engels'in aldıkları aşırı sol konumu anımsatalım. Marksizm'in gelişmesinde onların bu öz deneyimlerinin rolü yok sayılabilir mi? Hele de devrimcinin en iyi kendi deneyiminden öğrendiği düşü-nülürse.

⁹⁷ TKP 65 Yaşında, s.30

⁹⁸ A.Gramsci, La costruzione del Partito comunista 1923-1926 Torino, 1971, s.128'den aktarıldığı yer Problemi mira i socialismo (1 Ocak 1989), s.58

Bu hal insanogluna istese de istemese de gercek durumun, eninde sonunda su ya da bu formulle, su ya da bu sosyolojik semaya dayanarak degil, tarihsel somut olgular yardimiyla saptanabilecegini gostermiyor mu?

Bu yazida incelenen 1920-21 donemine iliskin yanilgilarimizin cogu toplum- sal gelismenin genel egilimlerini, genel yasalliklarini yok saymaktan, subjektif etmenin rolunu mutlaklastirmaktan, tarihi, materyalistce anlayisa ters dusen kavrayislarimizdan, karstlastigimiz toplumsal olaylari nedenlerini diyalektik materyalizmin kanunlariyla, bilimsel anlayisla, Marksist felsefi gorusle acikla- maya gerek gormememizden kaynaklaniyordu kanimca.

Söz gelişi ulusal kurtuluş hareketi zamanındaki konumumuzu ele alalım. O zaman Anadolu'da "tarım devrimi" için Marksist devrim öğretisinin, sosyal devrim için öngördüğü nesnel koşullar var mıydı? Ben o dönemin belgelerinde olduğu gibi, ondan sonraki dönemlerin belgelerinde de söz konusu "nesnel ko- şulların" varlığını iddia eden bir kaynağa rastlamadım. Kaldı ki Marksist öğreti- ye göre sosyal devrimin gerçekleştirilmesi için siyasal-toplumsal ve ekonomik nesnel koşulların varlığı tek başına yeterli değildir. Bunun için ayrıca öznel ko- şulların varlığı da gereklidir. Oysa bunların o zaman var olmadığını ilgili yerde ve bölümlerde etraflıca gördük.

Anadolu'da bir iç savaş yoktu. Bilimsel anlamda proletarya bulunmuyordu. Köylülük, Ulusal Kurtuluş Savaşı'na kendi özgün istemleriyle katılmamıştı, kendi politik örgütüne sahip değildi. Böylesi bir ortamda işçileri, işçi-köylü erki için silâhlı savaşa çağırmak, bence ancak toplumsal gelişmenin yasallıklarını yok sayma olarak adlandırılabilir. Bu tarihsel davranışın verdiği sonucu hepimiz biliyoruz. Ne yazık ki hareketimiz, zamanında bu deneyimden gereken dersi çıkarma olanağı bulamadı. Kanımca şimdi çıkarılacak ders şu olabilir: Toplu- mumuzun gelişme eğilimlerini, bunların kendi sosyal, kültürel, moral kaynakla- rına göre gelişme yönlerini öğrenmek ve bunlardan yararlanma yeteneği kazan- mak devrimci için zorunlu ödevdir. Devrim modeli kopya etmek her şeyden önce kendini aldatmaktır. Bu konuda tarihin verdiği ders, ortada apaçıktır.

Hareketimizin sözü geçen dönemdeki yanilgilarından alınacak dersler konusu üzerinde düşünürken yönteme ilişkin olarak da birkaç söz söylemek istiyorum; sofist yöntem ile diyalektik yöntemin ana özelliklerine değinmek istiyorum. Bu her iki yöntemin kaynağını, onların, çelişki ilkesine dayanan düşünce biçimi oluşturur. Bu nedenle her iki düşünce arasında, bir ölçüde de olsa, dış benzerlik vardır. Bu olgu cogu kez sofizmin diyalektik zannedilmesine olanak yaratir. Oysa gercegi saptama aracı olarak kullanılan bu iki yöntem, içerikleriyle birbi- rinden tümünden farklıdır.

Sofist yönteme göre olaylar, olgular, örnekler, ilişkilerinden bağımsız olarak seçilip alınır. Değerlerinden soyutlanıp "kanıt" olarak kullanılır. Ve istenilen "yargıya" ulaşılır. Bu yöntem keyfiliğe açıktır. Kişi keyfine göre istediği duru- mu, olayı, örneği seçip alır ve savunduğu "gerçeğe" kanıt olarak kullanır. Görül-

düğü gibi bu yolla yanlışları “doğru” diye kanıtlamak olanaklıdır.

Diyalektik yöneme göre ise, bir şeyi, bir maddeyi, bir olayı öğrenebilmek için onun her yanını, dolaylı, dolaysız tüm bağlarını öğrenmek gerekir. Tabii bu her yanlı, çok yönlü öğrenme istemi bize gerçek durumu tümüyle (tam olarak) öğrenme olanağı vermeyecektir. Ama bu metot bizi yanlışlılardan koruyacaktır. Diyalektik mantık her zaman bilinenden daha fazlasının öğrenilmesini ister. Diyalektik materyalizm, olayları kendi bütünlükleri içinde, somut gelişmeleri sürecinde, her yandan görmeyi, nesnel bağlarıyla birlikte incelemeyi zorunlu görür, seçme yöntemini kesinlikle yadsır. Bu metot ele alınan sorunun öğelerini ayrı ayrı değil, sorunu tüm öğeleriyle bir bütün olarak irdelemeyi zorunlu görür.

Bu yazının seyri boyunca örneklerini bol bol gördüğünüz gibi, hareketimizin siyasi alana ilk çıktığı yıllarda savunulan politik görüşler, kullanılan yöntemler hiç de yukarıda adı geçen bilimsel anlayışa, Marksist felsefeye ve diyalektik materyalizme uygun değildir. Umarım ki bunda kimsenin şüphesi olamaz.

Bu tarihsel deneyimlerimiz bize bilimin istemlerine ve diyalektik materyalizmin kurallarına karşı başarılı eylem yapılamayacağını açıkça anlatmaktadır kanısındayım. Daha açık ve sade söyleyelim: O dönemde yapılan eylemlerin etkili olması için, parti kurma girişimlerinin olumlu sonuçlanması için izlenen politikanın reel olması, zamanın somut toplumsal gereksinimlerine yanıt verir nitelikte bulunması gerekirdi. Oysa şimdi açıkça görüldü ve belgelerle kanıtlandı ki, o zaman böyle bir politikamız yoktu. Bunun olmayışının ve olamayacağının geçerli nedenlerine az da olsa değinildi, bu yazıda. Derin inancım odur ki, hareket bu dönemin damgasını, karakteristik özelliklerini uzun yaşam boyunca üzerinde taşıdı. O nedenle bu dönemin analizi titizlikle ve bilimsel yöntemle yapılmalı, o zaman olan bitenler, olaylar ve olgular açık gözle, oldukları gibi görülerek, açık seçik kendi adlarıyla söylenerek saptanmalıdır ve bu aşama içtenlikle, dürüstçe, Marksist’çe, dosdoğru değerlendirilmelidir. Kesin olarak söyleyebilirim ki, düne değin titizlikle gizlenmiş olan belgeler ışığında böylesi bir değerlendirme yapmak olasıdır bugün artık.

THİF’nin izlediği politikayı düne dek şöyle açıklıyorduk: “Çağrıda (1921 yılı içinde yayınlanan Parti Merkez Komitesi çağrısı olacak B.Ş) Partinin yakın ve uzak amaçları belirtiliyor, anayurdun düşmanlardan temizlenmesinin en başta geldiği vurgulanıyordu”⁹⁹ “TKP ... Türkiye’de ulusal kurtuluş savaşına atılân işçi sınıfımızın, halkımızın bağrında doğmuştur”¹⁰⁰ türünden yaptığımız gerçek dışı ve temelden yoksun açıklama ve saptamalarla bir yere varamayacağımızı anladık. Öyleyse bundan sonra yapılması gereken ne ise bir an önce o yapılmalı demekten başka söylenecek sözüm yok. Her zamanki gibi, bu defa da başkaları-

⁹⁹ TKP 65 Yaşında s.24

¹⁰⁰ Age s.9

nın yapmasını beklememeliyiz. Yetmiş yıldır şaşmadan izlenmiş olan bekleme politikasından hiç mi ders almadık? Burada ele alınan konular üstüne başkalarının yaptığı saptamalar ve değerlendirmeler bize gerçekleri açıkladı mı? Bence bu bizim özel konumuzdur, ondan alınacak dersler en başta bizler için değer taşır. Bu tarihsel dönemi en iyi bizler değerlendirebiliriz ve değerlendirmeliyiz. Bence her konuda olduğu gibi, bu konuda da gecikmenin bir şey kazandırmayacağıını anlamalıyız.

Yukarıda söylenenlerden başka Türkiye komünist hareketinin ilk dönemleri (1919-22 yıllarında) aşırı istekle ortaya çıkılışın nedenlerini tam olarak anlayabilmek için Komintern'in o zamanki yönetiminde egemen olan politik eğilimin de bilinmesinde yarar vardır.

Dünya devrimi karargâhı olarak örgütlenen bu kuruluşun yönetiminde elbette ki bu görüşün en ateşli savunucuları görev alacaktı. Bu kavrayışın iç mantığına göre, amaca ulaşmak için nesnel yasallıklar değil, politik istek ve devrimci zor önemlidir. Başka deyişle keyfilik ve istem, bilimselliğin yerini alır. Öznel istek, nesnel zorunluluk karşısında öncelik kazanır. "Dünya devrimi"ni güncel görev ilân etmek ve zamanın en zor, en karmaşık problemi olan "ulusal sorun"u zamanını yitirmiş saymak, ancak böyle bir felsefi görüşle olanaklıydı. Tarihsel deney bunu kanıtladı.

Bu anlayış ve kavrayışın temelini o zaman Rus-Romen-Bulgar komünisti Hristo Rakovski, Rusya Komünist Partisi'nin 1923 Nisanında ki XII. Kongresi'nde ulusal sorun seksiyonunda şöyle demişti: "... bizim kurduğumuz birlik (Sovyetler Birliği kastediliyor) tarihsel ve nesnel sebeplerin sonucu değil ... merkezi organların yukarıdan baskısı, zorlaması ve aceleciliğinin sonucu oldu."¹⁰¹

Dünya devrimi felsefesi üstüne yukarıda söylenenlerin, gerçekleri ne ölçüde yansıttığını anlamak için biraz da stratejinin sahiplerini dinleyelim:

5 Temmuz 1921'de Komintern'in III. Kongresi'nde Lenin, dünya devrimi üstüne yaptığı konuşmasında şu ilginç açıklamaları yapıyordu: "Bizim için açıktır ki, uluslararası dünya devrimi desteği olmadan, proleter devriminin zaferi olanaksızdır. Daha devrimden önce, aynı şekilde devrimden sonra da, biz düşünüyorduk ki, hemen şimdi, hiç olmazsa çok yakında, daha başka gelişmiş kapitalist ülkelerde devrim başlayacak. Yoksa biz yok olacağız. Bu anlayışa rağmen, bizler, her ne olursa olsun, her hal ve durumda Sovyet sistemini korumak için her şeyi yaptık. Çünkü biliyoruz ki, yalnız kendimiz için değil, uluslararası devrim için de çalışıyoruz."¹⁰²

¹⁰¹ Naşe Oteçestova, cilt.2, str.153 Moskova 1991

¹⁰² V.İ.Lenin Tüm yapıtlar, cilt XVIII,Bölüm 1, s.321

Şimdi de Komintern'in o yıllardaki başkanı Zinovyev'in konu ile ilgili görüşlerini öğrenelim. Zinovyev KEYK'nin 25 Mart 1925 günkü V. Genişletilmiş Toplantısı'nda "*Taktiklerimizin Temel Sorunları*" başlıklı raporunda "dünya devriminin zamanı ve izleyeceği yol" hakkındaki düşüncelerini geniş ölçüde açıklıyor. Bu raporda Zinovyev Marksist klasiklerin dünya devrimi teorisinde açıklığa kavuşturamadıklarını söylediği "onun zamanı ve izleyeceği yol" sorunlarını ele alıyor, bu iki sorunun güncelliğini vurguluyor, aydınlatılmalarını istiyor, bu konularda yanılmanın kaçınılmazlığına dikkat çekiyor, acelecilik, deney-sizlik ve saflık yüzünden olayların zamanını ivedilikle saptayarak yanılığa düşmenin olası bulunduğunu söylüyor ve "yalnız Lenin'in değil, Marks'ın da, özellikle bu alanda yanılığa düşmeleri boşuna değildi"¹⁰³ diyor.

Zinovyev raporunda, proleter devriminin Avrupa'ya, mutlaka Almanya yoluyla geleceğine olan inancın 1925 yılında kuşkuyla karşılanmaya başladığını bildiriyor. "Burada da hata etmedik mi acaba?" diye soruyor. 1923'ten sonra Batı cephesindeki devrimci sürecin hızında bir yavaşlama gözlemlendiğini söylüyor. Öte yandan Doğu'da umulmadık bir hızla kitle uyanışının başladığını vurguluyor. Bu konuda Lenin'in yazdıklarından uzun uzun alıntılar yapıyor ve şu sonuca varıyor: "... Nesnel olarak devrimci durum, dünya bir bütün olarak düşünüldüğünde, eskiden olduğu gibi varlığını koruyor. Doğu, beklediğimizden çok daha kararlı bir şekilde ileriye doğru hareket halinde, Komintern'in etkisi artıyor. Doğu'da dünya devrimi ülküsü giderek daha çok ve daha çok halkın sevgisini kazanıyor."¹⁰⁴ Dikkat edilirse görülecektir ki, Zinovyev söz konusu raporunda Batı'da işçilerin yapamadıkları dünya devrimini, Doğu'da köylülerin yapacaklarına olan inancını sergiliyor. Ama bu, proleter devrimi değil de köylü devrimi olacakmış. Görüldüğü gibi işin bu yanı Komintern Başkanı'nı pek ilgilendirmiyor. O halde bu iki devrim arasındaki açık ilkesel farkı önemsemeyen anlayış, Anadolu'da köylü devrimini (tarım devrimini) neden salık vermesin ki...

Zinovyev, Komintern'ce "dünya devriminin ileri karakolu" gözüyle bakılan Almanya'da 1923 Kasım Devrimi'nin başarısızlığa uğraması üzerine sosyal demokrasiyi "faşizm" ve sosyal demokratları da "baş düşman" diye belirleyen ilk kişi olarak tanınır.

Sovyetler Birliği Komünist Partisinin Merkez Komitesi'ne bağlı "Marksizm-Leninizm Enstitüsü"nden tarihçi doktor Fridrich Firsov, Zinovyev'in politik kişiliğini "solcu" olarak niteliyor, "bana göre o, her zaman 1917 Ekim olaylarının baskısı altında idi. Bu hali onu solcu konumlarda yer almaya zorluyordu"¹⁰⁵ diyordu.

¹⁰³ RTseHIDNI, F.495, op.163, g.233, s.112

¹⁰⁴ Age. S.138

¹⁰⁵ "Novoe Vremya" 28 Nisan 1989, s.42

Sergilenen bu örneklerden de açıkça görülebileceği gibi o yıllarda Komintern yönetimine özgü olan Batı'da olsun, Doğu'da olsun her toplumsal başkaldırının, her toplumsal çatışmanın hemen ve doğrudan dünya proleter devrimine kanallenebileceği görüşünün reel dayanaktan yoksun olduğunu Lenin daha 1921 başlarında sezmiş ve yazmıştır. O zaman Lenin "... bu saldırı hareketi, pek öyle sandığımız gibi dümdüz değil..."¹⁰⁶ diyordu.

Ne var ki, çıplak gözle yapılan bu gibi gözlemler o coşkulu ortamda kolay kolay taraftar bulamazdı. Çünkü hayattan öğrenmeye Lenin'in arkadaşları onun kadar acele etmiyorlardı.

İnsanoğlu neyi görmek isterse onu kolayca görmüş, görmek istemediğini ise çok zor görmüş. Neden komünizmin ünlü kuramcıları kapitalizmin her zaman içten çürümüş toplumsal bir düzen olarak görme eğiliminde olmuşlardır? Almanya'da Nisan 1848'de Marks ve arkadaşlarının sosyalist devrimi gündemde görmeleri, 1917 Ekim Devrimi'nden sonra Lenin ve arkadaşlarının dünyayı sosyalist devrim için hazır görmeleri başka türlü nasıl açıklanabilir? Bir köylü ülkesi olan Bulgaristan'da, işçi-köylü birliğinin kurulmadığı zamanda 23 Eylül 1923'te¹⁰⁷, Almanya'da işçi sınıfının bölünmüş olduğu ve çoğunluğunun sosyal demokrasinin etkisinde bulunduğu Kasım 1923'te Komintern yönetiminin burarlarda başarılı sosyalist devrim bekleyişleri başka nasıl açıklanabilir? Söz geliş 1928 verilerine göre Rusya Komünist Partisi dışındaki bütün komünist partilerinin üye sayısı 400.000 kadardı. Hâlbuki o zaman sosyal demokrat örgütlerin üye sayısı 6,5 milyon dolayındaydı. Bu ortamda Komintern'in anlatılan davranışları, klasiklerin "devrimci durum" öğretisi ile çelişmiyor mu?

Feodal ve yarı feodal üretim ilişkilerinin egemen olduğu ülkeler ile kapitalist üretim ilişkilerinin egemen olduğu ülkelerin tümü için sosyalist devrimin gүн-celliği savı Marksist devrim kuramına uyar mı?

Burada çıkarların güçlülüğünü, en açık ve kesin ilkeleri bile çarpıttıklarını, kendi egemenliklerini dayattıklarını hatırlatmakta yarar var sanıyorum; "devamlı

¹⁰⁶ V.İ. Lenin Tüm yapıtlar, cilt.32,s.505

¹⁰⁷ Faşist Aleksander Tsankov grubunun Bulgaristan'da 9 Haziran 1923'te Aleksander Stanboliski'nin köylü hükümetini devirdiği zaman Bulgar komünistleri, devrimci ortam yok diye, tarafsızlıklarını ilân ediyorlar. 2 ay kadar sonra, 5-7 Ağustos günlerinde yaptıkları toplantıda silâh-lı ayaklanma yoluyla iktidarı alma kararı alıyorlar. Ve 45 gün sonra 23 Eylül 1923'te ayaklanma çağrısı yapıyorlar. G. Dimitrov bu çağrıyı, Partinin dar sosyalizmden Bolşevikleşmeye doğru giden yolda bir dönüm noktası olarak niteliyor. (G. Dimitrov Toplu yapıtlar cilt.14,s.240) Alalecele başlatılan ayaklanma hızla başarısızlığa uğruyor. Bunun üzerine hareketin öncüleri 1924 yılı Mayıs'ında Sofya kenarındaki Vitoşa'da bir konferans yapıyorlar ve "silâhlı savaş çizgisini devam ettirme"yi kararlaştırıyorlar. Ve ondan sonra da hızla Parti'nin askeri örgütlerini kuruyorlar. Tarihin gösterdiği gibi bu eylemlerin biricik dayanağı aşırı solun o zaman "dünya sosyalist devrimi" için ortamın hazır olduğuna ilişkin soyut inancıydı. Pratik bu tarihsel yanlışlığı kesinlikle doğrulamıştır.

dostluklar yok, devamlı çıkarlar var”, “dünyayı çıkarlar yönetiyor” , “dünya tarihi, çıkarlar kavgası tarihidir” gibi özdeyişlerde çıkarların bu rolü iyi belirtilmiştir. Yukarıda sıralanan tarihsel örnekler göstermektedir ki, o zaman çizilen dünya devrim stratejisi, toplumsal gelişmenin nesnel kanunlarının bilimsel anlayışına değil, yöneticilerin öznel isteklerine dayandırılmıştır.

Bu bağlamda o dönemdeki Komintern yöneticilerinin siyasi kişilikleriyle ilgili kimi genel bilgiler vermekte yarar olacağını düşünüyorum.

A) G.E .Zinovyev: 1919-1926 döneminde KEYK Başkanı idi. Politik eylemlerde büyük hatalar yaptı. Bu yüzden çeşitli zamanlarda Parti cezaları aldı. 1935’te düzmece bir suçlama ile tutuklandı. 1936’da ölüme mahkûm edildi ve kurşuna dizildi. 1988 yılında mahkeme yoluyla aklandı.

B) Karl Radek: KEYK Sekreteri idi. 1915’te İsviçre’de yapılan Zimmervald Konferansına katılmış. Uluslararası sol sosyalistler fraksiyonunun sekreterliğini yapmış, 1916’da önce Bern’de sonra Kienthal’de toplanan Enternasyonalist Sosyalistleri Konferansı’nda bulunmuş, Almanya sol sosyal demokratların yer aldığı Spartakistler grubunun hazırladığı Kasım 1918 Ayaklanması’nda etkin rol oynamış, 1928’de Troçki grubuyla birlikte sürgün edilmiş ve Ural bölgesine gönderilmiştir.¹⁰⁸

C) Nikolay Buharin: KEYK üyesi idi

D) A. Kolontay: Komintern’in Uluslararası Kadın Sekreteriydi.

Kısaca ve topluca söylemek gerekirse Komintern’in Yürütme Kurulu’nun 20 yöneticisinden 5’i Rus Komünist Partisi’nin (Bolşevik) temsilcisi idiler. Bunlar Bolşevik Partisi içinde “sol komünistler” olarak tanınıyorlardı. 1918-21 yıllarında açıkça “sol” konumlarda yer almışlardı. Parti içi mücadelelerde “sol komünistler” grubunun saflarında yer almışlar ve onun temsilciliğini yapmışlardı.

Öteki 15 Komintern yöneticisi ise çeşitli ülkelerde yeni kurulmuş komünist partilerinin temsilcileri idiler. Bunlar daha önce sosyalist hareketin, sosyal demokrat partilerin “sol” kanat temsilcisiydiler. Çoğu Ekim Devrimi’nden sonra ülkelerinde komünist partisi kurucusu olarak bilinirler. Başta Alman, İngiliz, İtalyan ve diğer Batı komünist partileri temsilcileri olmak üzere bunların birçoğu “sol” eğilimli olarak tanınırlar. Onlar o zaman dünya devrim savının önde gelen savunucuları olarak tanınmışlardır. Öyleyken dünya devrimi önderi Lenin, daha sonra onların temsil ettiği partilerdeki “solculuğu” sosyalizm için tehlikeli gördü. 1920 yılının Nisan-Mayıs aylarında “*Solculuk, Komünizmin Bir Çocukluk Hastalığı*” kitabını yazdı. İki ay sonar da Komintern’in II. Kongresi’nde bu konuda bir rapor okudu. Lenin’e göre bu görüşün sahipleri “genç komünistlerdir”, “teorik hazırlığı yetersiz” olan “deneysiz” devrimci kişilerdir. Genç komünist

¹⁰⁸ Bkz. F.495,op.167,d.2,s.11

partilerinde ortaya çıkmış olan bu “solculuk” olgusunu Lenin “dogmatizm” ve “sektecilik” olarak nitelemişti. Çok bilinen bu yapıtında “Marksizm”den uzaklaşma ve “anarşizme” yaklaşma diye adlandırdığı bu solculuk eğilimini komünist partileri için büyük bir tehlike olarak gördüğünü belirtti ve bunun ilgili partileri “kitlelerden soyutlayacağı” ve “ölüme götüreceği” uyarısını yaptı.

Bir örnek: Birinci Dünya Savaşı sonunda Alman halkı barış için sabırsızlanıyordu. 3 Kasım 1918’de Kiel’de bahriyeliler Amiral Adolf Von Trot’un emrini dinlememiş ve İngiliz deniz güçleriyle çarpışmaya girmemişlerdi. Bu direnişe Alman halkı “Kahrolsun Harp!”, “Kahrolsun Monarşi!”, “Barış ve Ekmek İstiyoruz !” sloganlarıyla katılıyor. Bu etkinlikler birkaç gün içinde tüm Almanya’yı kaplıyor. 9 Kasım’da İmparator II. Wilhelm devriliyor ve Almanya’da cumhuriyet ilân ediliyor. Bu burjuva devrimi, monarşiyi tasfiye ediyor ve demokratik gelişme koşullarını yaratıyordu. Bu devrimi “yarım devrim” olarak niteleyen, savaş yılları içinde kurulmuş olan “Spartakus Birliği” önderlerinden Karl Liebknecht ve Rosa Luxemburg, aynı gün (9 Kasım 1918) örgütledikleri miting meydanında “sosyalist devrim” çağrısı yaptılar bu amaçla da 52 gün sonra Wilhelm Pieck gibi arkadaşlarıyla birlikte Alman Komünist Partisi’ni kurduklarını ilân ettiler. Ne var ki, bunlar o günlerde Sosyal Demokrat Parti’sinin etkisinde olan Alman işçi sınıfının “sosyalist devrim” yapmaya hazır olmadığı sorunu ile hiç uğraşmadılar. 15 Ocak 1919’da Sol Sosyal Demokrat Devrimci Spartaküs hareketinin liderleri Karl Liebknecht ile Rosa Luxemburg öldürüldüler. Tarihte “1918 Kasım Devrimi” diye bilinen bu girişimden ilgililer daha sonra bir hayli ders almışlardır.

Bu devrim girişimi ilk Türk komünistlerini de çok etkilemiştir. Bunu Hilmioğlu Hakkı Türkiye Komünist Partisi’nin Bakü’deki Kuruluş Kongresi’nde şöyle anlatmıştır:

“Almanya’da inkılâp başladığı zaman Türkiye işçileri, Spartak’ların yanında mevki almaktan çekinmediler. Ve büyük ideale bağlı, saf ve civanmert genç inkılâpçılarımız Liebknecht ve Rosa Luxemburg etrafında Spartaküs hareketine bilfiil iştirak ettiler (alkışlar). Bu genç yoldaşların cihan inkılâbına doğru atkıkları bu katî kahraman adım bize beynelmilel teşkilâtların kuvvetlendirilmesi lüzumunu hissettirmişti. Spartaküs vukuatı esnasında birkaç genç ihtilalci arkadaşımızın şan ve ideal meydanında can verdiklerini gördük. Ve onların mezarları önünde, onların gittikleri yoldan dönmeyeceğimizi ahdü misak ettik. (alkışlar)”¹⁰⁹

Bu örnek gösteriyor ki, o dönemde Komünist Enternasyonal yönetiminde ikinci sırada yer alan Almanya Komünist Partisi temsilcileri de “sol” komünist eğiliminde idiler.

¹⁰⁹ Aktaran Mete Tunçay. “Eski Sol Üstüne Yeni Bilgiler” İstanbul, 1982,s.120

Hal böyle olunca, bu durumun yaşamsal önemdeki ülkelerin kaderinin belirlenmesindeki süreçleri olumsuz etkileyeceği kendiliğinden anlaşıyor. Bu tarihsel olguyu, Moskova Marksizm-Leninizm Enstitüsü adına yazılan şu satırlar çok iyi açıklamaktadır. Bu nedenle onları aşağıya aktarıyorum:

“Uluslararası komünist hareketi ve komünist partisi temsilcilerince V.İ. Lenin’e gönderilmiş olan bir mektup aşağıda ilk kez yayınlanmaktadır. Yayınlanan bu belgeler, Ekim ülkeleriyle, Rusya’daki devrimle dayanışma ve V.İ. Lenin’in kişiliğine derin saygı duyduklarını açıklayan ünlü kişilerdendir. Bunlarda mücadelenin hızının artırılması ve ‘dünya çapında’ proletarya devriminin olabildiğince hızla zafere yaklaştırılması doğrultusunda ateşli istemler yansıtılmaktadır.

Aklın ve çıkarların bu doğrultusu belki bugün çok romantik, hatta ütöpik görülecektir. Ama bu kendi zamanının damgasını taşımaktadır. Bilindiği gibi Birinci Dünya Savaşı’ndan ve sosyalist devrimin zaferinden sonra Sovyetler (şuralar) fikri dünyada geniş bir popülerite kazandı. Sovyet Rusya örneği esinlendirici oldu. Bu koşullar ortamında birçok ülkenin komünistleri burjuva iktidarlarını devirmek için tamamen reel bir devrim durumunun olduğu kanısına varmışlardı. Böyleydi ‘zamanın ruhu’. Örnek olarak verilen mektuplar bunu açık ve inanılır bir şekilde göstermekteydiler.”¹¹⁰

Ek açıklama:

1917 Ekim Devrimi’nden sonra yapılan “dünya devrimi ortamının hazır olduğu” saptaması ilen ilgili gerçeği açıklayan söz konusu belgeler yakın günlere dek arşivlerde gizlenmişti. Adı geçen Enstitü tarafından şimdi ilk defa yayınlanan bu tarihsel belgeler içinde kanımca en önemlisi Komintern Yürütme Kurulu’nun Lenin’e gönderdiği 50. doğum yılını kutlayan mesajdır. İkinci sırada, Henry Gilbeu, Frits Platten, Clara Zetkin, İliya Milkiç, John Reed, Willy Münzenberg, Sen-Katayama, Webb, D.A. John, G. Zinovyev, K. Radek gibi tanınmış komünist aydınların 1918-23 yıllarında Lenin’e yazdıkları mektuplar gelmektedir.

Bu tarihsel belgelerin (mektup ve mesajların) dünya devrimi sorunu açısından gördükleri “kanıtlılık” işlevini anadolu hareketi açısından da 1923 yılı başlarında Moskova’da “*Krasnaya Nov*” yayınevinde yayınlanan Arslan’ın “*Sovremennogu Turtsiya- Çağdaş Türkiye*” adlı broşürü gördü. Bu yapıt Batı proletaryasını bilgilendirmeyi amaçlıyordu. Üç yıldır Anadolu’da “kıyasıya bir sınıf savaşının” sürdüğünü anlatıyordu. “Türkiye burjuvazisinin, dünyada eşi görülmemiş bir şekilde emekçi kitlelerden soyutlanmış olduğunu” söylüyordu. Yazara göre savaşın sonucunda iki olasılık vardı: “Ya askersel plütokratik-

¹¹⁰ “İzvestiya” SBKP MK dergisi, No.5,s.202, 1989

oligarşik iktidar ya da Sovyet iktidarı.”¹¹¹

Bu tarihsel kaynak, Türkiye orta ve küçük burjuvazisinin “eski aristokrasi ve büyük burjuvazi cephesinde yer aldığını” söylüyor. Tablosu çizilen o günkü ortam içinde TKP’nin (İştirakiyun) Anadolu’da gelişen olayların yönünü ve Ankara hükümetinin dış politikasının geleceğini doğru değerlendirdiğini anlatarak “hükümetin ihanet hattına dayandığına dikkat çekti ve Türkiye işçi ve köylülerini hükümete amansız savaşa çağırdı”¹¹² diyor. Adı geçen broşür Anadolu’daki ulusal cephenin çöktüğünü, “egemen gruplar ile işçi ve köylülük arasındaki sınıf çelişkilerinin hızla derinleştiği”ni vurguluyor. Ve işçi-köylü cephesinin başarı şansının arttığını ileri sürüyor. Gelişmelerin bu durumu karşısında Avrupa proletaryasının görevini şöyle belirliyor: “Türkiye’deki bu yeni kurtuluş hareketi dalgasına zamanında yardıma koşmak için bu ana hazırlanmak.”¹¹³

Burada doğal olarak şu soru ile karşılaşılacaktır: Böylesine önemli bir sorun-
da bir broşürün verdiği bilgiler ne denli yeterli kanıt sayılabilir?

Kanımca konumuzda böyle bir endişe yer yok. Çünkü bu broşürün basıldığı zamanda Komünist Enternasyonal’in yönetimi de 10 Şubat 1923 tarihli bildirisi-
ni yayınlamış bulunuyordu.

Bu iki belgenin konusu gibi, içeriği de özde aynıdır. Her ikisi de o günkü Anadolu savaşı hakkında dünya proletaryasına bilgi verme amacı taşımaktadır. Dünya devrimci proletaryasına ve köylülüğüne yapılan söz konusu bu çağrıda “Ankara ulusal hükümetinin mücadelesine proletaryanın sempatisini çeken nedir?” sorusu soruluyor ve şu yanıt veriliyordu. “Dünya proletaryası Ankara ulusal hükümetinin mücadelesinde yalnızca ulusal kurtuluş perspektifini değil, Türk emekçisinin kölelikten tam kurtuluşunun nesnel hazırlığını da görüyor.” Komünist Enternasyonalin bu çağrısında “Ankara ulusal hükümeti, kendisini gerçek dostlarından... dünya proletaryası ve Komünist Enternasyonal’den soyutlayacak olan tehlikeli bir yola koyuluyor” denilerek şu uyarı yapılıyordu: “... Uluslararası proletarya Türk işçisi ve köylülerinin elde ettiği zaferlerin sağlamlaştırılmasına ve geliştirilmesine karşı gelen herkese karşı amansız ve uzlaşmaz savaş ilân eder.”¹¹⁴

Özet olarak söylemek gerekirse, bence bu iki tarihsel belge, Komünist Enternasyonal’in Anadolu hareketine o gün dünya sosyalist devrimi beklentisi açısın-

¹¹¹ Arslan, “Sovremennogo Turtsiya” Çağdaş Türkiye, (1922 yılı ikinci yarısında yazıldığı sanılıyor B.Ş) s.46. (Komintern’in THİF takviyecisi Golman tarafından kaleme alındığını düşündüğümüz bu broşürün Türkçesi için bkz. Modern Türkiye, Arslan, Çeviri Fatma Arıkan, TÜSTAV Yayınları, İstanbul 2002 –Yayıncının Notu-)

¹¹² age, s.47

¹¹³ age , s.60

¹¹⁴ F.495,op.18,d.167, s.10-12, (No.210)

dan yaklaştığını gösterir. Daha açık bir söyleyişle, bu iki belge, o günlerde Komintern'in, Anadolu hareketine ulusal kurtuluş hareketi açısından değil, sosyal kurtuluş hareketi açısından baktığını kanıtlar. Aşağıdaki alıntıda bu yargının başka bir desteğidir.

Stalin, 13 Mayıs 1927'de, Sun Yat Sen Üniversitesi'ndeki konuşmasında bu tarihsel olguya ilişkin olarak şunları söylüyordu: "Kanton ve Ankara, emperyalizme karşı savaşıırken biz, Çin'de Kanton'a, Türkiye'de Ankara'ya yardım yapmakta haklı mıydık? Evet biz haklıydık. Biz o zaman, Lenin'in gösterdiği yoldan gittik. Biz haklıydık. Çünkü, Kanton ve Ankara'nın savaşı, emperyalizmin gücünü dağıtıyordu, emperyalizmin maskesini düşürüyor ve onu zayıflatıyordu, dolaylı olarak dünya devrimi ocağının gelişme sorununa, SSCB'nin ilerlemesine katkı yapıyordu."¹¹⁵

Bu saptama Marksizm'in devrim öğretisinin de mantığına uygundur. Komünistler o dönemde ulusal hareketlere toplumsal gelişme, işçi sınıfının iktidarı açısından yaklaşıyorlardı.

Yukarıdaki yargımızın başka bir dayanağı da şu tarihsel satırlardır: ... daha ilk günlerden Rusya'da Çarlığın devrilmesi ve amele sınıfının varlıklı sınıfları başından defederek hükümeti ele geçirmesi, akli başında Türkler arasında çok derin bir tesir yapmıştı... Birçoklarımız, Büyük Birinci Teşrin İnkılâbı ile cihan tarihinde yeni bir devre açıldığını biliyorduk. Hele Türkiye için durumun baştan aşağı değiştiğini, emperyalizmin pençesinden yakamızı sıyırmak için hesapsız yeni imkânlar doğduğunu görüyorduk ...

... İstanbul'da, Anadolu'nun muhtelif yerlerinde ve o sıralarda yabancı ellerde bulunan vatandaşlarımız arasında Milli Kurtuluşun en emin çaresini Rusların gittiği inkılâp yoluna gitmekte gören komünist grupları doğdu." (a.b.ç)¹¹⁶

Buraya KEYK adına TKP'nin Kuruluş Kongresi'ni selamlayan Pavloviç'in şu sözlerini de aktarayım: "Komünizmin gayesi, herkesçe malumdur. Kongre, bu gayeye götürecek işleri layığı ile tespit etmiştir... Türkiye'de icra edilecek komünizmin tatbikatı bütün Şark için numune olacaktır. Sizin Türkiye'de yapacağınız şeyleri biz de Hindistan'da, İran'da, Afgan'da tatbik edeceğiz."¹¹⁷

Kanımca bu broşür ve çağrı ve diğer tarihsel belgelerden yapılan alıntılar "sol" komünist politikanın, Anadolu'da sınıf savaşı altında, yel değirmenleriyle yaptığı mücadelesini yeterince açık bir biçimde kanıtlamaktadır. Özel olarak, bu bağlamda şunu da söyleyelim, yukarıdaki tarihsel kaynaklar İştirakiyuncuların güncel amaçlarının iktidar olduğunu ve bu gaye için mücadele verdiklerini bel-

¹¹⁵ Stalin, "Muhalefet Üstüne", 1928, sayfa.574

¹¹⁶ 28-29 Kânunisanî 1921, Karadeniz Kıyılarında Parçalanmış Mustafa Suphi ve Yoldaşlarının İkinci Yıldönümleri, Moskova, 1923, a.1-2

¹¹⁷ Türkiye Komünist Partisinin Birinci Kongresi, Bakü, 1920, s.117-118

gesel bir şekilde kanıtlamaktadır. Bu kanıtların tarihi değeri bence küçümsenemez. Resmi tarihçilerimizin şimdiye kadar bu belgelerden hiç söz etmemiş olmaları söz konusu belgelerin değerini azaltmaz.

Bu belgelerin ışığında Anadolu komünistlerinin eylemlerini irdelemeye devam edelim. O zaman Komintern'in Kurucu Kongresi tarafından dünya komünist partilerine yapılan "iktidar savaşı çağrısının" onların ülke koşullarına tamamen göz kapayarak, basmakalıp ve mekanik olarak uygulama girişimi olduğu görülüyor.

"Solcu" düşünce ve davranışların incelendiği bu sayfalarda, kişilere çatma, kimilerini abartma, ya da küçük düşürme türünden bir çaba aranmamalıdır. Eylemcilerin durumundaki normal görülmeyen halleri açıklamak için analize, kişinin özelliğinden değil, içinde bulunduğu özellikten başlanmalıdır. Tahlilde çıkış noktası ideolojik dogmalar ve siyasal ihtiraslar olmamalıdır. Bu yaklaşımla gerçeği aramak boşuna uğraşı demektir. Yaşamsal deneyimimizden oluşmuş inancımla söylüyorum, kişilikle uğraşmaktan bize hiçbir hayır gelmedi. Bundan böyle fikirlerin doğruluğu ya da yanlışlığı, bunların gerçekliklerini yitirip yitirmedikleri, savunduğumuz görüşlerin yaşam tarafından doğrulanıp doğrulanmadığı sorunu ile uğraşmalıyız. Tarihi yeniden yaşamak olanaksızdır. Geçmişimizi yeniden yapamayız, düzeltemeyiz. Onu olduğu gibi öğrenmek, anlamını iyi kavramak, bize hizmet etmiş olanlara saygı duymak ve tüm bunlardan ders almak gerekir. Benim başka hiçbir amacım yoktur. Tüm çabam da buna yöneliktir, o kadar. Bence yapay olgulara değil, gerçek olgulara dayanan tarihten, öteki bilimlerin gibi yararlanılabilir. Tarihsel deneyimlerin önemini bilmeyenlerimiz yoktur sanırım. Buna karşın öz deneyimlerimizin önem ve değerini iyi anladığımızı, ne yazık ki söyleyemem. Oysa asıl yararlanılacak olanlar öz deneyimlerimizdir. Başka deyişle kendi eylem yaşamımızdır. Tabii gerçek olgulardan kaynaklananlar, düzmece öykülerden kaçınabilenler hareketimizin tarihine, kullanılmamış olanaklar gözüyle bakacaklardır.

Söz gelişi, İştirakiyun önderlerinin III. Enternasyonal'in yukarıda adı geçen "iktidar savaşıyla" ilgili tutumunu ele alalım. O günkü koşullarda her soydan ve boydan devrimci için görevlerin görevi, baş görev, ülkeyi işgalden kurtarmak idi. Çünkü kurmak istediğin düzen için her şeyden önce ülkenin sahibi olmalısın. Yoksa kurmayı plânladığın "sınıfsız düzen" ancak hayali bir düzen olabilirdi. Halkı ülkenin sahibi olarak görmek isteyen, onun mutlu geleceğini yönlendirmek isteyen her kişi gibi komünistler de yerlerini ulusal kurtuluş cephesinin ön saflarında görmeli idiler. Emperyalizmle genel, soyut ve sözde değil, somut ve reel olarak savaşmalı idiler. Başka türlü ilân ettiğin amaç için toplumsal destek sağlayamazsın. Yaşam çok kez göstermiştir, insanlar partiyi tutarlar, eğer onun eylemleri etkin ise ve kendilerinin isteklerine yanıt veriyorsa. Kitlelerin, kendi yaşam deneylerinden öğrendiklerine ters düşen parti örgütlerini destekledikleri görülmemiştir. Ekonomik ve politik gelişmesindeki olumsuzluk, örgütlülük ve

bilinçlilik durumundaki yetersizlik nedeniyle burjuvaziye karşı kendi hegemonyasını kurmak için Ulusal Kurtuluş Savaşı'na sınıf olarak katılmamış olan işçi kitlesini “proleter diktatörlüğü kurmak için” iktidar savaşına çağırma girişimi “atları arabanın arkasına koşmak” diye nitelendirilmiştir.

Teşbihte hata olmaması dileğiyle şu benzetmeyi yapıyorum: Haylazlık ve avareliğin üç çeşidi vardır. A) Hiçbir şey yapamamak, B) Kötü Yapmak, C) Gerekeni yapamamak.

1919-22 döneminde Türkiye işçi sınıfı adına çok şey yapıldı, acılar çekildi, kurbanlar verildi. Ne var ki, bu çok önemli ilk tarihsel kesitte “gereken” yapılmadı. Olanaklar kullanılamadı.

Her işin başlangıcının zor olduğu bilinir. Yine de gönül bu başlangıcın kolay olmasını ister. Ama toplumsal hareketler isteklere göre değil, kendi kanunlarına göre gelişirler. Marks bu olguya özel olarak dikkat çekmiştir. 1873 yılı başında *Kapital* in ikinci baskısına yazdığı son sözde “toplumsal gelişme hareketini, insanların bilinçlerinden, amaçlarından ve isteklerinden bağımsız olan kanunlar tarafından yönetilen doğal tarihsel süreçler”¹¹⁸ olarak gördüğünü açıklamıştı. İnsanlar bu kanunları değiştiremez, doğal gelişme aşamalarının üstünden atlayamaz. Toplum da canlı bir varlık gibi kendi kanunlarına göre gelişir, o bir makine değildir, isteğe göre yeniden yapılamaz. Maalesef yirmili yılların başlarında proleter harekette toplumsal yapılarla istendiği gibi oynanabileceği anlayışı egemen olmuştur. Komintern Yürütme Kurulu Başkanı Zinovyev 1925 yılı başlarında dünya proleter devrimiyle ilgili olarak “daha önce bize öyle geliyordu ki, beş yıl sonra artık amacımıza varmış olacağız”¹¹⁹ diyebiliyordu. 1919 Mart'ında Komünist Enternasyonal'in Birinci Kongresi'nde konuşan Mustafa Suphi “bizim Türk sosyalistlerinin başlıca ve ilk ödevi, Doğu'da kapitalizmin köklerini kazı-maktır”¹²⁰ diye belirtiyordu o günkü amacı.

Alıntılar açık, yorumlamak ve açıklamak gereksiz. Yalnızca şunu anımsatalım. O zaman pek çok ülkede halklar kapitalizmi tanımıyorlardı. Doğu'da ataerkil, feodal ve yarı-feodal ilişkiler egemendi. Türkiye ise emperyalist orduların ve maşalarının işgalinde idi. Bu toplumsal tablo karşısında bir devrimci parti ya da hareket hangi olanaklara sahipti. Yukarıda aktardığımız Marksist toplumsal gelişme anlayışına göre, devrimci güç ya da parti için önemli olan, toplumun ileri eğilimlerini sezme, ilerici değişimlerin doğrultusunu kavrama ve bu ilerici dönüşümlerin gelişmesine ve gerçekleşmesine olabildiğince yardım etme olanağına sahip olmaktır. Toplumdaki bu süreçten güç almayan, tersine ona engel olmaya çalışan, toplumsal gelişmenin mantığına karşı çıkan parti ya da toplumsal güç

¹¹⁸ Karl Marks, *Kapital*, cilt.1, s.22, Sofya 1968 Bulgarca

¹¹⁹ *İbidem*, F.495,op.163,d.233,s.180

¹²⁰ TKP 65 Yaşında, s.17

mutlaka yenilgiye uğrayacak ve tarihsel savaş alanından dışlanacaktır. Marksizm'in bu görüşüne karşı hep bildiğimiz gibi yine Marksizm adına başka görüşler de savunulmuştur.

Doğrular, pratiğin mihenginde belirlenir, ustaların formülleriyle değil. O nedenle realite tarafından sınanmamış, doğrulanmamış her teorik sav ve politik iddianın doğruluğu tartışmalıdır. En yetkili otoritelerin ileri sürdükleri tezler çoğu kez hayat tarafından yalanlanmıştır. Bu nedenle ciddi politik örgütler, politikalarının doğruluğunu pratikte sınamayı ihmal etmemişlerdir. Ne yazık ki, bizim hareketimiz için bu tür ideal yöntemler hep gizliliğin karanlığında gömülü kalmıştır.

Gerçeğin somut olduğunu göz önüne alarak söylediklerimizin havada kalmaması için 1922'de TKP imzasıyla yayınlanan üç çağrının okunmasını salık veririm. Bu üç belgeyi Mete Tunçay *Eski Sol Üzerine Yeni Bilgiler* adlı araştırmasında "TKP'nin Üç Risalesi" başlığı altında yayınlamıştır. Bu belgeler hiçbir kuşkuyla yer bırakmayacak şekilde gösteriyor ki, TKP yönetimi, 1920-22 yıllarında Anadolu'daki özgün koşullara tamamen sırt çevirerek, gerçekten de "başlıca ve ilk ödevi" dünyada kapitalizmin "kökünü kazımak" olarak belirlemiştir.

"Halkın kapitale isyan ettiği"¹²¹ saptamasını yapan Parti yönetimi, işçileri "komünist fırkanın rehberliği altında sermayedarlara ve burjuva hükümetine karşı sınıf mücadelesine atılmaya"¹²² çağırmıştır. "Yaşasın Türkiye Sovyetler Cumhuriyeti ve cihan inkılâbı!"¹²³ sloganları atmıştır.

İstanbul'da yabancı şirketlerin rekabeti nedeniyle yapılan tramvay işçileri grevini yorumlayan *Tanin* gazetesi yazarı Faruk Asri [Vanlı Kâzım Kip – Yayıncının Notu], "Türkiye proletaryası dünya proletaryası ile omuz omuza savaşta dünyada kapitalin egemenliğini yok edinceye kadar, kanının son damlasına kadar savaşacaktır. Bunu İstanbul tramvay amelesinin son grevi doğrulamaktadır"¹²⁴ diyordu.

Net olarak görülüyor ki, alıntıların sahipleri için o zaman gündemde Türkiye'nin bağımsızlığı diye bir sorun yok. Bunu işçiler adına açık seçik söyleyen de var. Komintern'in Bulgar Seksiyonu Bulgar Komünist Partisi'nin, Türkler için Sofya'da çıkardığı *Ziya* gazetesinin 29 Mart 1921 günlü sayısında yayınlanan İsmail Hakkı imzalı İstanbul mektubundan okuyalım: "... işçi kitlesinin vatan müdafaasında ne gibi bir vazifesi, bir mevkii vardır! Hiç!"¹²⁵ deniyor. Devamla da şu açıklama yapılıyor: "(Proletaryanın vatani yoktur K. Marks) çünkü prole-

¹²¹ Mete Tunçay, "Eski Sol Üstüne Yeni Bilgiler", İstanbul, 1982, s.170

¹²² yage, s.188

¹²³ yage, s.191

¹²⁴ F.495,op.154,d.772,s.191

¹²⁵ Mete Tunçay, "Eski Sol Üstüne Yeni Bilgiler", İstanbul, 1982, s.252

tarya kolunun ve kafasının kuvvetinden başka geçineceği olamayanların sınıfıdır. O galebe ve mağlubiyet zamanlarında da aynı derecede çalışmaya mecburdur.”¹²⁶

Ulusal çıkarları dünya devriminin zaferi için mücadeleye bağımlı kilân bu yaklaşım o zaman başka komünist partilerinde de gözleniyordu. Söz gelimi, Polonya’nın bağımsızlığını kazanmasından bir ay sonra kurulan Polonya Bağımsız Komünist İşçi Partisi, “emperyalizm evresinde yeni devletin kurulması için koşullar yok ve buna gereksinim de yok” düşüncesindeydi.

Ulusal Kurtuluş Savaşı yıllarında TKP’yi kurma girişimine çeşitli düzey ve yerlerde katılan sorumlu komünist yoldaşlardan yapılan yukarıdaki alıntılar neyi göstermektedir? Bence birincisi; bu alıntılar ve salık verilen kaynaklar, adı geçen sorumlu eylemcilerin III. Enternasyonalin I. ve II. Kongreleri’nde belirlenen “dünya proleter devrimi” çizgisini, tamamen şematik olarak kabul ettiklerini, gerçekleşme koşulları ile ise hiç ilgilenmediklerini; ikincisi, *Sol Komünizm Bir Çocukluk Hastalığı* kitabındaki eleştirilerden en ufak bir ders almadıklarını; üçüncüsü, o zaman öncelikli devrimci ödev olarak “ulusal bağımsızlığı” değil, dünya ölçüsünde “sosyal kurtuluş devrimini” gördüklerini, net ve anlaşılır bir biçimde göstermektedir.

Burada bir ayrıç açarak yazının seyri içinde altını çizdiğim bir görüşü, yukarıdaki söz konusu alıntılarla ilgili olarak yineleyeceğim. Klasiklere göre, teorinin doğruluk ölçüsü pratiktir, reel yaşamdır, toplumsal deneyimdir. Başka bir anlatımla, toplumsal teori pratikle denenmediği, reel yaşamla doğrulanmadığı sürece ancak bir varsayım değeri taşır.

Herkesin vatani vardır. Onsuz insan manen yoksullaştırılmıştır. Vatan duygusu olmayanda özgürlük duygusu da yoktur. Yurtseverlik olmadan vatandaşlık olmaz. Nasıl ki onur duygusu olmadan kişilik sahibi olmak olanaksız ise. İnsan yurt çıkarlarına hizmet edebilmek için yalnız kişisel, grupsal, sınıfsal çıkarları değil, genel toplumsal çıkarları da düşünmelidir. Bu sonuncuların, sınıfsal çıkarların üstünde olduğunu kavramalı, toplumda yalnız tek bir sınıfın bulunmadığını bilmelidir. Canlı hayat, en akıllı sözlerden daha zengin ve daha doğrudur.

İkinci Dünya Savaşı’nda, komünistlerin vatan cephesindeki ve ulusal direniş cephesindeki konumları “işçinin vatani olmadığı” savını pratiğin yanıtını vermiş ve bu tartışmayı kökünden çözmüştür.

Ulusal kurtuluş yıllarında Marksizm adına etkinlik gösterenler karşısında işgal güçleri temsilcilerinin nasıl bir davranış içinde olduklarını henüz öğrenmiş değilim. Oysa bunu bilmekte kuşkusuz yarar vardır. O yıllarda dünyanın başka hiçbir ülkesinde eşi olmayan koşullarda yapılan Anadolu ulusal kurtuluş müca-

delesinde doğru devrimci yaklaşımın ne olması gerektiği araştırılırken, ilgili tüm tarafların tutumlarını bilmek bence herkes için zorunludur.

Zannediyorum ki, buraya kadar sergilenen olaylar ve olgular, Türkiye komünistlerinin ilk dönemdeki, 1920-23 yıllarındaki yaklaşımlarını net biçimde ortaya koymuştur. Marksist toplumsal gelişme öğretisine ters düşen bu davranış nasıl açıklanabilir? Kuşku yok, bunun bir sıra nedeni var. Fakat bence şüphe yok ki en başta gelen, belirleyici neden “dünya proleter devrimi sorununa” yaklaşımdır. Ulusal kurtuluş sorununun önemini anlamamış olmasıdır. Bu durumu savunmak değil ama anlamak mümkündür. O yılların iç ve dış koşullarında büyük komşu Sovyet Rusya örneğinden esinlenenleri anlamamak olamaz. En kaba çizgileriyle yukarıda düşünsel kimliğini belirttiğim o günkü Komintern yönetiminin, Türkiye komünistlerine, Anadolu ulusal kurtuluş hareketiyle ilgili yaratıcı yaklaşım salık vermesini beklemek gerçekçi olmazdı diye düşünüyorum. Ancak, o zamanki Türkiye komünist hareketinin öncülerince, Ulusal Kurtuluş Savaşı’na yaratıcı bir yaklaşım belirlenmesinin olanaksız bulunduğu inancında da değilim. Her hal ve koşulda devrimcinin kendi kafasını, akıl ve bilgisini kullanması gerekir görüşündeyim. Tarihsel deneyim kesin olarak kanıtlamıştır ki, politik arenada güç olmak, ancak kader belirleyici ulusal sorunlarda doğru yaklaşımı, sözlerle değil eylemlerle ortaya koyarak olanaklıdır.

Yetmiş küsur yıldır gizlenmiş olan belgeler, Marksist hareketimizin işte böylesi bir olanağı kullanamadığını, paha biçilmez bir tarihsel fırsatı kaçırmış olduğunu göstermektedir. Bunun da elbette ki birçok öznel ve nesnel nedeni vardır. Ama kanımca önde geleni, bir numaralı, antimarksist, bilim dışı olan toplumsal gelişme anlayışıdır. Bu anlayışın ayırt edici, belli başlı özellikleri şu savlardır: Devrimci süreçler (sun’i olarak) başlatılabilir, devrimler ihraç edilebilir, zor kullanma gelişmede motor rolü oynayabilir. Tarihsel aşamalar atlanabilir. Söz gelimi kapitalizm aşaması atlanabilir. Başka bir deyişle feodalizmden doğrudan doğruya sosyalizme geçilebilir.

Görüldüğü gibi, bu toplumsal gelişme anlayış ve kavrayışının temeli, idealist felsefeye dayanıyor. Buna göre, insan iradesi (istenç) toplumsal gelişmenin itici gücüdür. Söz gelişi, Stalin plân tartışmaları ile ilgili olarak yaptığı konuşmasında bu anlayışı şöyle açıklıyor: “Bizim üretim plânımız reel midir? Kuşkusuz evet. O reeldir, her ne kadar gerçekleştirilmesi özellikle bize, bizim becerimize, bizim zengin olanaklarımızı kullanma isteklerimize bağlı ise de ... Bizim üretim plânlarımız reeldir. Çünkü bunlar, yeni hayatı yaratan milyonlarca emekçinin plânıdır. Bizim üretim plânımızın gerçekliliği, onun canlı insanlara, sizin ile bize dayanmasından, bizim çalışma irademiz, bizim yeni biçimde çalışmaya hazır oluşumuzdan, bizim plânı yerine getirme kararlılığımızdan ileri gelmektedir.”¹²⁷

¹²⁷ Stalin yapıtları, cilt.13, s.79-80

Hep bildiğimiz gibi plânın gerçekleştirilmesi onun doğru yapılmış olmasına bağlıdır. Yalnızca plânı gerçekleştirme “kararlılığına” değil. Fakat bizi burada ilgilendiren şey başka. Örnekte gördüğümüz gibi bu anlayış, birincil etmen olarak “iradeyi”, “kararlılığı”, “toplumsal bilinci” görüyor. Tarihsel materyalizmin kabul ettiği gibi maddi yaşamı, nesnel varlığı değil.

Şimdi konumuza dönelim;

Marksist öğretiyeye göre, yukarıda da belirttiğimiz gibi toplumlar kendi kanunlarına göre gelişirler, makine gibi, insanın isteğine göre yeniden yapılanmazlar. Bu konu üzerinde biraz duralım.

Devrimci harekette öznel istemi belirleyici etmen kabul eden bu “sol” komünist anlayış, kendi iç mantığı gereği, devrimi hükümet darbesi, irade işi olarak görür. Marksizm’in ilkesel ittifaklar, ilkesel uzlaşmalar öğretisini küçümser.

Pratik, bu siyasi görüşü volontarist mücadele anlayışını hiçbir zaman doğrulamamıştır, tersine her zaman yalanlamıştır. Tarih, özellikle yakın tarih, bunun örnekleriyle doludur. Öyle iken, bu kavrayışın yandaşları, yaşamdan öğrenmeyi bir türlü yeğleyememişlerdir. Başarısızlıklarının nedenlerini hep başka yerlerde aramışlardır. Çoğu kez olumsuzluklar, başarısızlıklar, kişisel yetersizliklerle, rastlantılarla açıklanmaya çalışılmıştır. Uzun gözlemlerimden edindiğim kanıma dayanarak söyleyebilirim ki, kendisini devrimci bilen pek çok eylemci, yaptığı etkinliklerin sonucu ile pek öyle ilgilenmez. Bunların kimlerin yararına ve kimlerin zararına olduğu sorusu ile ciddi olarak uğraşmaz. Bu ilgisizlik, işçi ve emekçi partilerince bile hoşgörülle karşılanıyordu. Yoksa temsil ettiğini iddia ettiği katman ve sınıfın zararına etkinlik gösteren aşırı hareket ve örgütlerin, kendi varlıklarını sürdürmeleri başka nasıl açıklanabilir? Hızla değişen ve gelişen dünyamızda, müminler gibi “keskin” devrimcilerin de, düşünsel dünyalarının yıllarca hiçbir değişiklik göstermemelerini başka nasıl anlayabiliriz?

Toplumsal gelişmeyle ilgili yukarıda açıklanan bilimsel Marksist kavrayış ile “solcu” Marksist kavrayış arasında önemli farklar şudur. Birincisinin; nispi olarak zor, ikincisinin ise kolay anlaşılır olmasıdır. Kişisel inancıma göre, bu farkı “sol” komünistler, kendi politik çıkarlarına kullanmakta herhangi bir sakınca görmüyorlar. Bence bu, bilinçli olarak yapılırsa, büyük bir sorumsuzluk ve ah-lâksızlıktır. Bu yargı 1920-23 dönemi yoldaşlarımıza ait değildir. Sözüm bugün “dünya devrimini” harman arkasında gören çağdaşlarımızdır. “*Toplumsal Kurtuluş*” dergisinin Ocak 1992 sayısında, Yalçın Küçük imzalı makalede, “Dünya Devriminin Harman arkasında, köşe başını dönünce karşımıza çıkacak kadar yakın olduğu” öngörüsünde bulunuyor.

Yıllardır *Türkiye Üzerine Tezler* diye cilt cilt kitaplar yazanımızın, toplumların gelişmesinin dileklere ve özlemlere göre değil de, kendi yasalarına göre olduğuna ilişkin Marksist görüşü bilmediği düşünülebilir mi? Koskoca tarihsel deneyimden sonra bugün 1920’lerdeki yoldaşlarımız gibi hayal dünyasında düş

gördüğüne inanılabilir mi? İnanılırsa bu, çocukça bir saflık olmaz mı? Marksizm adına böylesine sorumsuzca, iškembe-i kübradan atma, dünya devrimi “öngörüsü” yapılmayacağını bilmez mi? Bu “uzağı görme” aceleciliğine örnek değil tabii.

Teorik tartışmalarda ileriye ya da doğruyu, pratik deneyim belirler. Bu herkeşçe biliniyor sanırım. Hayat, yanlış yadsır, doğruyu kanıtlar. Bu nedenle açıklamaya çalıştığımız fikrin pratikteki uygulanışını bilmek yararlı olacaktır.

Devrimcilerin “isteği” ve “kararlı” davranışlarıyla sosyalist toplum düzeni kurma deneyimi yapılan ülkelerde, gerekli koşulların yokluğu, gündeme şiddeti, zoru getirdi. Bu ise, sosyalist ülkeleri sekterce açıklama zorunluluğu doğurdu. Gerçekleri çarpıtıran sekterliği dayatmak için düşünce tekeli kurmak gerekti. Özgür düşünceye veda edildi, karşı görüşe (muhalafete) yasak kondu. Fikirler üstüne diktatörlük kuruldu. Böylece dinamizmin motoru olan özgürlük işlevsiz bırakıldı. Yaratıcı gelişme temelsiz kılındı. Oysa, özgürlük diyalektiktir. Özgürlük, diyalog ister, anlaşmaya varmak için tez ve antitez gerekir. Düşünsel alanda diyaloga kapıların kapanması ve meydanın monologa bırakılması ideolojiyi dondurdu, kalıplaştırdı, onu mutlak, sürekli tek doğru olarak ilân etti.

Tüm bunlar, sonuç olarak, sosyalist ülkeleri gözden düşürdü. Kanımca sosyalist düşünceyi pratikte karalayan etmenler arasında önde geleni, zor ve şiddet oldu. Oysa “sol” komünistler bu öğeyi tarihin “objesi” olarak görüyor ve ısrarla savunuyorlardı. Pratik ise bu acelecî ve sekter girişimlerin yaşanan gerçekle asla bağdaşmadığını gösterdi. Başka bir anlatımla, tarihsel deneyim, toplumsal gelişme teorisinin bilimsel kuralları dışına çıkılamayacağını doğruladı. Toplumsal yaşamın kendi yasalarına bağımlılığını, devrimcinin bunları bilmek ve kullanmalarını öğrenmekle görevli bulunduğunu kanıtladı. Dolaylı yoldan, “isteği” çözücü etmen zanneden “sol” komünist eğilimi mahkûm etti. Biliyorum, tarihin bu acımasız yargısı kimilerinin hoşuna gitmeyebilir. Ne yazık ki tarihin bu yargısına karşı gelinmez, çünkü karşı gelmek abestir, akla ve gerçeğe aykırıdır. O nedenle ister hoşumuza gitsin, ister gitmesin, olguları olduğu gibi görmek, hesabımızı ona göre yapmak zorundayız. Doğa yasalarını keyfimize göre değiştirmedikimizi ya da yok saymadığımızı düşünerek toplumsal kanunların varlığını kabul etmek, onlara karşı gelerek istediğimizi yapamayacağımızı anlamak zorundayız. Altını çizerek söyleyelim. Bu dileğim “sol” devrimciliği içten ve gerçek devrimcilik diye kabul edenlere yöneliktir. Çoğunluğun bu konuda bir ikircimliği olmadığı inancındayım. Amaç, gerçeği aramaktır, hareketimizin tarihsel gerçeğini öğrenmek isteyenlere yardımcı olmaktır. Karalanacak insan aramak değildir. Görevimiz, tarih olmuş olguları oldukları gibi görmek ve kavramaktır. Akıl ve moral hocalığı değildir. Tarihimizin karanlıklarında gömülü kalmış gerçekler, bizlere hava-su gibi gereklidir. Geçmişimizi, özellikle de ilk girişimlerimizi aydınlatmadan kendimizi ve hareketimizi doğru tanıyamayız. Bu nedenle ilk dönemdeki politik çizgimizi, şimdiye kadar gizli tutulmuş belgeler ışığında aydın-

latmaya çalışmalıyız. Hareketimizin ilk adımlarını efsaneler alanından çıkarıp gerçekler temeline oturtmalıyız. Özellikle de Ulusal Kurtuluş Savaşı'na ilişkin yaklaşımımızı doğru değerlendirmeliyiz. Belli ki hareketimizin ilk sorumluları bilinen nedenlerle o günkü koşullarda ulusal kurtuluş sorunuyla gerektiği gibi ilgilenmek için yeterli zaman bulamamışlardır. Çünkü önceliği tamamen başka şeylere vermişlerdir. Örneğin mesleki örgütlenme ve dünya devrimi sorunları gibi.

1920-22 yıllarındaki girişimlerde Komintern'in etkin rol oynadığı göz önüne alınınca söz konusu tutum doğal karşılanabilir belki.

Yakın zamanlara gelinceye kadar ben, burada ele alınan konularda tartışılacak pek fazla bir şey görmüyordum. Komünistin amacını, halkının yaşamını her yönüyle iyileştirmek ve zenginleştirmek olarak biliyordum. En büyük özlemim çelişkisiz ve çatışmasız bir toplum idi. Gerçekleri, devrimci otoritelerin klasiklerin aklıma yatan formüllerinde arıyordum. Bu formüllerle anlatılanların hayat tarafından doğrulanıp doğrulanmadığı ile ilgilenmiyordum. Temel ve ilkesel teorik bilgilerime güvenim vardı. Bu alanda inançlarımda bir eksiklik ve onu gidermek ihtiyacı pek duymuyordum. Ben kendi Marksist bilgimden memnun günlerimi geçirirken, son yıllardaki düşünsel yaşamımızda ortaya çıkan bunalımda öğrendim ki, toplumdaki anlaşmazlıklar aslında yaşamın itici gücü olan çelişkilerin maddileşmesidir. Hal böyle olunca çelişkilerin yok edildiği, toplumsal anlaşmazlıkların ortadan kaldırıldığı yerde ne hareket, ne de gelişme olanağı var. Öyleyse ben ilerleme için değil, gerileme için mücadele etmiş oluyorum. Bu benim için büyük bir uyarı oldu. Çünkü bu kilit bir sorundu. Bu acı gerçeği öğrendiğimde çaresiz şöyle düşündüm: “Demek ben birçok şeyi bilmiyor, anlamıyormuşum. Efsanelerle yaşıyormuşum.”

İkinci uyarıyı da bana Türkiye komünist hareketinin Komintern'deki belgeleri yaptı. Bunlar benim eskiden bildiğim birçok şeyi düzeltti, bir sıra kuşkuları giderdi, bende bir güvenlik, iç rahatlığı yarattı. Bilgilendirme amacıyla yazdığım bu yazıda, işte bu iç dünyamı yansıtmaya çalışıyorum. Sanımca bu iki olay bildirildiğinde, yazdıklarım daha doğru anlaşılacaktır.

Bu yazıda Ulusal Kurtuluş Savaşı yıllarında Türkiye komünist hareketi adına zamansız istemlerin ileri sürüldüğü belgelendi. Başka bir söyleyişle “keskin” devrimci sloganlar ortaya atıldığı kanıtlandı. Bu çok zahmetli uğraşı tarihteki bütün öteki benzeri deneyimler gibi olumsuz sonuçlandı. Kuşku yok ki, bu tarihsel olgumuzun da bir yığın nedeni var. Tarihçilerimiz bunları irdeleyeceklerdir. Konumuz açısından bu nedenlerin en çok göze çarpanının, bence belirleyici olanının üzerinde biraz durmak gereklidir. Çünkü kanımca hareketimizin 1920-23 döneminde yapılan ilk girişimin başarısızlık nedenleri, özellikle kilit konumunda olanlar bilinmeden, bundan sonraki sorunlarımız aydınlığa kavuşturulamaz.

Benim gördüğüm kadarıyla o zaman Anadolu gerçeğine peşin hükümle ba-

kılmış olması başarısızlığın baş nedeni olmuştur.

Ulusal soruna ön yargıyla yaklaşım, sahibine bir hayır getirmez. Ulusal kurtuluş deneyimimiz, bunun yalanlanamaz kanıtıdır. Dünya deneyimi göstermiştir ki, ulusal sorun her zaman somut tarihsel nitelik taşır. Bunun çözümü için her zaman geçerli bir reçete olamaz. Ulusal soruna yaklaşım her zaman yaratıcılık ister. Bu konuda isteğe göre davranıştan ve kalıplaşmış düşünceden olumlu sonuç beklenemez.

Burada elimizi şakağımıza koyup düşünelim: 1919-23 dönemindeki komünist hareketin kitle ile bağ kuramamış olmasının baş sebebi ne idi? Benim kendi yanıtlım şudur: Ulusal kurtuluş hareketini anlamamak. Bunu anlamamak öteki tüm yanlışlara kaynak oldu. O nedenle bu konuya kilit sorun diyorum. Dolayısıyla bütün sorunlardan önce açıklığa kavuşturulması gereken sorun olarak görüyorum.

Bu yazıda örnekleri bol bol görüldüğü gibi yetkililer hareketimizin bu ilk aşamasında sözleriyle olsun davranışlarıyla olsun, “acelecilik”, “aşırılık” yanlısı olduklarını, “maksimalist” konumda bulunduklarını göstermişlerdir. Oysa çoktan bilinen diyalektik kanununa göre “uçlar” ister istemez kendi karşıtlarına varırlar. Ölçüyü kaçırın eninde sonunda uçuruma yuvarlanmaktan kendisini kurtaramaz. Devrimci eylemde başarılı mücadele için çözücü koşul, olmazsa olmaz koşul, Hegel’in ve Marks’ın “ölçü” üstüne öğretisini doğru anlamaktır. Hegel’e göre, her hal ya da hareket aşırılığa götürüldüğünde kendi karşıtına dönüşür. Her gerçek, kendi uygulama alanı dışına çıkarılırsa, abartılırsa kesinlikle anlamsızlaştırılır. Neden? Çünkü diyalektiğe göre, soyut gerçek yoktur. Gerçek her zaman somuttur. Var olan somut koşulların somut analizi sonucu belirlenen bir gerçek, başka koşullarda gerçek olmaktan çıkar. Marks, bu koşulları incelemiş ve toplumsal yasallıkların, kavramların hepsinin tarihsel koşullarla sınırlı bulunduğu sonucuna varmıştır. Bu anlamda ölçüye uyma, aşırılığa gitmeme zorunluluğu diyalektiğin bir buyruğudur.

Lenin, *Sol Komünizm, Bir Çocukluk Hastalığı* yapıtında Marksist ilkelerin “arılığı” savunma konusu ile ilgili olarak diyalektiğin bu istemini şöyle savunuyordu: “Yeni politik (yalnızca politik değil) düşüncüyü gözden düşürmek ve onu sakatlamak için en doğru araç, onu savunma adına, sözü edilen düşüncüyü saçmalığa kadar götürmektir. Zira her gerçek ‘aşırılığa’ vardırılırsa, mübalağa edilirse, gerçekten uygulanma alanının sınırları dışına taşırılsa, saçmalığa kadar götürülebilir ve önceden belirtilmiş koşullar içinde bunun hatta anlamsızlığa dönüşmesi kaçınılmazdır.”¹²⁸

Hep biliyoruz ki teori başka, pratik başkadır. Zengin uluslararası pratik gösteriyor ki, teorik olasılık hiç de pratik olasılık değildir. Teorik olanak pratikte çoğu

¹²⁸ V.İ. Lenin, Tüm yapıtlar, cilt.41, s.46

zaman olanaksızdır. Ayrıca bol bol gözlemlendiği gibi sorumlular teorik alanda savundukları ilkeleri pratik alanda pek savunmuyorlar. İşte tüm bu nedenlerle gelin, diyalektiğin bu sistemini Lenin'in pratikte nasıl uyguladığını 69 yıl gizlenmiş çok ilginç bir örnek yardımıyla görelim. Ancak önce bir haberle tanışalım:

28 Kânunu evvel 1921'de Bulgar Komünist Partisi'nin Türkçe yayın organı *Ziya* gazetesinde *Rusya'nın Yeni Notası* başlığı altında şu haber verilmişti. "Rusya Hariciye Vekili Çiçerin, Ankara Hükümeti'ne gönderdiği bir notada 'Rusya'nın' Anadolu'da hiçbir siyasi gayesi yoktur. Biz Ankara Hükümeti ile daima dost münasebatında bulunmak isteriz. Enver Paşa'ya karşı lazım gelen tedabiri kemâl-i ciddiyetle aldık ve bundan böyle de Kafkas Sovyet Cumhuriyetleri hududu dâhilinde Ankara aleyhine hiçbir veçhile propaganda ve teşkilât yapılmasına müsaade etmeyeceğiz"¹²⁹ demiştir.

Çiçerin'in Lenin'e mektubu

23 Ekim 1921

Lenin Yoldaşa

Karadeniz ve Kuban kıyılarında, özel şubenin genellikle Çekistlerin bugünkü hareketleri sürdükçe Türkiye ile iyi ve olumlu ilişkiler devam ettirmek imkânı olmayacak. Bu yüzden Amerika, Almanya ve İran ile aramızda daha şimdiden bir dizi anlaşmazlıklar doğmuş bulunuyor. Eğer, oradaki durum değişmez ise, Novorasiysk yolu ile yolculuk yapan Hooverciler¹³⁰ rezaletlerle karşılaşmaktan kurtulamayacaklar. Ben Davtyan¹³¹ yoldaş aracılığıyla bu konuda, Veçeka'nın¹³² dikkatini sürekli çektim ve 8 Ekim'de bu konuyu 11/ 5242 nolu yazı ile Unşliht¹³³ yoldaşa bildirdim. Fakat hiçbir sonuç alamadım.

3 Ağustos'ta, Veçeka memurları, Armavir'de, Türk Elçiliği'nin diplomatik kuryesi Feridun Beyi tutukluyor. Diplomatik çantasının mührünü koparıyorlar ve kendisine çok kaba muamele ediyorlar. Daha önce, yine orada Türk Elçiliği memurlarından İzzet İsmet de daha beter bir muameleye tabi tutulmuştu. Ben bunu Veçeka'ya resmen yazdım. Davtyan yoldaşla bunu telefonla konuştum. Ne var ki şimdiye dek hiçbir yanıt alamadım. Anlaşılan oranın Veçeka organları,

¹²⁹ Doç. Mete Tunçay, "Eski Sol Üzerine Yeni Bilgiler" 1982, s.242

¹³⁰ Hoover Herbert Clark'ın adamları: Bu Amerikan politikacısı 1919 yılında Amerikan yardım örgütü Başkanıydı. 1921-28 yıllarında ABD Ticaret Bakanı, 1929-33 döneminde de Cumhurbaşkanı idi (çevirmenin notu)

¹³¹ Veçeka'nın Dış İlişkiler Bölümü Şefi

¹³² Veçeka: Karşı devrimcilerle, sabotajcılarla, spekülâtörlerle mücadele için kurulan Rusya Olağanüstü Komisyonu

¹³³ Veçeka'nın Başkan Yardımcısı

merkeze hiç önem vermiyorlar. Hatta onu yanıtı bile değer görmüyorlar. Öyle ki, bu işin gidişi hakkında Veçeka bana bilgi vermedi. Almanya ile aramızda daha önce büyük bir skandal yaşanmıştı. O zaman Novorasiysk Özel Şubesi'nce Alman gemisinde, denizde zorla arama yapılmıştı. Bizim Çekistler, Almanların protestosuna rağmen kimi yolcuları gemiden indiriyorlar. Hükümet Almanya'dan özür dilemeye gitti. Oradaki Çekistler buna ilgisiz kaldı. Birçok Hoovercinin içinde bulunduğu Amerikan destroyeri, Novorasiysk Çekistleri tarafından denizde durdurulup aranıyor ve Amerikalılara karşı son derece kaba davranılıyor. Dışişleri Halk Komiserliği'nin Novorasiysk'teki temsilcisi, destroyere girip Amerikalıları selamlamak istediğinde, kıyıda bulunan Çeka görevlileri bizim temsilcinin muhribe çıkmasını, Amerikalıların gözleri önünde en yakışsız biçimde engelliyorlar. Bunun üzerine Amerikalılar kıyıya iniyor, kendilerinde çok kötü izlenim bırakan Çekistlerin bu hareketini protesto ediyorlar. Türkler tarafından ise buna Özel Şube'nin ve genellikle Çekistlerin Tuapse'deki kaba davranışları hakkında her zaman şikâyetler geliyor. Bunlarda askeri gemilerde yapılan aramalardan, Türk gemilerine açılan ateşlerden, Türk resmi görevlilerine karşı kötü davranışlardan, özellikle de, Mustafa Kemal'in şahsi dostu ve Tuapse'deki Türk Konsolosu Sabri Beye karşı yakışsız tutumlardan yakınıyorlar. Eğer Özel Şubeler Türk kaçakçılarından korkuyorsa, Türk Elçisi onları izoleye yönelik önlemlere karşı değil. Türk Elçisi, askeri gemilerin aranmasını ve onlara eşlik eden politik eğitimden yoksun Çekistlerin hareketlerini kesinlikle protesto ediyorlar. Novorasiysk'te Çekistlerin Türk bayrağına karşı da benzer bir hareketleri olmuştu. Türk takacıları, yani takalarla seyahat eden küçük tüccarlar (istemedi fırtına nedeniyle) takalarıyla bu limanlara girdiklerinde malları karşılıksız olarak ellerinden alınıyor. Öyle ki bu küçük tüccarlar yerli dış ticaret memurlarıyla emtia mübadelesi yaptıkları zaman bile bu anlatılanlar yapılıyor. Türk Elçisi bana çok kez ve ısrarla gösterdi ki, bizim Çekistlerce soyulup soğana çevrilen bu Türk küçük tüccarları Anadolu'ya döndüklerinde orada bizim hakkımızda en kötü kanıyı yayıyorlar. Bu ise, Anadolu küçük burjuva kitlelerinin ruh halini Sovyet Rusya aleyhine kötüleştiriyor. Takacılara ilişkin bu sorunu ben Lejavoy¹³⁴ ve Krasin¹³⁵ yoldaşlarla defalarca konuştum. Fakat Çeka'nın yerli görevlilerinin kimseyi tanımak istememeleri nedeniyle dış ticaret sorumlularıyla bu sorunu yoluna koyma denemesi hiçbir sonuç vermedi. Şimdi takacıların geliş gidişleri azaldı. Çünkü Türkler bizi bu basit olaylar yüzünden haydut ve korsan gibi görmeye başladılar. Geçenlerde, yerli askeri komutanın sekreteri Kartsev, silâhlı kişilerle geceleyin Sabri Beyin yattığı yere zorla giriyor, kendisine ve orada bulunan Moskova Elçiliği'nden Yüzbaşı Rıza Beye bir sıra hakarette bulunuyor, sonra bu Kartsev tutuklanınca Yerli Özel Şube onun derhal

¹³⁴ Lejavoy: Dış Ticaret Halk Komiseri Yardımcısı

¹³⁵ Krasin: Dış Ticaret Halk Komiseri

serbest bırakılmasını emretti. Böylece Türk Konsolosu satisfactio'suz bırakıldı. Görüldüğü gibi Karadeniz Çekistleri, temsilcileri, Karadeniz bölgesine gelen devletlerle aramızı açıyor. Sınırsız yetkilere sahip ve politik terbiyeden yoksun Çeka görevlileri hiçbir kural tanımak istemiyorlar. Tuapse ve Novorasiysk'teki Dışişleri Halk Komiserliği Temsilcisi Tomson yoldaş oralarda durumu iyileştirmek için boş yere çaba gösterdi. Çekistler onu hiç tanımak istemediler. Ayrıca da korkutmaya çalıştılar. Bu duruma karşı mücadele etmek için onun gösterdiği çabalar hiçbir sonuç vermedi. Tomson orada tutuklanmaktan ya da jurnale (iftira) kurban gitmekten korkuyor.

Veçeka'nın Dış Seksiyonu'nun başında bulunan Magilevskiy¹³⁶ yoldaş durumun değişeceğini gösteren en ufak bir işaret vermiyor. Ben Unşliht yoldaşa önerdim. Şayet Veçeka, Tomson yoldaşa güvenmiyorsa onu yetkilendirsin. Ne var ki Veçeka olduğu gibi kalıyor. Adı geçen Hoovercilerin yiyecek mallarının bir bölümü kışın Novorasiysk yoluyla gelecek. Önlem alınmazsa Amerikalılarla ilişkilerimiz can sıkıcı, çok ciddi olaylarla karşılaşabilir. İşte özellikle bu durum beni size başvurmak zorunda bıraktı. Veçeka her şeye burada aparat var diye yanıt veriyor. Fakat bu aparatı biz gördük. Eğer Veçeka, Tomson yoldaşa inanmıyorsa, bizim elimizde bu olgular hakkında yabancı temsilcilerin yaptıkları birçok beyan da var. Benim ricam şu: Dış işler Halk Komiserliği ile anlaşarak Veçeka'nın yetkilendireceği ve tam güvenilecek herhangi biri buradan (Moskova'dan) gönderilsin. Ve bu kişi orada yabancılara karşı benzer türden hareketlere meydan verilmesini önlesin. Temel gerçek şu: Bu kimse, Özel Şube uzmanları çerçevesinde soyutlanmış biri olmasın. Herkese, dairenin görüş açısının dışına çıkıyor gözüyle bakan bir kişi olmasın. Söz konusu limanlardaki şimdiki durum karşısında ilgisiz kalmak artık, Türkiye ile ilgili olarak söyleyemiyorum, Amerika ile ilişkilerimizde pek faza önemlidir."

Komünist selamlarımla
Georgiy Çiçerin

V.İ. Lenin'in G.V. Çiçerin'e yanıtı:

24.10.1921

"Yoldaş Çiçerin,

Sizinle tamamen aynı fikirdeyim. Siz zayıflık göstermekle suçlusunuz. Yalnız 'yazmak' ve 'konuşmak' değil, Politik Büro'ya önermek gerek. (Onu da zamanında yapmak, geciktirerek değil)

¹³⁶ Veçeka'nın Dış Şubesinde Başkan

1-Dış İşleri Halk Komiserliği ile anlaşarak son derece kararlı biri gönderilmeli,

2-İşe yaramaz Çekistler tutuklanmalı, suçlular Moskova'ya getirilmeli ve kurşuna dizilmeli.

Perşembe günü Politik Büro'ya getiriniz. Unşliht bilgilendirilmeli (bütün belgeler eklenerek) ki zamanında fikrini söylesin. Bu gibi işleri daha çabuk ve daha dakik yürütmeyi becermek gerek. Bu işi Garbanov¹³⁷ görmeli, o bunun sorumluluğunu yüklenmelidir. Biz ise, sizi her zaman destekleyeceğiz, eğer Garbanov, Çekist alçağını kurşuna dizdirebilirse.”

Lenin¹³⁸

Kuşku yok, yukarıdaki bu iki tarihsel belgeden alınacak pek çok ders var. Ancak ben burada onlardan yalnızca konumuzla ilgili olan ve kanımca ilkesel nitelik taşıyan düşünsel yöntem dersi üzerinde duracağım. Daha somut bir anlamıyla Lenin'in gösterdiği şiddetli tepki üstüne düşüncelerimi açıklayacağım.

Yanıt mektubunda görülen Lenin'in tepkisi insanı şaşırtacak denli şiddetli. Bunu anlamak için o günkü koşulları göz önüne getirmek gerekir:

A- 1921 yılı sonlarına doğru Lenin için artık dünya devrimi sloganının güncel olmadığı anlaşılmıştı. O bu konuyla ilgili kanısını 1921 başlarında, Kızılordu Varşova önlerinde yenilgiye uğradıktan sonra söylemiş ve onu savunmuştu.

B- O günlerde artık “askeri komünizm” politikası (1918-20) yerini NEP'e (Yeni Ekonomik Politika) bırakmıştı. Daha açık bir deyişle iç savaşın yerini iç barış almıştı Rusya'da.

C- Sovyet Rusya ile Anadolu hükümeti arasında 16 Mart 1921'de “Dostluk ve Kardeşlik Antlaşması” bağtlanmıştı. Yani işgalci emperyalist devletlere karşı bağımsızlık için savaşan Anadolu Büyük Millet Meclisi Hükümeti, Sovyet Rusya tarafından tanınmıştı.

D- Sovyet Rusya'da olduğu gibi, dünyada da benzeri daha bir sıra köklü değişiklikler olmuştu. Ancak bunlar o zaman daha Lenin'in dışında hemen hemen hiç kimse tarafından bütünüyle kavranmış değildi. Bunun en sağlam kanıtlarından biri, sanırım Çiçerin'in mektuplarıdır.

Lenin'in kendi koşulları dışında uygulamaya kalkışıldığında “gerçeğin saç-

¹³⁷ Dış İşleri Halk Komiserliğinin Kadro Şefi

¹³⁸ Marksizm-Leninizm Enstitüsü Merkez Parti Arşivi, Bölüm 2, Kayıt.1, Dosya.2766, V.İ Lenin'in mektubu el yazısı, G.V. Çiçerin'in mektubu orijinal (İlk kez SBKP MK dergisi İzvestiya 1990 Nisan s.184-185)

malığa dönüşeceğine” değgin olan diyalektik anlayışı anımsanınca, yanıtta tepkisini anlamak hiç de zor olmayacaktır sanırım.

Çiçerin’in mektubunda sergilediği olguların her biri, devrimcilik adına yapılan “mollalığın” gerçekten şaheser örnekleridir. Değişen koşulların ayırımında olmayan, emperyalizme karşı savaşımlar ile emperyalizmin ajanları arasında ayırım yapma gereği duymayan “devrimcilerin” davranışlarına diyalektiğin sözü geçen istemine sırt çevirmeden başka türlü nasıl bir tepki gösterilebilirdi ki.

Sonuç olarak söylemek gerekirse, bu belgelerde biz “sol” komünist anlayış ve davranışla bilimsel sosyalist ya da Marksist anlayış ve davranış arasındaki farkı son derece net olarak görüyoruz. Kanımca bu çok öğretici bir örnek. İdeolojik tartışmalarda gerçekten de çok zor görülen bu fark, eylemlerde ve davranışlarda ne denli kolayca görülebiliyor değil mi?

Umuyorum ki, buraya kadar anlatılanlarla hiç değilse şu üç sorun az çok aydınlatılmıştır:

- 1- Türkiye komünist hareketinin siyasal yaşama örgütlü olarak katılmak için yaptığı iki girişim,
 - 2- 1919-23 döneminde ulusal kurtuluş hareketiyle ilgili olarak İştirakiyuncuların tutumu;
 - 3- Gerçeğin özellikle tarihsel gerçeğimizin belirlenmesinde somut tarihsel koşulların oynadığı rolü,
- aydınlattık sanıyoruz kendimizi.

Beklendiği gibi gerçekten bu üç temel sorun birazcık olsun aydınlatılabilmiş ise, şimdi artık herkes kendi kendisine şu soruyu sorabilir ve doğru olarak yanıtlayabilir: Türkiye komünist hareketinin ilk öncüleri 1920-23 döneminde “toplumsal kurtuluş” ve “dünya devrimi” sloganlarıyla hangi politik çizgiye hizmet etmişlerdir?

Bilal Şen, 21 Ağustos 1993

BELGELERİN SÖZÜ¹³⁹

**Derleyen ve Rusçadan Çeviren:
Bilal Şen**

¹³⁹ Bu çalışmanın birinci baskısı Nisan 2002 tarihinde Sofya'da Aydınlik Yayınları tarafından yapıldı.

BİLAL ŞEN

**BELGELERİN
SÖZÜ**

Aydınlık Yayınları • 2002

BİRİNCİ BÖLÜM

Giriş

1915 yılında İngiltere, Fransa ve Rusya arasında yapılan gizli antlaşmaya göre. I. Dünya Savaşı'ndan sonra Osmanlı toprakları, başlıca bu üç büyük ortak devlet arasında bölüşülecekti. Bolşevikler, Çarlığı devirip iktidara gelince, durum tamamen değişti. Üçlü emperyalist antant ortaklığı bozuldu. Rusya ile Türkiye, nesnel ve potansiyel olarak, doğal müttefikler durumuna dönüştüler. Her iki komşu devletin, baş düşmanı, İngiltere ile Fransa olmuştur. Bu beklenmedik yeni durumda, doğal ve mantıksal olarak, Türkiye ve Rusya ortak düşmana karşı, ortak olarak savaşmak zorunda idiler. Bu siyasal durumda her iki devletin emperyalist saldırganına karşı, tüm olanaklarıyla birbirlerine yardım etmelerini, onların ulusal çıkarları emrediyordu.

Böylesi düşünüş, Türkiye ile Sovyet Rusya'nın o zamanki ortak düşman karşısında takınacakları tutum açısından tutarlıdır. Ama o günlerde her iki komşu ülkede egemen olan toplumsal güçler, bunların siyasal ve sosyal gündemleri ve amaçları açısından bakıldığında, hiç de tutarlı sayılamaz. Bolşevikler, erki ellerine aldıklarında gündemlerine "dünya sosyalist devrimi"ni zafere ulaştırmayı görev olarak koymuşlardı. Türkiye'nin gündemi ise, nesnel koşullarca, "ülkeyi işgalden kurtarmak" olarak belirlenmişti.

Görüldüğü gibi, her iki ülkenin gündemleri ve ulaşmak istedikleri amaçları arasında ortaklık yoktu. Oysa, ortak savaş, ancak ortak amaçlar için yapılır. Ulusal Kurtuluş Savaşı yıllarında her iki taraf da emperyalizme karşı savaşta, kendi amaçlarına ulaşmak için birbirinden yararlanmaya çalışmıştır. Aşağıda Ocak 1922 tarihli ve 1 numaralı "Komintern Yönetimi'nin Türkiye'de Çalışma Tezleri" başlıklı tarihsel belgesi bu gerçeği açıkça gösteriyor. Dünya sosyalist devrimi kurmay merkezi, Anadolu ulusal kurtuluşçularıyla yapılan işbirliğinden kendi amaçları için, kapitalist sömürüyü yok edecek "sosyal kurtuluş savaşı" için yararlanamayacağını görüp anladığı an, ulusal kurtuluşçulara karşı savaşa hazırlık plânları yapmış. Söz konusu belge bu tarihsel olguyu yadsınmaz bir biçimde kanıtlıyor.

Bence bu belgenin en önemli yanı, Komintern'in o günkü Türkiye toplumunu nasıl çözümlediğini göstermesidir. Bu belge bize, o zaman yapılmış olan siyasal ve toplumsal analizde, nasıl Marksist devrim anlayışının es geçildiğinin bir örneğini veriyor. İşçi sınıfının "oğulcuk evresinde" olduğu Türkiye'de, onun Partisi'ne "sosyal kurtuluş" u görev verebiliyor. Asıl acı gerçek, bu çözümlemeyle yapılan devrimci durum saptamasının TKP'nin izlediği stratejik çizgiye uzun yıllar temel oluşturmuş olmasıdır.

Belge 1

Komintern Yönetimi'nin Türkiye'de Çalışma Tezleri

Birinci Dünya Savaşı sonucunda Orta Avrupa bloğunun başarısızlığı, eski Osmanlı İmparatorluğu ülkelerinde devrimci gelişmeye çok elverişli koşullar yarattı.

“İttihat ve Terakki” Partisi'nin (yani) Enver Paşa Türkiye'sinin yenilgisi ve daha sonra da Sevr Barışı'nın sonucu, bağımsız Türkiye'nin aslında ölümü demektir. Gerçekten de onun canlı bedeni, galip devletler, İngiltere, Fransa, İtalya ve onların Balkanlar uydusu Yunanistan arasında bölünmüştü.

Konstantinopol (İstanbul) gerçekte Müttefik orduların esiri ve hayali devletin formel sahibi bulunan Sultan'ın oturduğu başkent idi. Suriye ve Kilikya, Fransız bölgesi, Mezopotamya (Irak) İngiliz sömürgesi, İzmir Yunanistan vilayeti, Adana İtalya'nın nüfuz alanı ve saire, ve saire olmuştu. (İşte) Sevr'de, İstanbul'un iktidarsız Ferit Paşa hükümeti delegelerine dikte edilmiş olan (plâna göre) Türkiye devlet organizmasının parçalanmış tam tablosu.

Ne var ki, bu hesap ev sahibi göz önüne alınmadan yapılmıştı. 12 yıl sürmüş olan savaş boyunca yoksullaşan ve yıkıma uğrayan Türkiye emekçi kitleleri hesaba katılmamıştı. (Öyle ki) bu kitlelerin kendilerini savunma mücadelesinde gösterdikleri direnç ve güç, “vasiler”ce hiç beklenmemişti. 1919 yılı başındaki ateşkesten hemen sonra, Doğu Avrupa'da Erzurum'da ve diğer illerde, Müttefik işgalcilere karşı köylü ayaklanmaları başladı ve bunlar Batı illerine de kolayca yayıldı. Bu direnç, yalnızca, anın askersel ve siyasal ezgisinden kaynaklanmıyordu. Köylüler, ayrıca ürünlerini realize edebilmek ve hammaddelere kavuşmak amacıyla 5 yıllık Dünya Savaşı boyunca limanlara konmuş olan ablukanın kaldırılmasına gereksinim duyuyorlardı.

Köylü kitlelerinin bu hareketi mahalli (yerel) nitelik taşıyordu. Bu hareketin, bağımsız Türkiye'nin doğuşu için, geniş ulusal harekete dönüşmesi için, ona, savaş yıllarında hızla palazlanan şehir ve köy Türk burjuva çevresi ile, aydınlar ve Mustafa Kemal'in başında bulunduğu askerler grubu katıldı. 1919 yılı sonlarına doğru yapılan Erzurum ve Sivas kongrelerini izleyerek hareketin minimum programı formüle edildi. Bu programın hareket noktası, Kemal'e göre, Türkiye devletinin kuruluşu idi. 1920 başlarında İstanbul parlamentosunun dağılışı bu kuruluşu yardım etti. Ankara'yı ve Ankara hükümetini onun doğal merkezi yaptı. Bu andan sonra, kendi varlığını korumak için Türk halkının giriştiği devrimci savaşım, eski Türkiye'nin harabeleri içinden çıkmış olan Ankara devletinin Anadolu'da yürüttüğü harp halini aldı.

Kemalistlerin kötü donatılmış ordusunun, Müttefik müfrezelerle ve mükemmel teçhizatlı yüz binlik Yunan ordusu ile savaşlarındaki başarıları, büyük ölçüde, galip Müttefik bloğundaki birliğin yokluğundan ve oradaki anlaşmazlıklardan ileri gelmektedir. İtalya, oldukça çabuk, İngiltere ve Fransa'dan uzaklaşıyor. O, Adana'daki ve başka yerlerdeki her türlü biçimsel haklarından vazgeçiyor ve ekonomik kazanımlar yolunu izliyor. İngiltere ve Fransa ise, işgal bölgelerinde birbirlerine tuzaklar kuruyorlar. Hem de bu girişim, her zaman İngiltere'nin elinde. Başlıca siyasal komploları, Suriye ve Kilikya'da olduğu gibi, ayaklanmaları ayarlayan hep o. Bu yüzden Fransa, yüz milyonlarca frank, on binlerce er kaybediyor. Sonunda haydutluklar ve İngiliz çömezi "Emir Faysal"ın yordakçılığı büyük ölçüde gelişiyor. Bu türden entrikacılığa Fransa da başvurdu. Petrol, Fransa'yı, İngiltere'den daha az ilgilendirmiyordu.

Fransa, İstanbul'daki durumdan hiç memnun değil. O, İngiltere'nin oradaki fiili egemenliğine karşı çıkıyor. Genellikle iki büyük Antant devleti yarış içindeler. Fransa bir dizi ekonomik avantajlardan vazgeçmek zorunda, özellikle de Kilikya'yı tahliye etmek mecburiyetinde. Bu bozgun, Fransa'yı Sevr Antlaşması'nı, İngiltere'nin zararına ve Yunan ordusunun bitkinliğini artıran bir biçimde "revize" etme yoluna itti. Fransız delegasyonunun (Franklin-Buyon) Ankara ile bağladığı son antlaşma, adı geçen politikanın en önemli aşamasıdır.

Faali İngiliz ekonomik emperyalizmi eski Osmanlı İmparatorluğu'nu zapt etmeyi önüne bir görev olarak koymuş. Ayrıca da İstanbul-Bağdat demiryolunun önemli yerlerini, Cebelitarık-İstanbul-Süveyş denizyolu limanlarına da sahip olmayı plânlamış. Bu durumda Akdeniz İngiltere'nin bir gölüne dönüştürülecek. (Bu nedenledir ki, İngiltere Kemalist Türkiye'ye karşı, oldukça uzun bir zaman, düşmanca ve uzlaşmaz bir politika izlemiştir.) Onun, Yunanistan'ı desteklemesi, Kürt ayaklanmasını örgütlemesi, aynı zamanda Müslüman dünyasının başına kendi uşağı Emir Faysal'ı geçirmeyi deneyerek, Halifeliği kendi protektorasında (kendi eli altında) diriltmeye çabalaması ortadadır. Tüm bunlar böyle olunca, o zaman burjuva Fransa kendi emperyalist emellerini daha dar bir alanda ve ister istemez, Franklin-Buyon antlaşmasıyla sınırlıyor. Bu anlaşmayla Fransa'ya yalnızca Suriye bırakılıyor. Kemalist hükümet, orada "İslam propagandası yapmaktan vazgeçiyor." Ancak bu konuda, İngiltere ile ilgili olarak, onun "nüfuz alanı" olan Irak'ta kendi hareket serbestliğini tam olarak koruyor.

Türk ulusal devrimi açısından, Fransa ile anlaşma, bilinen koşullar içinde, üstün yabancı güçler karşısında zorunlu bir geri çekilme olabilir. Bu da kitlelerin yorgunluğuyla ve bu yüzden de, pasifist sloganlar arkasına kolayca katılmalarıyla açıklanabilir. Ama Kemalist hükümetin yaptığı zikzaklarda, Antant'ın önünde onun artık boyun eğdiğini gösteren belirtiler meydandadır. Sovyet Rusya ile bağlaşıklıktan ayrılma ve gelecekte silâhı ona karşı çevirmeye hazırlanma, ulusal devrim heveslilerinin hepsini başarısızlığa götüreceği kesindir.

Bu iflası önlemek ancak, yeni Türkiye'nin Sovyet yönelimini sağlamlaştır-

makla olanaklıdır. RSFSC ile Türkiye arasında 21 yılı Mart'ında bağtlanan ve daha sonra Kafkas Sovyet Cumhuriyetleri'yle imzalanan sözleşmelerle kurulan bağlaşıklığı ileride daha da pekiştirmekle mümkündür.

Türk halkının ulusal kurtuluş hareketi, emperyalist devletlerin (başta İngiltere olmak üzere) isteğine rağmen muzaffer olabilir, ama onlarla uyuşma sonucu değil. Yeni Türkiye'nin biricik müttefiki, her zaman ve yalnızca büyük Sovyet Federasyonu olacaktır.

Bu duruma göre. (Komintern) Türkiye'deki Antant karşıtı ve Sovyet Rusya ile ardıcıl olarak bağlaşıklığa yönelen tüm parti ve grupları desteklemeyi kendi önüne ödev olarak koyar. Bu doğrultuda başarılı çalışmanın gerekli koşulları: Türkiye'nin Komintern Bölümü, TKP'yi konsolide (tahkim) etmektir. Onun, Türkiye'nin emekçi kitleleriyle bağlarını sağlamlaştırmaktır. TKP ancak bu işi başararak, tüm devrimci mücadelenin yönetimini kendi ellerine alabilir. (a.b.ç. B.Ş.)

Ekonomice gelişmemiş, 12 yıl süreyle savaş içinde harap olmuş ülkede TKP'nin çalışma koşulları olağanüstü kötüdür. (İşte bu nedenle) ülkenin genel özelliklerini belirlemek için, onun bütün bölgelerinin sosyal ve ekonomik analizini inceden inceye yapmak gereklidir. Bu bölgeler birbirinden çok farklıdır. Örneğin İzmir, Adana ve Doğu Anadolu gibi. Biz Kürdistan'ın patriarkal kabile ilişkilerine, Lazistan'da feodalizmin ilk aşamasına özgü ilişkilere rastlıyoruz. Ve nihayet yüksek kültürlü kapitalist tarzda toprağın işlendiği bölgeler de var. İstanbul, İzmir, Adana vb. Ama ülke bütünü için genel olan özellik, nüfusun büyük çoğunluğunun köylü (çiftçi) oluşudur. İktisadi gelişme düzeyinin düşüklüğü, her yerde kendine özgü feodalizmin öğelerini muhafaza ediyor. Köylü bütçesinin aslan payını, yabancı kapitalistin (tekelci), kendi yerli derebeyinin ve bürokratik-feodal devletin yararına kaybediyor. Köy ağası büyük ölçüde, tefeci sermayenin taşıyıcısı rolündedir. Bu tip, toprak üstündeki egemenliğini, sık sık idare erkiyle ve bir de büyük toprak sahibi beyle birlikte sürdürüyor. Yerli ezginin en önemli öğesi soyguncu, plaçkacı [çapulcu, vurguncu, Y.N.] memurların seçimidir. Türkiye emekçi köylülüğünün bu tablosunu yabancının zulmü tamamlar. Böylece büyük ölçüde yıkıma uğramış köylülüğün, vergi sistemine, yönetim usullerine ilişkin sorunları ve bölgelerde geniş toplumsal ve siyasal reform sorunları, devrimci hareket için durmadan toplumsal ve ekonomik koşullar yaratıyor.

İzmir, Adana ve İstanbul gibi kimi bölgelerde önemli sayıda ırgat eleman kadroların bulunuşu, ileride Türk köylülüğünün açıkça toplumsal tarım sloganı altında hareketini kaçınılmaz kılıyor. Bu genel perspektif giderek güçleniyor.

Bununla beraber Türkiye'de sanayi proletaryası ancak rüşeym (oğulcuk) evresinde bulunuyor. O sınıf ki, Batı'da köylülüğün devrimci savaşını yönetmeye çağırıyor. Türkiye'de emekçi kitlelerinin hareketinin yönetiminde, ulusal aydınların üstünlüğünün zorunluluğu işte bu durumdan doğuyor. Ülkenin düşük kültür

düzeyi, burjuvazinin zayıf gelişmişliği, dinin toplumsal düzeyde yaygın egemenliği, Türk aydınlarının iktisadi durumunu olağanüstü kötüleştiriyor. Bu durum, onlar arasında devrimci hevesleri besliyor.

1919 yılında doğan ulusal devrimci hareket, köylülüğün, esnafın, şehir ve köy küçük ve orta burjuvazisine varıncaya kadar, aydınların bütün gayrimemnun katmanlarını kendi saflarında birleştirdi. Bu hareket Antant'a karşı etkin bir savaşa koyuldu. Onun nesnel devrimciliği işte buradan geliyor. (a.b.ç. B.Ş.) Son zamanlarda yorgunluk, aralıksız savaşların doğurduğu yıkımlar yüzünden Kemal'in ordusundan kaçmalar, harekettten bir bölüm köylünün ayrılma belirtileri gözleniyor. Hareket, toplumsal temelini şimdilik daraltıyor. Fransa ve başkalarıyla yapılan görüşmelerde görüldüğü gibi, onun üst düzey yöneticilerinde gözlenen sallantılar zikzaklar bu durumla ilgilidir.

Türkiye'nin iç politikasındaki durumun bu karmaşık hayaliliği ve ondan hiç de daha az karışık olmayan uluslararası ilişkiler (İngiliz-Fransız Birliği'nde iktidarcılıklar ve çatlaklar) ortamında Komintern, Doğu'da önümüzdeki sosyal devrimi hazırlamaktan, tüm proleter ve yarı proleter unsurları TKP bayrağı altında toparlayıp birleşmekten vazgeçmiyor. Aynı zamanda, dünya devriminin zaferi görüşünü göz önüne alarak (a.b.ç. B.Ş.) Türkiye'deki Antant karşıtı ulusal devrimin genişletilip derinleştirilmesinin önemi (dolayısıyla) TKP'ne aşağıdaki taktik ilkeler tavsiye ediliyor.¹⁴⁰

TKP'ne Direktifler

“1. Ankara hareketini desteklemek: Suriye, Irak ve başka ülkelerdeki devrimci kitleleri çekip harekete katmak. Antant'a karşı genel mücadele adına, devrimci kitleleri emperyalizme karşı savaşa etkin olarak çekecek örgütlemeye gerçekten elverişli olan her sloganı, halifelüğün ihyası sloganını, Ankara'ya yardım sloganını ve benzerlerini kullanmak.

2. Köylülere, zanaatçı ve esnaflara ve aydınlara, Türkiye ile İngiltere'nin çıkarlarının uzlaşmazlığını açıklamak ve vurgulamak. Böylece Kemal hükümetini Antant'la kararlı savaşa etkin olarak itmek.

3. Komünist platformda olmayanlar da içinde ardıcıl olarak Sovyet yönelimli olan partileri ve siyasal grupları, her türlü desteklemek.

4. Emekçi ve yönetici aydınlara, Türk hükümetinin kendisinden kat be kat güçlü düşman karşısında yalpalamasının, kapitülasyona ve ulusal kurtuluş amacından vazgeçmesine dönüşmemesi gerektiğini iyice anlatmak; öyle ki, böylesi kapitülasyonun ilk adımı, Türk hükümetinin Sovyet Rusya'yla ilişkilerini kesmeye götürecek herhangi bir yükümlülük altına soktuğunu gösterdiğini olabildi-

¹⁴⁰ Komintern tüzüğüne göre “tavsiye” direktif niteliği taşır (B.Ş.)

ğince açıklamak.

5. Nihayet, Ankara hareketinin, kendi kurtuluş amaçlarına ihaneti halinde, ülkenin tüm Sovyet yönelimli elemanlarını, yeni hükümetin yönetimi altında birleştirmek için bütün gücünü kullanarak, Türk halkının, Londra ve Paris'ten bağımsızlığını sonuna dek korumaya yetenekli olduğunu göstermek.

6. Aynı zamanda TKP'yi, önümüzdeki sınıf savaşına hazırlamak amacıyla ve ona güçlü bir nüve yaratmak için, geniş proleter kitle arasında ve emekçi aydınlar çevresinde sürekli ajitasyon ve propaganda çalışmaları yürütmek.

Temel proleter örgütlerin zayıflığı ya da yokluğu göz önünde bulundurularak, TKP, proletaryanın ekonomik ve mesleki örgütlerini oluşturmak zorundadır. Bir de proletarya arasındaki dinsel, ulusal ve ırkçı eğilimlere karşı savaş vermek mecburiyetindedir. Birleşik sendikalar, yardım ve sigorta sandıkları, köy kulüpleri ve diğer türden proleter örgütler oluşturmalıdır. Türkiye proletaryası arasında doğru çalışma, proletaryanın çıkarlarını ve istemlerini iyi öğrenmek, onun iktisadi kazanç umuduyla yaptığı küçük mücadelelerine, günlük çıkarları için uğraşlarına etkin olarak katılmaktır.

Aydınlar arasında çalışmaya geniş bir ajitasyon ve propaganda kampanyasıyla başlamak lâzımdır. Örneğin gazete çıkarmak, edebiyat yayınlamak, kulüpler kurmak, konferanslar vermek ve saire. Bu çalışmalarda Rusya ile Antant'ın Doğu politikalarının ana noktaları aydınlatılmalıdır. Türkiye'nin yeniden kurtuluşuna ilişkin çıkarları ile Antant'ın emelleri arasındaki bağdaşmaz çelişki açık seçik gösterilmelidir. Antant'ın işgal ettiği vilayetlerin, Türkiye ekonomisindeki önemini ayrıntılı bir şekilde açıklayarak, yaratılacak bilinç perçinlenmeli ve Antant'a mı Sovyet Rusya'ya mı? seçimindeki sallantılar olabildiğince azaltılmalıdır.

TKP'yi kurma ve güçlendirme çabalarımızda (a.b.ç. B.Ş.) biz kesinlikle ve açık seçik enternasyonalist bir tutum içinde olmalıyız. Ulusal şovenizmin her çeşitli belirtisine zamanında tepki göstermeliyiz. Bu olguyla mücadelede, en başta onun Türkiye'deki (Rum, Ermeni vb.) gibi, Avrupalı komünist gruplar arasındaki belirtileriyle savaşmak zorundayız. Onların tek partide, TKP'de birleştirilmelerine (zihinlerindeki) ulusal düşmanlık artıkları engel olacaktır. Bu Avrupalı yoldaşlara, onların (Anadolu) ulusal devrim hareketinin özüne değgin ve Türkiye'de sosyal devrimin perspektifine ilişkin kendi anlayışları mani oluyor.

Biz ancak proletaryanın ve yarı proletaryanın, en bilinçli elemanlarını, aydınların en ilerici ve devrimci temsilcileriyle birlikte, TKP saflarında birleştirerek, şehir ve köy emekçilerinin geniş kitlelerini arkamıza alabilir, onları çifte ırgatlıktan, yabancı ve yerli sömürden kesin olarak kurtarmak için, toplumsal devrimin

utkusu için başarılı mücadeleye götürebiliriz.”¹⁴¹

Ocak 1922

Belge 1’e

Açıklama

1- Bakü’de Birinci Kongresi’ni 10 Eylül 1920’de yapan “Türkiye Komünist Partisi, komünistler emperyalist işgalcilere karşı halkımızın ulusal kurtuluş savaşına en başta katıldılar.”¹⁴²

2- “Komünist Partisi sosyal devrim yolunda üstün gelmek için en büyük fedakarlıklara hazırdır.”¹⁴³

3- “Soyulmuş sömürülmüş Türkiye için biricik kurtuluş yolu, komünizm yoludur.”¹⁴⁴

4- “Bizim, Türk sosyalistlerin başlıca ve ilk ödevi, Doğu’da kapitalizmin köklerini kazımdır.”¹⁴⁵

5- “Suphi’nin amacı, bir an önce İstanbul, Anadolu ve yurtdışındaki komünist kümeleri birleştirip, TKP’nin kuruluş kongresini yapmak, yurda dönmek, ulusal kurtuluş savaşına katılmaktır.”¹⁴⁶

6- “... Kızıldünya gönüllü yazılan Türk birlikleri, yurda dönüp ulusal kurtuluş savaşımıza bir an önce katılmak istiyorlardı. 1920 yılının Mayıs ayında Türkistan’da kurulu Kızıl Türk Savaş Birliği ve bu birliğin başındaki komite, Bakü’ye geldi. Türk Nişancı Alayı daha da genişledi ve bir tümen oluşturdu. Türkiye Komünist Partisi, bu tümenin yetiştirilmesi, politik eğitimi için özel bir program hazırladı. TKP, özellikle bu tümenin Anadolu’ya, kurtuluş savaşı cephesine tez elden gönderilmesine karar verdi. Ancak gericiler, Kazım Karabekir, Ankara hükümetinin Moskova’daki temsilcisi İbrahim Tali, ‘Türkiye’nin adama ihtiyacı yok. Sadece silâh ve cephaneye ihtiyacı vardır’ dediler. Bu tümen, Bakü’de 11. Ordu Komutanlığı’na bağlıydı. Ankara hükümeti temsilcisinin bu sözleri üzerine ve 11. Ordu Kumandanlığı’nın seferberliğin durdurulması konusundaki sorusuna olumlu yanıt veren Türkiye Komünist Teşkilâtı şu açıklamayı yapar:

¹⁴¹ Rossiyskiy Gosudarstvenniy Arhiv Sotsialno-političesko İstorji (RGASPI) Toplumsal Siyasal Tarihî, Rusya Devlet Arşivi F.5,op.3,d.630 s.119-127 Rusça

¹⁴² TKP 65 Yaşında, s. 32

¹⁴³ Mustafa Suphi, Birinci Kongre’yi Açış Konuşması

¹⁴⁴ Mustafa Suphi, aynı Açış konuşması’nda.

¹⁴⁵ Mustafa Suphi’nin 1919 Mart’ında, Komintern’in Kuruluş Kongresi’nde yaptığı konuşmasında

¹⁴⁶ TKP 65 Yaşında, s.18

‘Böylece 15-20 bin kişilik silâhlı bir kuvvetin istilacılara karşı gönderilmemesinden -Anadolu’da ayaklananlar ile arada bir yanlış anlamaya yol açmamak amacıyla- vazgeçilmiş ve önemli bir fırsat elden kaçırılmıştı.’¹⁴⁷

“... Bakü Kongresi’nde seçilen TKP liderleri başta Mustafa Suphi ve Ethem Nejat olmak üzere, Kurtuluş Savaşına katılmak üzere Ankara’ya doğru yola çıktılar.”¹⁴⁸

Görüldüğü gibi, yıllarca söylenen ve yazılanlardan, TKP kurucularının, Ulusal Kurtuluş Savaşı yıllarında ne yapmak, hangi amaca ulaşmak için savaş verdikleri anlaşılmıyor. Anlarım, alıntı yaptığım kaynakların sahiplerinden böylesi bir soruna açıklık getirmeleri beklenmeyebilir. Ama bu konuya bilimsel açıklık getirmek ödeviyle, onu ele almış olan tarihçilerimiz de sorunu açıklayabilmiş değillerdir. O kadar ki, bu sorunu özel olarak incelemiş olan, Bakü arşivlerinde uzun araştırmalarda bulunmuş ve 400 sayfalık bir kitap yazmış olan Doç. Yavuz Aslan bile bu tarihsel sorunumuza bir açıklık getirememiştir. O da bu konuyu incelemiş olan öteki tarihçilerimiz gibi, bu siyasal kuruluşu, klasik bir parti olarak incelemiş, onu Komintern’in bir seksiyonu olarak ele almamış. Oysa, bu yaklaşımla söz konusu tarihsel olgumuz aydınlatılamaz, nasıl ki hâlâ aydınlatılamamışsa... Bugün kimse Mustafa Suphi ve yoldaşlarının o günkü gerçek amaçlarını kesinlikle bilmemektedir.¹⁴⁹ Hakikaten onlar, o zaman Anadolu’daki ulusal kurtuluşçulara yardım etmek mi istiyorlardı, yoksa hareketin yönetimini ele geçirip, kendi amaçları olan “sosyal kurtuluş”u mu gerçekleştirmeyi özlemişlerdi? Her tarihsel olgumuzda olduğu gibi, bu tarihsel olgumuzda da, gerçeği bilmek, çeşitli açıdan büyük yarar vardır. İş bu düşünce ve inançla ben, araştırıp bulduğum belgeyi yayınlıyorum. 80 yıl gibi, çok geç olsa da bu belge gerçeği açıklamaktadır.

¹⁴⁷ Aynı kaynak, s. 30

¹⁴⁸ Ürün, TKP 80 Yaşında, sayı 7, Eylül-Ekim 2000, s.30

¹⁴⁹ Bu konuda, Eski Türkçe oldukları için bu metni yazarken Bilal Şen’in inceleme olanağına sahip olmadığı belgelerle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. *Haziran-Eylül 1920 Türkiye İştirakiyün Teşkilâtı*, Derleyen: Banu İşlet – Cemile Morahoğlu Kesim, Sosyal Tarih Yayınları İstanbul 2008 ve *TKP MK 1920-1921 Dönüş Belgeleri*, 2 cilt, Çev.: Yücel Demirel, TÜSTAV Yayınları, İstanbul 2004. (Yayıncının notu)

Belge 2

Plân Bizim İşimiz

A- Türkiye’de Komünist Partisi’ni örgütlemek

B- Anadolu’da partizan hareketini örgütlemek ve merkezileştirmek.

Bu iş için Türkiye’yi üç bölgeye ayırmak gerekir.

1- İstanbul, Çanakkale Boğazı, Bursa, İzmir, Edirne (Trakya), Kastamonu vilayetinin bir kesiti. Demek oluyor ki bu bölgeye Karadeniz’in bir kısmı, Marmara Denizi ve Ege Denizi giriyor.

2. ve 3. Anadolu vilayetlerinin Doğu ve Batı grupları.

A- Sosyalist ve Sosya-Demokrat parti örgütlerinde komünist propagandasını şiddetlendirmek, bölgelerde (birer) matbaa elde etmek, birer gazete çıkarmak, edebiyat sağlamak, bizim programa göre hareket edenlerin ve bizim sosyalist partilere sempati duyanların (katılacağı) bir kongre toplamak ve Üçüncü Enternasyonal’in diktatörlük (ilkesini) kabul etmek, ilk fırsatta Türkiye Komünist Partisi’ni ilân etmek.

B- Böylece Anadolu’nun çeşitli yerlerindeki partizan müfrezeleri arasında bağlar kurmak için cephe gerisi sağlamak ve bu hareketi güçlendirmek için Askeri Devrim Komitesi kurmak gerekir.

Bu teşkilât bağımsız olacak, ama bizim örgütlerin güdümünde bulunacak.

Türkiye Askeri Devrim Komitesi’nin bütün işi, gerek Sovyet Rusya’da ve gerekse tüm dünyada sosyal devrim hareketinin devamı ve muhafazası doğrultusunda yoğunlaşacak. O İngiliz-Fransız işgalcilerine karşı, Anadolu hareketine, bu hareketin Kafkas’lara yayılmasına, o yerlerde Sovyet erki örgütlenmesine geniş yardım gösterecek. Türkiye Askeri Devrim Komitesi ilk olanaktan yararlanıp Anadolu’daki bütün işleri kendi eline alarak Sosyalist Türkiye’yi kuracak ve sınırdaş Sovyet Rusya’yla el ele verme amacına yönelecek.¹⁵⁰

İmza: Mustafa Suphi

Moskova 28 Ekim 1919

Ek Açıklama

Bu plân TKP kurucularının o gün “Sosyalist Türkiye”yi kurmayı amaçladıklarını açık seçik gösteriyor.

¹⁵⁰ Rossiyskiy Gosudarstvenniy Arhiv Sotsialno-političeskoj İstorii, (RGASPI) F. 495, op. 181, d. 3, s. 50.

Burada zorunlu bir ayraç açacağım.

Komintern'in II. Kongresi 26 Temmuz 1920 günü Lenin'in sömürgeler ve milliyetler sorunu üzerine yaptığı konuşmadan sonra şu kararı almıştır:

“Geri kalan ve sömürge ülkeler için başta gelen ve zorunlu olan ödev, köylüleri ve işçileri örgütlemek için ve Sovyet Cumhuriyetleri kurmak ödeviyle onları devrime götürmeleri için komünist partileri kurmaktır.”¹⁵¹

Sağduyu, o zaman, bu kongrede bulunan Türkiye Sosyalistleri Örgütü sözcüsünden, bu kararın Anadolu’da uygulanamayacağını söylemesini beklerdi. Çünkü o zamanki Anadolu’nun özgün durumunu ondan daha iyi bilen yoktu o salonda. Gel gör ki o, “biz dünya proleter devrimi merkezinin erleriyiz, alınan kararları uygulamakla görevliyiz” konumunu yeğledi. Yukarıdaki plân bunu yadsınamaz şekilde kanıtıyor.

Özetle, birbirini tamamlayan 1 ve 2 numaralı belgeler, bu tarihsel gerçeğin belgesel kanıtıdır.

¹⁵¹ F. 544, op. 3, d. 9, s. 5.

Belge 3'e

Ön Açıklama

1919 Mart'ında kurulan Komünist Enternasyonal "dünya proleter devrimi"ni kendisine güncel görev olarak belirlemişti. Komünist Enternasyonal Başkanı Zinoviye, Komünist Enternasyonal Yürütme Kurulu'nun (KEYK) 1926 yılı Mart'ında yapılan 6'cı toplantısında dünya sosyalist devriminin geleceğini şöyle anlatıyordu: "Sosyalizmin zaferini Avrupa'da, yalnız Avrupa'da değil, gelecek kuşakların değil, bizim kuşağın da göreceğini ummaktayım. Proletarya ayaklanacak, proletarya burjuvazinin boğazına sarılmak üzere, o bunun için elini uzatıyor... Hepimiz dünya proletaryasının şahlanacağı umuduyla ve inancıyla yaşıyoruz. Dünya proletaryası muzaffer olacak. Yaşamın önümüze koyduğu ödev, dünya proletaryasının bir an önce zafer kazanmasına yardım etmektir."¹⁵²

1928 yılının Temmuz ve Eylül'ünde yapılan Komintern'in VI. Kongresi'nde, bu uluslararası örgütün, dünya proleter devrimi stratejisinde hiçbir değişiklik yapılmamıştır. Türkiye Komünist Partisi Geçici Merkez Komitesi, VI. Kongre'de doğrulanan yönde eylem yaptığını göstermek için, güncel görevini, Türkiye'de "işçi ve köylü hükümeti kurmak" olarak ilân etmişti.

1929'da patlak veren dünya ekonomik krizi de, Komintern yönetimince, dünya çapındaki devrimci bunalımın derinleşmesi olarak yorumlanmış ve emperyalizmin içinde bulunduğu genel krizin III. aşamasına girdiği saptaması yapılmıştır.

30 Ocak 1933'te Almanya'da Hitler'in iktidara gelişi de, Komintern'i derin uykudan uyandırmamıştı. Bir yıl sonra, 1934 Ocak ayında Stalin, Parti'nin XVII. Kongresi'ne sunduğu hesap raporunda, "Halk kitleleri henüz daha kapitalizme saldırıya kalkacak duruma gelememişlerdir, fakat bu saldırıya geçme idesi (düşüncesi) kitlelerin bilincinde olgunlaşıyor, buna kuşku duyulamaz" diyordu. O faşizmin Almanya'daki utkusuna "işçi sınıfının zayıflığının bir göstergesi olarak ya da sosyal demokrasinin işçi sınıfına ihanetinin bir sonucu olarak değil de", bu olguya "burjuvazinin zayıflığının bir göstergesi olarak" bakılmasını öğütlemişti.¹⁵³

Kâhinine öngörüler, tümüyle hayal ürünü düşünceler, doğan ve büyüyen faşizm tehlikesini gizleyememiş. Tehlikeyi yakından izleyen Avrupa komünist partileri, dünya devrimi kurmay merkezini uyarmaya başlamışlar. Georgi Dimitrov 1 Temmuz 1934'de İ. Stalin'e bir mektup yazmış ve Komintern'in

¹⁵² Komintern ı ideya mirovoy revolütsi. Moskova, 1998, list 39.

¹⁵³ Stalin. İ.V, Toplu Yapıtlar, M.1951, Cilt 13, s. 292-294.

yeni bir stratejik çizgiye olan gereksinimi belirtmiş.¹⁵⁴

Dünya devrim merkezinin 1919 yılından beri izlediği stratejik çizgiyi değiştirip yeni genel yönü belirlemek üzere, 1935'te 20 Temmuz ile 20 Ağustos arasındaki günlerde Komintern'in VII. Dünya Kongresi yapılmış. Bu Kongre, dünya sosyalist devrimi yapma ve Sovyet tipi işçi diktatörlüğü kurma düşüncesini (stratejisini) ikinci plâna atmış ve faşizme karşı birleşik cephe çizgisini benimsemiş.

Ne var ki, VII. Kongre'de yapılan bu büyük değişiklik, uygulamada ciddi güçlüklerle karşılaşmış. Örneğin, TKP yönetimi, VII. Kongre'nin kararlarını uygulamamış. Bunun üzerine, Komintern yönetimi, sorunu incelemeye almış.¹⁵⁵ Kurulan ilk komisyonda şu 23 kişi görev almış: Erkoli (Togliatti)¹⁵⁶ G. Dimitrov adına, Kuusinen¹⁵⁷, Manuïlski¹⁵⁸, Moskvın¹⁵⁹, Pieck¹⁶⁰, Van-Min¹⁶¹,

¹⁵⁴ Sbornik Dokumentov, M.1975, s. 29.

¹⁵⁵ Şu anki bilgilerimiz itibariyle, Dr. Şefik Hüsnü Değmer (Komintern İcra Komitesi üyesi Ferdi), VII. Dünya Kongresi'nden 4 ay sonra, 21.12.1935 tarihinde G. Dimitrov'a yazdığı bir mektupta "Dış Büro'nun Merkez Komitesi üyeleri, Şubat'ta, ülkeden sorumlu bir yoldaşın çağırılmasını, onun raporunun dinlenmesini, sonra da Nisan ya da Mayıs'ta Merkez Komitesi'nin toplantıya çağırılmasını gerekli görüyor" diyor. (Rossiyski Tsenfer Hraneniya i İzuçeniya Dokumentov Noveşşey İstorii -Son çağ Tarihsel Belgeleri Koruma-İnceleme Rusya Merkezi-, f. 495, op. II, d. 372, s. 89.) [Yayıncının Notu]

¹⁵⁶ **TOGLIATTİ, PALMIRO** [ALFREDO ERKOLİ] (1893-1964) - İtalya KP ve Komintern aktifi, 1922'den MK üyesi, 1923'ten İtalya KP Yönetimi üyesi, KEYK üyesi (1924-1943), partinin KEYK temsilcisi (1926), 1926'dan sonra İtalyan KP Genel Sekreteri, partinin Fransa ve İsviçre'deki Dış Merkez yöneticisi (1927-1928), KEYK Prezidyumu üyesi (1928-1943), KEYK Sekreterliği üyesi (1935-1943), İspanya KP'de KEYK temsilcisi, 1944'te İtalya'ya dönüyor, değişik hükümetlerde bakan (1944-1946), 1946'dan sonra milletvekili, 1948'den sonra İtalyan KP'nin parlamento grup başkanı. [Tüm biyografik bilgiler Yayıncının Notu]

¹⁵⁷ **KUUSINEN, OTO VILHELMOVİÇ** (1881-1964) - Finlandiya KP kurucu üyesi, KEYK üyesi (1921-1943), KEYK Sekreteri (1923-1939), SSCB'de oluşturulan Finlandiya "Halk Hükümeti" Başkanı ((1939-1940), Karelya-Fin SSC Yüksek Sovyeti Prezidyumu Başkanı (1940-1958), SKP(b) MK üyesi.

¹⁵⁸ **MANUİLSKİ, DMİTRİY ZAHAROVİÇ /DMİTRİY ZAHARİÇ/** (1883-1959) - SKP(b) aktifi, MK üyesi (1923-1939), KEYK üyesi (1921-1943), KEYK Prezidyum üyesi (1924-1943), KEYK Sekreterlik üyesi (1928-1943), 1942-1944 yıllarında SKP(b) MK'de ve PUR'da çalışıyor, Ukrayna başbakan yardımcısı (1944-1953).

¹⁵⁹ **MOSKVİN, MİHAİL ABRAMOVİÇ** (1883-1940) - Sovyet komünisti, profesyonel istihbaratçı, KEYK personelinin sorumlu görevli (1921-1938), KEYK üyesi, KEYK Prezidyumu üyesi ve KEYK Sekreterliği aday üyesi (1935-1938), NKVD tarafından öldürülüyor.

¹⁶⁰ **PIECK, WILHELM** (1876-1960) - Almanya KP aktifi, 1919'dan MK üyesi, KEYK üyesi (1928-1943), KEYK Prezidyumu ve Sekreterliği üyesi (1931-1943), 1935'ten sonra Almanya KP Başkanı. Özgür Almanya Ulusal Komitesi kurucu üyesi, Demokratik Almanya Cumhuriyeti Cumhurbakanı (1949-1960).

¹⁶¹ **VANMİN** (1904-1974) - 1931'den itibaren Çin KP MK, PB ve Daimi Komitesi üyesi, KEYK'deki ÇKP temsilciliğinin başkanı (1931-1937), 1935'ten itibaren KEYK, KEYK Prezidyum üyesi ve Sekreterlik aday üyesi, 1941'den itibaren parti işinden adım adım uzaklaştırılıyor.

Alihanov¹⁶², Raymon¹⁶³, Anvelt, Geriş¹⁶⁴, Kolarov¹⁶⁵, Sergeev¹⁶⁶, Varga¹⁶⁷, Valetski¹⁶⁸, (geçici olarak katılanlar) Ayzenberger, Dr. Şefik Hüsnu (Ferdi), Florin¹⁶⁹, Gromov¹⁷⁰, Lozanski, Mandalyan¹⁷¹, Pagline, Reşat Fuat (Sıtkı), Spiridonov¹⁷².. Bu büyük komisyondan sonra incelemeler küçük komisyonlar halinde sürdürülmüş.¹⁷³ Ben bu komisyondan sadece birinin, 5 Kasım 1936 gün-

¹⁶²**ALİHANOV**, GEVOTİ S. (1897-1938) - Ermenistan KP kurucularından, KEYK Personel Şubesi şefi (Aralık 1936-Mayıs 1937), Stalin'in baskılarına kurban gidiyor.

¹⁶³**GÜYO**, RAYMON (1903-1986) - 1928'den itibaren Fransa KP MK üyesi, Komünist Gençlik Enternasyonalı genel sekreteri (1935-1939), KEYK üyesi ve KEYK Prezidyumu aday üyesi (1935-1943), FKP MK PB üyesi (1945-1972).

¹⁶⁴**GERİŞ** - KEYK elemanı.

¹⁶⁵**KOLAROV**, VASİL (1877-1950) - Bulgaristan KP aktifi, MK Sekreteri (1919-1923), KEYK üyesi (1921-1943), KEYK Prezidyumu üyesi (1922-1943), KEYK Genel Sekreteri (1922-1924), Krestinter (Köylü Enternasyonalı) Yürütme Kurulu Başkanı (1928-1939), BKP'nin KEYK temsilcisi (1939-1943), Bulgaristan Halk Meclisi Başkanı (1945-1947), Başbakan Yardımcısı (1947-1949).

¹⁶⁶**KOLEV**, SVETOSLAV [SERGEEV, ALEKSANDIR PETROVİÇ] (1889-1950) - Bulgaristan KP aktifi, 1926'da MK üyesi, SSCB'de politik mülteci (1926-1949), Georgi Dimitrov'un politik yardımcısı (1935-1941), KEYK personeli (1926-1927; 1933-1943), KEYK Sekreterlik Bürosu şefi (1939-1943), İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Bulgaristan'a dönüyor.

¹⁶⁷**VARGA**, EVGENİY SAMOYLOVİÇ (1879-1964) - Macaristan Sovyet Cumhuriyeti'nin kurucularından (1919), 1920'den sonra SSCB'de, Komintern'de çalışıyor, 1935'ten itibaren KEYK aday üyesi, SSCB Bilimler Akademisi Dünya Ekonomisi ve Dünya Politikası Enstitüsü Müdürü (1927-1947), 1939'dan itibaren akademisyen.

¹⁶⁸**VALETSKİ**, HENRİH (1877-1937) - Polonya KP kurucularından, Komintern III - VII kongrelerinde delege, KE Uluslararası Kontrol Komisyonu üyesi (1921-1924: 1935-1937), 1935'ten itibaren Komünist Enternasyonal dergisinde redaktör, NKVD tarafından öldürülüyor.

¹⁶⁹**FLORİN**, VİLHELM (1894-1944) - Almanya KP aktifi, MK üyesi (1924-1944), PB üyesi (1929-1944), SSCB'de politik mülteci (1935-1944), KEYK üyesi (1931-1943), KEYK Prezidyumu aday üyesi (1931-1935) ve tam üyesi (1935-1943), KEYK Sekreteri (1935-1943), Özgür Almanya Ulusal Konsey üyesi (1943-1944).

¹⁷⁰**POPTOMOV**, VLADİMİR [GROMOV; TOMOV] (1890-1952) - Bulgaristan KP aktifi, 1922'den Yüksek Parti Konseyi üyesi, Yugoslavya, Avusturya ve SSCB'de politik mülteci (1924-1925), İç Makedonya Devrimci Örgütü (birleşik) politik sekreteri (1925-1933), KEYK elemanı (1935-1943), 1942'de İnradio Bulgar Redaksiyonu yöneticisi, Ecnebi Diller Neşriyatevi'nde sorumlu redaktör (1943-1944), 1944'te Bulgaristan'a dönüyor, 1944'te MK ve PB üyesi, Rabotniçesko Delo gazetesi Başredaktörü (1945-1949), Vatan Cephesi Ulusal Konsay Başsekreteri (1948-1949).),

¹⁷¹**MANDALYAN** - Georgi Dimitrov'un özel sekreterlerinden, KEYK elemanı.

¹⁷²**KOSTOV**, TRAYÇO [ÇERNOOKOV, DONÇO, SPİRİDONOV; TRAYÇO] (1897-1949) - Bulgaristan KP aktifi, 1931'den BİP MK, 1937'den MK PB üyesi, BİP MK Sekreteri (1938-1942), BİP(k) MK Sekreteri (1944-1946), Başbakan Yardımcısı (1946-1949), 1948'den sonra PB üyesi, tezgahlanmış bir davada ölüm cezasına çarptırılıyor.

¹⁷³ a.g.e. F.495, op. 18, d. 1120, s. 55-56 Protokol (A) No 88.

kü oturumunun tutanaklarını bulabildim. Komintern yönetiminin TKP'ye ilişkin aldığı kararların anlaşılmasına yardımcı olacağını düşünerek aşağıda 3 numaralı belge olarak, bu tutanakları yayınlıyorum.

Oturum G. Dimitrov kabinesinde, Erkoli'nin (Togliatti) başkanlığı altında yapılmıştır.

Belge 3

Gizli

Gündem

Türk Sorunu

Raportör **Ferdî**: Hükümet bir buçuk yıl önce daha radikal bir toprak reformu tasarısı kabul etti. Bu tasarı etrafında büyük bir kampanya yapıldı. İçerdeki güçlenme, hükümetin daha aktif bir dış politika gütmesine yardım etti. Bu, Hitler'in iktidarı ele geçirmesinden kısa bir zaman sonra, Türkiye'nin demokratik devletler safını hedeflemiş olmasında gözlenmektedir. Bu münasebetle Türkiye, Balkan Antantı'nı yaratma anlamında ve Balkan Antantı'nı Küçük Antant'la yakınlaştırma anlamında çok büyük rol oynadı. Görüldüğü gibi, Türkiye, Fransız hükümetiyle ilişkilerden yana tutum alıyor.

Kemalist hükümetin Yakındoğu'da da bu tür anlaşmalar yapma girişimleri artık başarıyla sonuçlanmıştır. Şunu da söylemem gerekir: Hükümetin politikası yalnızca dış işlerinde değil, iç yaşamda da mantığa tam bir uygunluk göstermiyor. Sözgelimi, Türkiye'nin demokratik hükümetler ve devletlerle yakınlaşması, Sovyetler Birliği'yle yakınlığı, ülkenin Alman sermayesine ve Almanya'nın etkisine açılmasına engel olmadı. Bu durum, gelecekte Türkiye'nin barışçı politikası için büyük bir tehlike oluşturmaktadır. Ticaret sermayesi bayrağı altında Türkiye'ye giren Alman sermayesi büyük miktarlara varıyor ve Türk pazarında demokratik temsilciler için tehlike yaratıyor. Bazı rakamlar vereceğim: Almanya'nın Türkiye'ye ihracatı 1930 yılına göre iki kat arttı.

(Burada 30-35 dönemine ait tablo veriliyor.)

Türkiye ile Almanya arasındaki ilişkiler üzerinde etraflıca duracağım. Almanya yalnızca ekonomik tedbirler ve teknik yardımla yetinmiyor. Almanlar, Kemalist hükümete çok avantajlar sağlıyorlar. O nedenle hükümet, çeşitli Alman uzmanlarını ülkeye davet ediyor ve onlara önemli görevler veriyor. Alman uzmanlar arasında çok faşistler var.

Partinin görevi: Partimiz, durum ve amaç saptamada, sekterlikten çok zarar gördü. Parti, ülkenin iç durumuyla ilgili tahlillerde her zaman yalnızca olumsuz yanlarını söyledi ve hükümetle ilgili olarak da hep kötileyici davrandı. Bu tutum Partiyi sekter görüş ve isteklere götürdü.

Örneğin, biz Türkiye'de burjuva demokratik devrimi sloganını savunuyoruz. Bu sorun, daha henüz Kemalist hükümet tarafından çözülmedi. Bizim parti doğru sloganlar ileri süreceği ve eylemlerinde onlara dayanacağı yerde, her vakit Kemalist hükümetin kesin olarak görevini yapamaz duruma gelmesini bekledi. Bu tutumuyla parti, kitlelere giden kendi yolunu kesiyordu.

Belirtmek gerekir ki, ülkedeki yoldaşlar, gerek Komintern ile, gerekse partinin yurtdışı komitesiyle yeterince iyi bağlanamadılar. Onlar VII. Kongre'nin

ruhunu anlayamadılar ve sekte tutumlardan kurtulamadılar. Mesela İş Kanunu'yla ilgili kampanya sırasında bizim yoldaşlar, hükümetin kanun taslağını inceleyip öğrenecekleri ve onun eksikliklerini gösterecekleri yerde, büsbütün başka bir projeyle ortaya çıktılar ve onu biricik taslak olarak işçi sınıfı arasına dağıttılar.

Bizim önümüzdeki ödev: Partiyi bu durumdan kurtarmak, kitlelerle bağlar kurması için ona yardım etmek; üstelik kitlelere de anlatmalıyız ki, onların ulusal çıkarları tehlikededir. Savaş politikasına karşı ve barış politikası için etkin biçimde mücadele edilmelidir. Bu sorunlarla bağlı olarak, partinin legalizasyon sorunu ortaya çıkıyor. Biz, kanunlar çerçevesi içinde hareket ederek, savaşa karşı barışı savunarak, kendimizi halka tanıtmalıyız. Şimdiki durumda parti bunu güç gerçekleştirebilir. Biz hesap ediyoruz ki, partinin temel güçleri açıkça Kemalist örgütlere, sendikalara, sportif topluluklara vb. girmelidir. Bizim yoldaşlar her yerde faşist propagandaya karşı çalışmak zorundadırlar. Bunun için bizlerin işçi sınıfıyla sıkı sıkıya bağlanmamız gerekir. Ülkenin tüm ilericileriyle yakın bağlar lazım bize.

Bu konu üstüne biz, bizim komisyonda oldukça çok tartıştık. Ben düşünüyorum ki, Komintern'in Sekreteryası, doğru karar alınması için bize yardım edecektir.

Parti kadrosu konusuna gelince, şu anda yaklaşık 500 üyemiz var. Bunların 150-120 kadarı aktif üyedir. Parti, büyük çoğunluğu ile işçilerden oluşuyor. Yönetici kadrolar arasında aydınlar da var. Alt kadrolar ise, yalnız işçilerden meydana geliyor. Parti, bu işçi kadroları politik açıdan geliştiremedi. Bu işçiler kendilerini pek ümit verici olarak gösteremediler, tabii ki, burada asıl hata partide.

Biz Komünist Partisini, yönetimi de dahil, legalize etmeliyiz. Ne var ki, görüşmelerimizde bu konuda fikir birliğine varamadık. Ben hesap ediyorum ki, aktif parti kadrolarının büyük çoğunluğunu aktif legal çalışmaya göndermeli, teknik kadrolarla birlikte yönetim organlarındaki yoldaşları gizlide bırakmalıyız. Bu kadrolar, direktif verecek ve parti birliğini sağlayacaktır.

Bizde başka bir görüş de şuydu: Parti tümüyle legal çalışmalı. Ve hareketi yönetmek için, yalnızca 5-6 yoldaş gizlide kalmalı. Somut olarak bu yönetimin nasıl gerçekleştirileceğini henüz daha düşünemiyorum. Türkiye koşullarında bu gibi yoldaşlarla karşılaşmak çok zorlaşıyor. Benim düşünceme göre, aktif kadrolarımızın tümü şu ya da bu bahaneyle tutuklanacaklar.

Düşünüyorum ki, Sekreteryaya doğru karar almamıza yardım edecektir. Düşünüyorum ki, biz hepimiz illegal kadroyu korumalı ve yoldaşlarımızı olabildiğince iş için korumalıyız.

(Bundan sonra rapor üzerinde tartışmalara geçiliyor.)

Sıtkı: Ferdi'nin söylediklerine ek: Ferdi yoldaş, Sovyet yardımı hakkında çok önemli bir dizi soruna değindi, fakat Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye açtığı kre-

dilerle ilgili hiçbir şey söylemedi. Bence Ferdi bunu tesadüfi olarak unutmadı. Biz Sovyetler Birliği'nin dostluğundan yararlanmasını beccremedik. Bundan, yalnızca durumunu iyileştirmek için burjuvazi yararlandı.

Ferdi yoldaş, bizim Kemalist hükümete ilişkin olumsuz tutumumuzu anlattı. Ferdi yoldaş dedi ki, Kemalist hükümet burjuva demokratik devrim sorununu çözmedi. Şüphe yok, bu çok önemli, fakat bu, gerçek durumla ilgili olarak söyleneceklerin tümü değil. Kemal, büyük önemiolan pek çok reform yaptı. Kemalist hükümet, Sultanın hükümetini devirmekten başlayarak devlet aygıtını kurmağa kadar bir sıra reform yaptı, ki biz bunları yanlış değerlendirdik. Biz, Kemalist önlemlerin karşısında tümüyle inkarcı bir tutum takındık. Biz olumlu yanları ağza almaktan korkuyorduk, olumsuzları ise hızla yayıyorduk (işçilere ulaştırıyorduk). Sekter politikamız yüzünden biz ortaya bir dizi yanlış slogan atıyorduk. Ben, bu konuda şunu da eklemek zorundayım: Biz yalnızca politik sorunlarda değil, ekonomik sorunlarda da irreel (gerçeğe uymayan) sloganlar ileri sürüyorduk, bu nedenle kitleler onları anlayamıyorlardı. Biz ise, uzun yıllar var oluşumuza karşın, politik etken olamadık.

Ferdi yoldaş artık söyledi, ben de eklemek istiyorum: Bizim, Komintern'le bağımız kötüydü. Hatta, kongreye delege olarak gönderdiğimiz arkadaşlar¹⁷⁴ yoluyla bile, bizim VII. Kongre çizgisini anlama ve onu doğru olarak yaşama geçirme olanağımız yoktu. Burada dil vb. güçlükler vardı.

Şimdi de parti kadrolarını legale çıkarma sorununa geliyorum. Ben, kitleleri seferber edebilmemiz için kadrolarımızı açığa çıkarma görüşüne elbette ki katılıyorum. Ne var ki, gizli bağı ve gizli teknik kadroyu gereksiz gören anlayışı, ben doğru bulmuyorum. Eğer partimiz tümüyle legalize edilirse, bu durumda biz, örgütümüzün bir darbeye yok edilmesi tehlikesiyle karşı karşıya bulunacağız.

Pieck: Biz Türk yoldaşlarla uzun uzun konuştuk, partinin hataları, kitlelerle bağların zorunluluğu ve daha başka konular üstüne görüştük. Fakat ne yazık ki, tartışmalar boşunaymış, hiç olmazsa Ferdi için. O, burada yine, bizim toplantılarımızda destek görmeyen kendi düşüncelerini ortaya attı.

Dimitrov yoldaş bize kesin olarak açıkladı ki, doğru çalışırlarsa partilere yardım edilebilir. Komünistler, hükümet tarafından kurulmuş bütün kitle örgütlerinde çalışmak zorundalar.

Elimizde Türk Halkına Çağrı var. Bu çağrı özü bakımından çok mütevazı, çok kanaatkar ve gösterişsiz. O, Halk Cephesinden, Tek Cepheden söz ediyor, Türkiye'yle ilgili pratik sorunlardan bahsediyor. Ayrıca, bu çağrıda belirtilen ödevlerden başka, açıklanan görevler içinPartinin kanun sınırları içinde kalarak

¹⁷⁴ TKP adına VII. Kongre'ye delege olarak Dr. Şefik Hüsnü ile Zeki Baştımar katılmışlardır.

mücadele edeceği söyleniyor.

Parti örgütüne gelince. Bana göre, Türk partisi, örgüt olarak mevcut değildir. Biz her komünistin, çalıştığı kesimde kitleyle bağlar kurabilmesinden, anlaşılır ve açık bir dille propaganda yapabilmesinden yanayız. Fakat bunlar dışında, Merkez Komitesi'nin direktiflerini iletecek başka bir örgüt de olmalıdır. Orada bağ rolü oynayacak bir yoldaş da gereklidir. Bu bağ gizli olmalıdır.

Merkez Komitesi sorunu. Bizde, 1932'de seçilmiş 28 kişilik bir Merkez Komitesi var. Bunların bir kısmı hain olmuş, bir kısmı kötü hareket sahibi, bir kısmı partiden atılmış vesaire. Kaba taslak bir hesapla bu 28 üyeden yalnız dokuz kişi kalmış. Bu, Merkez Komitesinin nasıl bir ihtiyatsızlıkla seçildiğinin göstergesidir. İşler, eylemler aydınlarca yapılıyor. Bence yönetim için 5 kişiden fazla olmayan bir grup gerek, ancak bunlar en yeteneklilerden ve en güvenilirlerden olmalıdır.

Biz, tümünün mü, yoksa bir kesiminin mi illegal olması gerekir konusunu görüştük. Ben düşünüyorum ki, açık çalışmak için de olanak var. Biz, Kemalist hükümete, kanunun çizdiği sınırlar içinde çalıştığımızı göstermeğe gayret ediyoruz. Biz, Kemalistlere kanıtlamak istiyoruz ki, şayet onlar faşist diktatörlüğe karşı çıkarlarsa, onların çeşitli önlemlerini destekleyebiliriz. Ama biz, işçilerin durumunun iyileştirilmesiyle, demokrasinin genişletilmesiyle ve bir dizi reformun yapılmasıyla ilgili bazı önlemlerin gerçekleştirilmesini istiyoruz. Açıklanma tehlikesi olanağı da hesaba katılmalıdır. Burada sorun şudur: Kim kimi darbe tehlikesi altına atıyor, açıklık gizliliği mi, yoksa gizlilik açıklığı mı? Legalite ile illegalite arasında bağ işini kim yapacak? Ben hesap ediyorum ki, bu sorun görüşülmelidir. Biz, görüşümüzü Dimotrov yoldaşa bildirdik, fakat biz sorunun çözümünü çabuklaştırmalıyız.

Varga: Bu çağrıya Alman etkisine ilişkin bir-iki tarihsel örnek eklenmeli ve bu nüfuzun sonucu olarak doğan neticeler gösterilmelidir. Ayrıca emperyalist devletlerin, Çarlık Rusyası da dahil, Türkiye'yi parçalama planları da anımsatılmalıdır ve ayrıca emperyalist devletler ile Sovyetler Birliği'nin Türkiye politikaları arasındaki çelişkiler gösterilmelidir.

Türkiye'nin sanayileşmesi politikasına gelince, bu Türkiye'ye özgü bir olay olarak görülmemelidir. Şimdi, sanayileşme bütün ülkelerde gündemdedir.

Almanya'nın Türkiye ticaretindeki payının yükselmesinden söz etmek Almanya'nın aldığı siyasi ve ekonomik önlemlerin sonuçlarını doğrulamaktır. Almanya'nın sömürgeleri olmadığı olgusu göz önünde bulundurulmalıdır. Almanya mallarını, Türkiye'de, İngiliz sömürgelerinden daha kolay pazarlayabilir. Bunun ise büyük önemi vardır.

Kuusinen: Bence Parti, gerici Kemalist unsurlar ile Kemalist hükümet arasında her zaman ayırım gözetiyordu. Fakat Kemalist parti içinde çeşitli insanlar var, demokratik kişiler olduğu gibi, gerici öğeler de var. Ne ki, bu sorunu öğ-

renmek ve Kemalist hükümetin hangi kesiminin ilerici rol oynadığını anlamak lazım. Günümüzde bu tekeli bir partidir, başka partiye hayat hakkı tanımıyor. Biz, Kemalist parti içinde, Kemalist öğeleri arayıp bulmalı ve onlarla toplanıp birleşmeliyiz. Türkiye'nin bağımsızlığını samimi olarak savunanlar ile öteki unsurlar arasındaki farkı görmeliyiz. Bizim politik analizimiz biraz tekyanlıdır. Belki de TKP'yi şiddetle eleştirmek gerekirdi, ama belirtmeliyiz ki, ne de olsa son zamanlarda onun bir sıra başarıları da vardı.

Şimdi örgütsel sorun: Siz illegal partinin tasfiye edilmesini öneriyorsunuz. Biraz düşünülün, bu işte derhal dönüşüm ve geçiş ne ölçüde olanaklıdır? Parti, yayınlayacağı kararda halka politikasını ilkesel olarak değiştirdiğini söylemek zorundadır. Şayet biz şimdi illegal partiyi likide edersek, bu demektir ki, biz bir süre bekleyiş haliyle karşılaşacağız. Ne var ki, biz söylediğimizi yapamazsak, bize artık kimse inanmayacaktır. Biz kanun çerçevesi içinde hareket ettiğimizi göstermeliyiz. Parti, illegal örgütlere bir çağrı yaparak güvence verebilir ki, bundan sonra gizli çalışmayacaktır. Bizler, dikkat ve gayretlerimizi kitle çalışması üzerinde yoğunlaştırmak zorundayız. Ben bu önerinin temel alınmasından yanayım.

Van-Min: Bu kararda biz, Partide kesin bir değişiklik yapma çabası görüyoruz. Önceleri biz, Kemal'in ulusal bağımsızlık ve daha başka sorunlarla ilgili politikasındaki olumlu yanlara gerçekten çok az dikkat ediyorduk. Fakat, bu partiyi tenkit etmemeliyiz demek değildir.

İkinci sayfada, Türkiye'de burjuva demokratik devrimin ödevlerinden bahsediliyor. (Okuyor). Biz biliyoruz ki, Stalin yoldaş tamamen açık bir şekilde dedi ki, Türkiye devrimi ötekilerden, ulusal devrimlerin birinci aşamasında kalmakla, ikinci evresine, tarım devrimi evresine geçememekle ayırt edilmektedir. Bizler, Kemalizm'in ikinci aşamaya geçebileceğini, burjuva demokratik devrimini gerçekleştirebileceğini kabul ediyor muyuz? Bu sorun açıklığa kavuşturulmalıdır.

Ben hemfikirim, açık çalışmaya geçilmelidir. Türkiye koşullarında bu kesin bir zorunluluktur. Fakat bunun yanında gizli kadro korunmalıdır. Dikkatlerimiz bu konu üzerinde yoğunlaşmalıdır.

Moskvin: Türkiye Partisinin kendi sıralarında legalizasyon olanağı gördüğü için, her şeyden çok sorunun örgütsel kesiti açıklığa kavuşturulmalıdır. Bana öyle geliyor ki, belge yeteri kadar derin düşünülmemiş, hiç değilse bu izlenimi veriyor. Bazı formülasyonlar henüz yeterince açık değil. Biz gizli partiydik, şimdi açık parti oluyoruz demek, bu henüz yeterli değil. Bence, Kuusinen yoldaş, illegal partiyi likide etmeyi öneren yoldaşların gösterdiği hafiflikle ilgili tehlike çanları çalarken tamamen haklıydı. *Legalizasyon için, kendimize müttefik arayıp bulmak için, buna ortam yaratmak için mücadele örgütlemek lazım.*

Manuilski: Bu kararda iyi olan ne? İyi olan Türk yoldaşların, VII. Kongre çizgisini Türkiye koşullarında uygulamak için, kesin dönüşümle bağlı olarak,

partiye yeni yön verme sorununu ciddi biçimde ortaya koymalarıdır. Bu ileriye dönük atılmış çok önemli bir adımdır, burada Ferdi yoldaşın hizmeti büyüktür.

Bu sorunu ciddi görüşmemiz gerekir, zira Türkiye işçi hareketinin ve komünist partisinin ilerdeki gelişmesiyle ilgilidir.

Düşünceme göre, Kemal Paşa hükümeti bir ölçüde ilerici rol oynuyor, fakat bu hükümet, bugünkü koşullarda tamamen gerici nitelikte çeşitli önlemler de alabilir. Bu, ülke içindeki, bir ölçüde de uluslararasıdaki güç oranlarına bağlıdır. Düşünüyorum ki perspektifte, yakın zamanda Kemalist hükümetin yön belirlmesi de uluslararası durumun gelişmesine bağlıdır. Eğer biz İspanya'da zafer kazanırsak, o zaman Kemalist hükümet bugünkünden daha ileri gidecektir. Şayet biz İspanya'da geçici bir yenilgiye uğrarsak, o takdirde Kemalist hükümette tamamen ters yönde şeyler gözlenecektir. Kemalist hükümetin Sovyetler Birliği'yle dostluk devri oldukça uzun sürdü. Şimdi Kemalist hükümet yeni yöneliş içindedir, İngiltere'ye yöneliyor. Asıl bu, bize partinin legalizasyonu perspektifini verebilir. Biz, Kemalist hükümetle ilgili tutumumuzu belirlemeliyiz. Biz bağımsızlık için, askeri ve ekonomik bağımsızlık için mücadeleye hazır olduğumuzu bütün örgütlerimize bildirebiliriz. Mesela, Çin partisini alalım. O, açıkça, Japon emperyalizmine karşı Çan-Kay-şek ile birlikte mücadele edeceğini açıkladı. Çan-Kay-şek ile görüşmeler yaptı. Fakat Çan-Kay-şek son zamanda Kızıl Orduya saldırdı. Bu, pratikte olağan şeylerdendir.

Benim düşünceme göre biz yönelişimizi, Kemalist politikayla ilgili tutumumuzu değiştirmeliyiz. Bu ilkesel sorundur. Beni ilgilendiren biricik şey şimdi, bizim, partiyi legalize etme girişimimize, Kemalist hükümetin nasıl bir tepki göstereceğidir. Fakat Türk yoldaşlar, durumu benden daha iyi bilirler. Bence bu hesaba katılmalıdır. Bana göre, Türkiye'nin bağımsızlığı sorunu, Kemalist hükümet sorunudur. Bugünkü durumda biz bu hükümeti ve bağımsızlığı tuttuğumuzu söyleyebilir miyiz? Bana göre, hayır. Kanımca, ekonomik ve politik bağımsızlık koşullu olarak konmalıdır. Biz bağımsızlıktan yanayız. Biz biliyoruz ki, Halk Cephesi üstün gelirse, biz o zaman bağımsızlık konusunu en önemli sorun olarak koyacağız. Fakat bugünkü halde Kemal hükümeti İngiltere'ye yöneliyor, Almanya'yla işbirliğine hazır. Bana öyle geliyor ki, Ferdi yoldaş bu sorun üzerinde biraz daha düşünmelidir.

İşçi ve köylülerin istemlerine ilişkin bizim programımız ekonomik duruma uygun olmalı ve işçi-köylü kitlelerinin çıkarlarını savunmalıdır. Kanımca, çağrıda bu sorunlar daha somut biçimde konmalıdır.

Şimdi sorun, aygıt (teknik aparat) açık mı olmalı, gizli mi olmalı? Burada tekyanlı hareket edilmemeli, çünkü bu şekilde hiçbir sonuca varılamayacaktır. Orada partimiz zayıftır. Türkiye fakir bir ülkedir. Bu fakirliğe karşın, orada 300 kişi hapishanede tutuluyor. Fransız yoldaşları ele alalım. Bu parti tümüyle açıktır, ama her ihtimale karşı, küçük bir illegal kadrosu var. Türkiye koşullarında bu sorun daha önemlidir. Bu sorun bir kez daha görüşülmeli ve karar bu fikir alış-

verişi temelinde alınmalıdır. Ben Dimitrov yoldaşı beklememizi öneriyorum ya da belki Ferdi yoldaş, Dimitrov yoldaşa gidecek. Fakat, bence biz 10 gün beklemeliyiz. 10 gün sonra Dimitrov yoldaş burada olacak.

Valetskiy: Kemal Paşa için en uygun olan küçük, ufak ve tamamen gizli bir partidir. 15 yıl boyunca böyleydi. Burada değişim zorunludur.

Türkiye'de komünistler açık çalışmalıdır. Zorluklar kuşkusuz olacaktır, fakat bizim parti o zaman tamamen değişecektir. Türkiye'de bizim özgün bir durumumuz vardır. Burada Çin'le benzerlik kurmak zordur. Dünyada iki Türkiye yok. İlegal aygıtı likide etmekten söz edilemez. Bağlar illegal olmalı, fakat kitleyle çalışma açık olmalıdır. Ben yönetici nüvenin (çekirdek) büyük pasaportları olmasına kesinlikle karşıyım. Bu, işleri tamamen başarısızlığa götürecektir. Bize bu lazım değil. İlegal çalışma yapılabilir, ama legalde oynamasızın. Manuilski yoldaş Fransa hakkında konuştu. Biz biliyoruz ki, gizli kadro bir dizi ülkede çok az kullanılmıştır. (...)

Bizim, Türkiye'nin bağımsızlığını hiç koşulsuz savunduğumuz söylenemez. Biz şimdi Türkiye'nin bağımsızlığı tehdit edildiği bir harp önu günleri durumundayız. Biz, komünistlerin kitlelerle bağ kurmalarını ve ileri doğru harekette etken olmalarını amaçlıyoruz.

Van-Min: Stalin yoldaştan alıntılarla temize çıkma faydasızdır. Durumu tümüyle kavramalıyız. Düşünüyorum ki, biz, sözgelimi, sorunu, Türkiye'nin gelişmesi için Kemalizm ortadan kaldırılmalıdır diye koyarsak, bu yanlış olacaktır. Biz belirli bir evreyi göz önünde bulundurarak konuşuyoruz. Bu aşamada henüz Kemalizmin gelecekteki rolü hakkında konuşmuyoruz. Ne olursa olsun, çalışmamızın başarısı için kitlelerle bağ çözücü etmendir.

Manuilski: Belli ki, kimi yerleri vurgulayıp şiddetlendirmek gerek. Biz kararda iki farklı anlayış görüyoruz. Benim değindiğim kimi güvenceler kararda daha şimdiden vurgulanmış meğerse. Bana öyle geliyor ki, bu alanda çok az şey yapılıyor.

İşte bunun için, ekonomik ve politik güvenceler, bence kararda açık-seçik söylenmelidir.

Üçüncüsü, sözgelimi, Türkiye'nin bağımsızlığı ile ilgili olarak, ekonomik, siyasal ve askeri politikası üstüne Kuusinen yoldaşın söyledikleri gibi.

Bizim yönelimimiz partiyi reorganize etmektir. Fikir değiş-tokuşu sırasında ele alınan konular üstünde daha somut düşünülmelidir. 10 gün sonra Dimitrov yoldaş dönecek ve biz o zaman sorunu kesin karar için ele alacağız."

Ferdi: Bizim tartışmalarımız üstüne Pieck yoldaş bana dedi ki, herkes kendi önerisini ortaya koyma hakkına sahiptir. Sorun henüz Sekreteryaya tarafından kabul edilmiş değildir ki. Kabulden sonra o, hepimiz, bütün Türk yoldaşlar için kanundur ve o andan sonra biz onu yaşama geçirmek amacıyla tüm gücümüzü harcarız. Ne ki, görüşmelerde bazı şeylerin açıklık kazanması gerekir, bana göre.

Bu nedenle Manuilski yoldaşın, olgu ve belgelerin bir kez daha gözden geçirilmesi ve Dimitrov yoldaşın söyleyeceklerinin de dinlenmesi önerisi çok mantıklıdır.

Tartışmaların özünü ilgili bir kaç söz: Van-Min demokratik devrime ilişkin sorunu ortaya attı. İş orada ki, Kemal Paşa burjuva demokratik devrimin kimi sorunlarını şimdi artık çözmüştür. Bizim Kemalistlerle ilgili tutumumuza gelince, bu çok önemli bir soru. Kararın ilgili yerlerinde buna yanıt veriliyor. Legalizasyon sorunu tüm bir süreç ve aşamanın işidir. Biz bunu yerel koşullara uygun olarak yapmak zorundayız. Kemal Paşa tarafından belki de büyük güçlüklerle karşılaşacağız. Ama her hal ve durumda bu yapılmalıdır.

Pieck: Bu konunun bir kez daha görüşülmesini Türk yoldaşlara önermeliyiz. Ben yalnız şunu söylemek istiyorum: Bizim aramızdaki anlaşmazlık, hükümet politikasını değerlendirme ile Merkez Komitesini tamamiyle legalize etme konularındaydı. Ben eminim ki, Dimitrov yoldaşın katkısı olmadan biz bu tartışmayı sonuçlandıramayız.

Bizim aramızda legal çalışma nasıl anlaşılmalıdır diye de büyük bir anlaşmazlık vardır. Legalizasyon yalnızca bizim isteğimize bağlı değildir. O, ayrıca, bizim kitlelerle bağlanabilmemize bağlıdır. Biz bu sorunu legal örgütlerde çalışma olarak koyuyoruz. Partiyi çalışma yeteneğine sahip bir örgüt yapmak istiyoruz. Gizli kadro ortadan kaldırılmalı ve yalnızca beş kişi gizlide kalmalıdır. (...) Temsilcilerle bağ da illegal olmalı.

Başka ülkeyle karşılaştırma yapılamaz. Gizli aygıttan söz açılmışken belirtmeliyim ki, bu sisteme, Almanya'da çok daha önce geçilmeliydi. Almanya'da da, Türkiye'de olduğu gibi, tek parti iktidarı var. Bunlar kendilerinden başka partiye hayat hakkı tanımıyorlar. Oysa Bulgaristan'da bizim parti, başka partinin aracılığıyla çalışabiliyor. Bu ne Türkiye'de, ne de Almanya'da var.

Ben, sorun bir kez daha görüşülsün diyenlere katılıyorum.

KARARLAŞTIRILDI: Pieck, Kuusinen, Ferdi, Sıtkı ve Valetskiy yoldaşlardan oluşan beş kişilik bir komisyon seçmek, bu komisyonu, açıklanan görüşler temelinde kararı işleyip düzeltmekle ve Dimitrov yoldaşa vermekle görevlendirmek.¹⁷⁵

Belge 4

Tamamen Gizli

Sekreteryâ'nın Türk Sorununu Düzene Koyma KARARI

1. Sekreteryâ, Türkiye Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin Türk halkına çağrı tasarısını ve TKP'nin eylemi ve taktiğiyle ilgili karar tasarısını, TKP'nin yeni MK'ne temel ve direktif olarak onaylıyor.

Ülkede çalışan ve legal yaşayan MK üyeleri, bu çağrıdaki ana düşünceleri en yakın zamanda makalelerle ve başka yollarla açıklayıp savunmalıdırlar. Bundan sonra bu tür çağrılar yayınlamanın zaman ve şeklini belirlemede, MK adına mı, yoksa parti konferansı adına mı ya da genellikle çağrı yayınlamaktan kaçınma ve bu çağrıda açıklanan görüşleri yalnızca makalelerle yığınlar arasında yaymakla yetinmede karar verme işi Merkez Komitesine bırakılmıştır.

2. Parti yönetimi için 5-7 kişilik bir *Merkez Komitesi* tayin edilmelidir. Bunlardan bir veya iki yoldaş sekreterlik işini üstlenmelidir. Merkez Komitesi üyeleri Türkiye'de ikametlerini yasallaştırmalıdır. Şu ya da bu yoldaş bunu başaramıyorsa, bu gibiler ile ötekiler arasında ilişkiler son derece gizli olmalıdır. Keza, yasal yaşayan yoldaşlar arasındaki temaslar da o derece gizli olmalıdır ki, bu eylemlerin parti yönetimi niteliği hiçbir halde saptanamasın.

3. Parti çalışma şeklini değiştirmeli, esas olarak, varolan yığın örgütlerinde legal yığinsal çalışmaya yönelmelidir. Parti üyeleri, bu örgütlere üye olmalı ve bunların sağladığı legal olanaklar çerçevesinde parti için çalışmalıdır.

4. Parti örgütü bu ödevleri yapabilecek duruma getirilmelidir. Parti, şimdiki, yığınlardan soyutlanmış halinden çıkmalı, üyeleri aracılığıyla onlarla bağlanmalıdır. Buna *yeterli kişiler sistemi* şekli yardım edebilir. Her partili, kural olarak, partinin yetkili kişisi sıfatıyla yığınlarla bağ sağlamak zorundadır. O, parti politikasına *sempati gösteren* bir grup kişiyi etrafında toplayıp birleştirmek, partililik gereği partinin sloganlarını yığınlara götürmesine olanak sağlamakla görevlidir.

5. Merkezin üyelerle, tabanıyla bağı, MK'nın tayin ettiği yığinsal örgütlerdeki ve illerdeki *parti temsilcileri* aracılığıyla gerçekleştirilir. MK'nın temsilcilerle bu bağ biçimi, yukarının aşağıyla ya da tersi, parti bağının açıklanmasını dışlayıcı çok gizli bir nitelik taşır.

6. Türkiye'nin iç ve dış politikasına ilişkin konularda partinin siyasal saptamalarının *açıklanması* MK üyeleri aracılığıyla ve makale biçiminde ya da başka yollarla ve legal araçlarla yapılmalıdır. Partinin legal çalışmasını tehlikeye düşürmemek için illegal yayın işinden geçici olarak vazgeçilmelidir. MK'nın tüm

direktifleri temsilcilere yalnızca ağızdan, bunlar tarafından da partililere aynı şekilde yalnızca sözlü olarak verilmelidir. Tutanak no: 116¹⁷⁶

Belge 4'e

Açıklama

Bu kısa ve ana karara öz olarak bir açıklama yapmak gereğini duydum.

1- Bu kararı doğru anlayabilmek için Komintern'in, kendi üyeleri için (yani komünist partileri için) olmazsa olmaz şeklinde koyduğu ünlü 21 koşulu okumuş olmak gerekir. Tek sözle, Komintern üyesi partiler, bu kısıtlayıcı koşullara göre, önemli sorunları ile ilgili kararlar almaktan yoksundur. Onlar, bu gibi durumlarda, dünya devriminin merkezinin yetkili yöneticilerince alınan kararları uygulamakla görevlidirler. TKP yönetimi, bu karara dek, yaptığı birçok eylemin kararını kendisi verememiştir. Komintern seksiyonu oluşunun bir gereği olarak yapmıştır.

Bu açıdan bakılınca, bu karar TKP'liler için, gökte ararken yerde bulunan, bağımsızlık doğrultusunda ilk olumlu bir kazanç olarak değerlendirilmelidir. Çünkü, birçok konuda Parti yönetimine hareket serbestliği, karar verme yetkisi vermektedir. Derin inancıma göre, verilen bu yetkiler Türkiye devrimcilerine hava ile su kadar gerekli idi. Bu kararı olduğu gibi, VII. Kongre'nin kararlarını anlayamamakla Türkiye komünist hareketi pek çok şey kaybetmiştir.

2- Bu tarihsel kararla onaylanmış olan öteki iki kararda olumsuz olan şey, Parti'nin yığınlardan soyutlanmış olmasının suçlusu olarak, TKP yönetiminin gösterilmesidir. Oysa bu olgu Komintern'in, Türkiye Komünist Partisi'ne 15 yıl boyunca uygulattığı politikanın bir sonucudur. Ama bu dünya devrim merkezinin bir kuralıdır. Komünist partileri bu kurala göre çalışmak, ülkelerinde devrimci durumun olup olmadığına bakmadan, devrim çağrıları yapmak zorundadırlar. Eğer sonuç alınmamışsa "suç bizimdir" demekle yükümlüdürler. Oyunun bu kurallar gereği oynanması gereğini kavramış olan Dr. Şefik Hüsnü, halka yapılan çağrıda, bütün suçu "biz yöneticiler üzerimize alıyoruz" demiştir.

Söz konusu kurala göre, kararı veren merkez yanılmaz, uygulayan yanılır. "Allah yanılmaz, kul yanılır" sözü burada "Merkez yanılmaz, Parti yanılır" diye anlaşılmalıdır.

Yineliyorum: Bu kararın değeri, klasik parti anlayışıyla kavranamaz, o ancak seksiyon parti bilgisiyle anlaşılabilir.

¹⁷⁶ Rossiyski Tsenter Hraneniya i İzuçeniya Dokumentov Noveyşey İstorii (Son Çağ Tarihsel Belgeleri Koruma-İnceleme Rusya Merkezi) F.495,op.20,d.550,s.21-22.

Belge 5 Gizli

Türkiye Komünist Partisinin Çalışma ve Taktiği Üzerine KARAR

Türk halkına yardım etmesi için Türkiye Komünist Partisi'nin şu andaki ödevi:

1. Alman ve İtalyan faşizminin kışkırtıcı askeri politikası yüzünden büyük bir tehlikeyle karşı karşıya bulunan barışı ve ülkesinin bağımsızlığını korumak;
2. Alman faşizminin ekonomik ve politik etkisini arttırma ve Türkiye'yi kendi askeri yörüngesine çekme çabalarına enerjik biçimde karşı koymak;
3. Halkın demokratik hak ve özgürlüklerini gerçekleştirmek ve genişletmek;
4. İşçilerin, köylülerin, esnafın, küçük ticaret erbabının, müstahdemlerin, memurların ve şehir orta katmanlarının maddi durumlarını iyileştirmek.

Bu görevleri yerine getirebilmesi için Türkiye Komünist Partisi'nin, emekçi halkın her tabakasıyla yakın ilişkiye ve onların tam güvenine gereksinimi vardır. Ne var ki, parti bu güveni ancak yığınlar arasında çalışarak kazanabilir.

Saptamak zorundayız ki, partinin ödevini yapabilmesi için gerekli koşullar yok, çünkü parti yığınlardan soyutlanmış durumda. Komünistlerin uğradıkları zararlara ve kişisel tüm özverilerine karşın, partinin, eylemlerinde ciddi başarılarla henüz övünememesi, bu soyutlanmışlık durumuyla açıklanabilir.

Parti yönetimi çalışmalarında kullandığı taktik ve yöntemlerde ciddi sekter hatalar yaptı. Parti, barışı korumak ve savunmak için, demokrasi için, faşizme ve savaş kundakçılarına karşı, emekçi yığınların maddi durumlarını iyileştirmeye yönelik somut bir amaç belirleyip yığınlar içinde geniş çaplı bir mücadele yaparak Komünist Enternasyonal'in VII. Dünya Kongresi'nde alınan kararları hayata geçirmeyi başaramadı.

Parti yönetiminin yanlışlarının baş nedeni, Kemalistlerin ülkede tek başına egemenliklerini kurdukları zamandan beri, Partinin Kemalizme karşı sistemli olumsuz tutumudur. Parti yönetiminin bütün eylemlerindeki sekterliğin kökü de bundadır. Parti, Kemalistlerin İngiltere ve Fransa'yla bağladıkları sözleşmelerle ulusal çıkarlara zarar verdiklerini, Musul ve Osmanlı borçları gibi yaşamsal önemdeki sorunlarda boyun eğmelerini örnek göstererek, iktidar partisinin artık ulusal bağımsızlığı etkin biçimde savunacak ve bundan sonra toplumsal ve siyasal reformlar yapacak durumda olmadığı sanısında idi. Buradan hareketle şu sonuca varılmıştı: Kemalist hareket, burjuva demokratik devriminin hiçbir sorununu çözemez, bu nedenle Kemalist diktatörlük alaşağı edilmeli ve doğrudan doğruya "işçi ve köylü demokratik diktatörlüğü"yle değiştirilmelidir. Parti, Halk

Partisi'nde çok sayıda ilerinin varlığını ve ilerde bunların pekala ilerici rol oynayabileceğini gözden kaçırmıştır. Oysa bu, Halk Partisi'ne karşı genel olarak savaş değil, ona baskı yapma taktik hattını telkin etmeliydi.

Kemalistlerin rolünü böyle yanlış değerlendirme, parti yönetimini, demokratik gelişmeyi elbirliğiyle ilerletmek için Kemalist hareketteki ilerici unsurlarla anlaşma yapma olanağından yoksun bıraktı. Bu yanlış değerlendirme, ülkenin demokratik gelişme çizgisi konusunda partinin doğru istemler ileri sürmesine, bu uğurda halk yığınlarının kazanılmasına ve bu istemlerin gerçekleştirilmesi için hükümetin sıkıştırılmasına da engel oluşturdu.

Ülkemizdeki durumun bu yanlış değerlendirilmesi, esas olarak parti yönetiminin yaptığı tüm hataları anlatmaktadır.

Barışı ve Türkiye'nin bağımsızlığını korumak için yığınları kazanma mücadelesinde yaptığı hatalar şunlardan ibarettir: Parti yönetimi, Kemalistlere ilişkin doğru olmayan değerlendirmesinin sonucunda, ülke içinde ve dışındaki savaş kışkırtıcılarıyla mücadele için Kemalist çevrelerde müttefik aramada ve bunların yardımıyla savaşa karşı mücadelede ve ülkemizin bağımsızlığını sağlamada tutacağı yolu bulamadı.

Hitler faşizminin ülkemizle olan ticaret ilişkilerinin, özellikle bunların bizde uzman ve profesör olarak çalışan ajanları sayesinde ülkemizin iç işlerine karışma yeltenişlerinin, yerli gerici güçlerle bağlar örgütleyerek ülkemizi Hitler faşizminin askersel cephesine çekme ve bizde acımasız bir faşist diktatörlük kurma çabalarının *ülkemizin bağımsızlığı ve barış için yarattığı korkulu durumu parti, halk yığınlarına yeterince gösteremedi.*

Halk yığınlarını harekete geçirip barışı güçlendirme işinde olduğu gibi, Türkiye ile SSCB arasındaki dostluk ve ittifak ilişkilerini güçlendirme işinde de, Partiye, yine onun Kemalist hükümetle ilgili doğru olmayan tutumu engel oldu. Parti yönetimi, aynı şekilde, bu konuda da, Kemalist hükümetin politikasını yalnızca eleştiriyor ve yığınları Türk hükümetinin bu ittifakla ilgili tutumunda dürüst olmadığını, onun kendini büyük ölçüde emperyalist devletlere bağlı hissettiğini göstermeye çalışıyordu.

Parti yönetimi, Ulusal Devrim'in kazanımlarının ve devrimci geleneklerinin önemini yeterince anlamadı. Parti, yığınları ulusal devrimin önemli yanlarını açıklayıp Ulusal Kurtuluş Hareketi'nin en doğru savunucusu olarak hareket edeceği yerde, o, kendi davranışlarıyla yığınlardan soyutlandı ve böylece Kemalist Halk Partisi'nin, ulusal bağımsızlığın ve ulusal onurun biricik savunucusu olarak görünme uğraşlarını kolaylaştırdı.

Parti yönetiminin Kemalist hükümet ile Halk Partisi'ne ilişkin alanlardaki hatalı değerlendirmeleri de örgütün yığınlardan kopmasına yardım etti ve partinin, devrimci reformları geliştirmesi için Kemalistleri zorlama amacıyla yığınları seferber etmesine engel oldu. Söz konusu reformlarla ilgili olarak, bunları iler-

letme talebinde bulunacağı, hükümete vaatlerini sürekli hatırlatacağı ve bu yolda Halk Partisi sıralarından güç kazanmak için eleştirilerinde olumlu bir tutum alacağı yerde, Parti yönetimi, bu reformlara karşı tamamen olumsuz bir tutum yolunu tuttu ve yığınları reformların sürdürülmesiyle ilgilendirmede. Bu ise, izleyen şu hatayı doğurdu: İşletmelerde, köylerde, varolan yığın örgütlerinde *yığınlar içinde çalışmanın belirleyici öneminin küçümsenmesi*.

Parti yönetiminin yanlış tespiti, aynı şekilde komünistlerin *Halk Partisi*'ne ve onun etkisindeki yığın örgütlerine *ilişkin tutumunda* da kendini gösterdi. Halk Partisi'ndeki gerici yönelişleri eleştireceği, onlarla mücadele edeceği ve böylece onun sıralarındaki ilerici öğeleri destekleyeceği yerde, Parti, Halk Partisi'nin bütün politikasını, hiçbir ayırım yapmaksızın toptan mahkum etmeye ve Halk Partisi'nin gericilikle uzlaşmaya gittiğini, kapitalizme teslim olduğunu sürekli vurgulayarak, ona karşı topyekûn bir savaşa kalktı. Yığınlar bu hedefi anlayamadı; bu yöneliş komünist partisini yığınlardan uzaklaştırdı ve Halk Partisi'nin yığınları etkilemedeki tekeli koruma uğraşlarını kolaylaştırdı. Böylece Parti, Halk Partisi içindeki gerici unsurlara karşı, ondaki ilerici güçlerle birlikte mücadele etme olanağından kendini yoksun etmiş oldu.

Parti yönetimince yapılmış hataların bilincine varış, kulağa çok ciddi *ödevler* fısıldıyor: Türkiye Komünist Partisi Merkez Komitesi bildirisinde işaret edildiği gibi, emekçi halk açısından bu yanılgılarda ortaya çıkan tehlike, derhal tüm ciddiyetiyle, kesinlik ve kararlılıkla komünist partisinin kendisini *sektellikten tamamiyle kurtarmaya*, işletmelerde, köylerde, varolan örgütlerde azami dikkat ve enerjiyle gerçek bir yığın çalışması yapmaya zorluyor.

Bu yığın çalışmalarında partinin ileri sürdüğü legal istemler dile getirilmeli, *eylemler yığınların gözü önünde yapılmalıdır*. Barışı ve ülkenin bağımsızlığını güvence altına almak için, demokratik hakları elde etmek ve genişletmek için, en başta işgücünü ödemedi ve çalışma koşullarını iyileştirmede olmak üzere, sosyal güvenliği pekiştirmek için yığınları kazanma amacıyla propaganda çalışmalarında ve isteklerini formüle etmede yığınlara yardımcı olma işinde yoldaşlarımız, *işletmelerde olsun, dairelerde olsun*, azami derecede girişken olmak zorundadırlar.

Yoldaşlarımız tüm yığın örgütlerine gitmeli ve bu örgütlerin ödevlerini gerçekleştirmek için onlarda olumlu çalışmalıdırlar. İşletmelerde olduğu gibi, örgütlerde de, gericilere, savaş kışkırtıcılarına ve demokrasi düşmanlarına karşı mücadelede yığınlara yardım etmeli ve böylece ülkenin bağımsızlığını ve barışı sağlamalıdırlar.

Faşizm tarafından, onun askersel kışkırtıcı çevreleri tarafından ve Türkiye'deki gerici güçlerce oluşturulan ve Türkiye ile Türk halkını tehdit eden büyük tehlike karşısında yoldaşlarımız köyde ve kırsal bölgelerde geniş çaplı açıklayıcı çalışmalar yapmalı ve bu tehlikeyi defetmek için köylüler ile şehir emekçileri arasında sıkı bir mücadele birliği gerçekleştirmelidirler. Komünistler köylü hal-

kın ekonomik gereksinimlerine yardım etmek, onun günlük yaşam durumunu iyileştirmesine yardımcı olmak, yeter ölçüde toprağa sahip olma isteklerini desteklemek, topraklandırma kanunlarını uygulamak politikasını sürdürmek zorundadırlar.

Komünistler, hükümetin, barışı korumaya, ülkenin siyasal ve ekonomik bağımsızlığını sağlamaya, ulusal devrimin kazanımlarını korumaya yönelik iç ve dış politik önlemlerini desteklemek zorundadır, çünkü bu tür eylemler Türk halkının gerçek çıkarlarına uygundur. Aynı zamanda Parti istiyor ki, hükümet emeği koruyan kanunları geliştirici önlemler alsın, bütün emekçilerin çıkarlarını yansıtan kanunlar çıkartsın, halkın hak ve özgürlüklerini genişletsin, bu amaçlara uygun ekonomik politikayla halkın maddi durumunu iyileştirsın, iş ilişkilerini düzenlesin, ulusal bağımsızlığı korumak için halkın tüm güçlerini seferber edecek ve geliştirecek yegane yol olan ilerici reformlara devam etsin, özellikle de demokrasiyi geliştirsın. Parti, hükümetin aldığı önlemleri eleştirmekten vazgeçmiyor, eğer bu önlemler emekçi halkın çıkarlarıyla çelişirse ya da hükümet yerli gerici güçler karşısında gerilerse veya Hitler faşizminin Türkiye'yi askersel cepheye çekme çabalarına boyun eğerse, komünistler, halkımızı tehdit eden tehlikeyi iyice kavramak ve *özgürlük yanlısı ve barışsever tüm halk güçlerini Birleşik Halk Hareketi sıralarında toplamak* ve tehlikeyi ortadan kaldırmak için bütün önleyici tedbirleri almak zorundadır.

Komünistler anlamalıydılar ki, ülkemizde burjuvazi siyasal görüşlerinde ve istemlerinde hiç de fikir birliği içinde değildir. Burjuvazi kampında hükümetin ekonomi politikasıyla ilgili sorunlarda, dış politikasında ve toplumsal önlemlerinde çok ciddi anlaşmazlıklar vardır. Bu nedenle komünistlerin görevi, politikalarında, söz konusu anlaşmazlıkları göz önünde bulundurarak burjuvazinin ilerici güçleriyle birlikte, burjuva kampındaki gerici kesimlere karşı etkinliklerde bulunmaktır.

Komünistlerin bu tür tutumları, onların komünist programlarından vazgeçtikleri anlamına gelmez. Fakat biz şimdi daha sosyalist devrimin arifesinde değiliz, biz halen burjuva demokratik devrimin sorunlarını çözmenin arifesindeyiz. O nedenle komünistlerin ödevi, *politikalarını belirlerken, sloganlarını ve istemlerini formüle ederken azami esneklik göstermektir*, ki bunlar, her anın somut durumuna uygun düşsün ve yığınları azami ölçüde harekete geçirsın.

Ülkemizdeki durum komünist partisinin faaliyet göstermesi için elverişlidir. Parti, bugünkü yığınlardan soyutlanmış olma durumuna son verebilir mi? Bu, yapılan hataların kavranmasına, onların kayıtsız şartsız düzeltilmesine, yüreklilikle yapılacak girişimlere ve taktik alandaki esnekliğe bağlı olacaktır. Bir de önümüze konan ödevlerin yerine getirilmesiyle ilgili büyük güçlükleri anlamamıza bağlıdır: Biz zannetmemeliyiz ki, yapılan sekterce hataların bilincine varmış olmamız, çalışmalarımızda yaptığımız taktik dönüşüm, bize hemen başarı sağlamamız için yeterlidir. İktidarlar bize enerjik biçimde karşı koyacaklar ve

engeller çıkartacaklardır. Biz ilk iş olarak yeni çalışma yöntemlerini benimsemeli ve bunları yetkinleştirmeliyiz. Bizi bekleyen eylemlerin içerdiği güçlükler yüzünden eski sektör hatalar yinelenebilir. Parti, bu yeni taktiği cesurca uygulayarak, hiçbir ilkesizliğe meydan vermemek için olayların akışını yakından izlemek ve Komünist Enternasyonal'in VII. Dünya Kongresi'nde belirlenen yönde ve en geniş yığinsal çalışma yolunda kararlı ve devamlı yürümek zorundadır.

Ocak 1937

Türkiye Komünist Partisi

Merkez Komitesi

(Komünist Enternasyonal Seksiyonu)

Komünist Enternasyonal Sekreteryası tarafından 14 Şubat 1937'de kabul edilmiştir. Tutanak no: 116¹⁷⁷

¹⁷⁷ Rossiyskiy Tsenter Hraneniya i İzuçeniya Dokumentov Noveyşey İstorii (Son Çağ Tarihsel Belgeler Koruma-İnceleme Rusya Merkezi) F.495,op.20,d.550,s.23-27

Belge 6 Gizli

Türkiye Komünist Partisi ÇAĞRISI (Türk Halkına!)

Yeni bir dünya savaşı tüm dünyayı ve *aynı zamanda ülkemizi de tehdit ediyor*. Bu savaş, eğer mani olunmazsa, can ve mal kaybı bakımından Birinci Dünya Savaşı'ndaki dehşeti çok daha geride bırakacaktır. Bu savaş, *çok büyük kayıplar pahasına elde edilen Türkiye'nin bağımsızlığını da büyük ölçüde tehlikeye sokacaktır*. Bu savaşta hiçbir ülke uzun süre tarafsızlığını koruyamaz. Türkiye'nin coğrafi ve stratejik konumu öyle ki, böylesi bir savaşta onun tarafsızlığından söz bile edilemez.

Bu savaş kim istiyor? Bunu kim ısrarla kışkırtıyor? Kana susamış faşist devletler. Bunlar kendi halklarını zincire vurmuşlar, şimdi de başka ülkeleri istila etmek ve onların halklarını köleleştirip sömürmek için can atıyorlar. *Bu devletlerin başında Hitler faşizmi bulunuyor*. Yeni savaşın kışkırtıcısı odur. O, Birinci Dünya Savaşında yenik düşmüş birkaç devleti kendi askeri planları etrafında toplamıştır. O, Habeşistan'ı boğazlayan ve şimdi de Türkiye Cumhuriyeti'nden ve Akdeniz kıyılarından toprak parçaları kopartma hırsını tatmin etmek için uygun zaman kollayan İtalyan faşizmiyle birlik anlaşması yaptı. Hitler faşizmi, ajanlarını, bizimki de içinde, hemen hemen bütün devletlere gönderiyor. Bu ajanlar, ekonomik ve politik çıkarları için her türlü vatan ihanetine hazır olan gerici güçlerle bağlar kuruyorlar.

Bütün dünyada emekçi halk savaş istemiyor. O, barışı korumak istiyor. Barışın korunmasında en fazla çıkarı olan küçük halklardır. Çünkü onlar biliyorlar ki, savaş sonucu faşist emperyalistlerin saldırısına kurban olan ülke, bağımsızlığını yitiriyor. Hitler faşizmiyle İtalyan faşizminin oluşturduğu birlik tarafından tehdit edilen *kimi büyük kapitalist devletler* de, bugünkü durumda savaş istemiyorlar. Fakat, kışkırtılan savaşa en fazla karşı çıkan büyük halk devleti, işçi ve köylülerce yönetilen *Sovyetler Birliği*'dir. O, barışı korumak için elindeki tüm olanakları kullanıyor.

Dünya gittikçe daha belirgin bir şekilde iki kısma bölünüyor: Bir yanda yaşamı yok edici, değerleri yıkıcı savaş güçleri, öte yanda barışı korumaya çalışan güçler.

Türk halkının temel çıkarı, Türkiye'nin barış güçleri tarafında yerel almasını gerektiriyor.

Biz, Türk komünistleri, tüm gücümüzle ve topyekun bir özveriyle barışı ve ülkemizin bağımsızlığını korumak için mücadele edeceğiz. Biz ülkemizde faşiz-

me ve savaşa karşı halk hareketinin gelişip güçlenmesi için yerli ilerici ve demokratik öğelerin bütün girişlerini destekleyeceğiz. Biz, aynı şekilde, *Halk Partisi*'nin aldığı tüm önlemleri destekleyeceği, yeter ki bunlar Türkiye'nin Barış Savunma Cephesi'ndeki sıralarda yer almasına ve savaş kundakçılarına karşı gelmek için ülkemizin Balkan devletleriyle daha sıkı ilişkiler kurmasına yönelik olsun. Kemalist hükümetin, savaşçıların projelerini suya düşürecek ve Türkiye'nin Barış Cephesi'ndeki yerine daha sıkı bağlanmasına yardımcı olacak ve halkımızın sınanmış dostu SSCB'yle bağlarını güçlendirici nitelik taşıyan tüm çalışmalarına da aynı şekilde destek vereceğiz. Herhangi bir emperyalist saldırı karşısında biz Türk komünistleri, *ülkemizin savunmasını* güçlendirmek için gereken her şeyi yapacağız ve *Türkiye'nin bağımsızlığını* her durum ve koşulda savunacağız. 1919-1923 yıllarında şanlı ulusal devrimde, yabancı ulusal saldırı-ganlara ve derebeyleri ile büyük ticaret burjuvazisi egemenliğinin temsilcisi Sultan'ın ortaçağ rejimine karşı yaptığı ısrarlı savaşlarda dökülen halkımızın kanı pahasına elde edilmiştir ülkemizin bağımsızlığı. Halkımız, Kemalist hükümetin dış politikasında beliren sallantılardan, askeri ve sivil yönetimde ve Halk Partisi'nin kimi çevrelerinde SSCB ile bundan sonraki işbirliğinin devamına karşı gözlenen emel ve isteklerden ciddi rahatsızlık duyuyor. SSCB ile işbirliğine karşı çevrilen her entrika, aynı zamanda ülkemize karşı, Türk halkının çıkarlarına karşı davranıştır. Barışı amaçlayan devletler cephesinden, özellikle de kolektif güvenliği ve barışı sürekli ve aktif olarak savunan Sovyetler Birliği'nden ayrılmak ve uzaklaşmaktan daha tehlikeli bir şey düşünülemez.

Türkiye'nin bağımsızlığı her çeşit tehlikeye karşı savunulmalı ve korunmalıdır. Montrö Konferansı'nda elde edilen başarı ve Boğazların tahkim edilmesi, Türkiye'nin bağımsızlığını sağlamlaştırma yolunda atılmış ciddi bir adımdır. Fakat bundan Türkiye'nin emperyalist saldırıya karşı sağlama alındığı sonucunu çıkarmak tehlikeli bir yanlışlı olur.

Ülkemizin savunmasına ve onun bağımsızlığının korunmasına Türk halkının geniş yığınlarının elbirliğiyle, coşkuyla, özveriyle, bilinçli ve aktif olarak katılması, 1918-1923 yıllarındaki kurtuluş savaşındakinden daha büyük ölçüde çözücü önem taşımaktadır. Fakat bu gücün gelişip güçlenerek etkinlik göstermesi, ancak Türk halkının, demokratik hak ve özgürlükleri kullanarak, devlet yaşamına olabildiğince geniş ölçüde katılmasıyla olanaklıdır.

Ne var ki, Türk halkı açısından barışı ve bağımsızlığı tehlikeye sokanlar, ülkede faaliyet yürüten karanlık güçlerdir. Bunlar, dış düşmanla, savaş kundakçısı faşistlerle birlikte, Türk halkına karşı komplolar kurmaktadır. Hitler faşizminin ajanları Türkiye'de cirit atıyorlar. Bunlar yapay propagandalarıyla, satın aldıkları gazeteleriyle, verdikleri rüşvetlerle ülkemizi Almanya'nın ekonomik ve politik uydusuna dönüştürüyorlar. Bilindiği gibi, Almanya'da Hitler faşizmi egemendir ve bu rejim Türkiye'yi kendi askeri serüvenlerine çekmektedir. Halkımızın belleğinde 1914-1918 Dünya Savaşı sırasında kinci Alman emperyalist-

lerinin ülkemizi mahkum ettiği ulusal esarete ilişkin acı anılar henüz çok canlıdır. Bu unutulmaz acı günlerin anıları, ülkemizdeki *karanlık güçlere*, Hitler faşizminin maceracı niyetleri hesabına, *ulusal ihanet cinayeti işlemelerine izin vermeyecektir*.

Kimlerdir bu karanlık güçler? Bunlar şanlı ulusal devrime karşı gelen ve Cumhuriyetle ilerici, uygar reformların gerçekleştirilmesini sabote eden en gerici güçlerdir. Açıkçası bunlar: Her şeyden önce, az topraklı köylülerle topraksız köylülerin son damla kanını emen *büyük toprak ağalarıdır*; bunlar, Cumhuriyet reformlarınınca halk yığınlarını afyonlayarak soyma olanakları kısıtlanmış olan mollalar ve şeyhlerdir. Bunlar, yabancı sermaye ile birleşip kaynaşmış *dar bir burjuva kesimidir*. Burada özel bir endişe yaratan olgu da *Hitler ajanlarının* ülkemizdeki sıkı ve sistemli çalışmalarıdır. Bunlar Hitler'in propagandasını yapmak için *iktidar partisine ustaca sızma çabasındalar*. Hitler ajanları bu arada faşist Almanya'dan ithal edilen profesörler ve uzmanlar, *aydın gençliği*, özellikle de Almanya ile İtalya'da okumuş gençliği korkunç derecede etkilemektedirler.

Bu karanlık gerici güçler, barış ve cumhuriyet rejimimiz için büyük bir tehlike oluşturmaktadır. Bunlar baltalayıcı eylemleriyle ülkemizin güvenliğini tehdit ediyorlar ve ulusal bağımsızlığımızın savunulmasını zayıflatıyorlar. Bugün, Hitler faşizmine bağlı ajanları, aynı zamanda faşist Alman profesörlerini ve uzmanlarını *devlet dairelerinden, askersel sanayiden* ve öğretim kadrolarından vakit geçirmeden uzaklaştırmak ertelenmez bir zorunluluk olmuştur. Bu tür unsurların caniyane hareketlerine karşı etkin önlemler alması için iktidara kararlı biçimde baskılar yapılmalıdır.

Barış ve ulusal bağımsızlık için mücadele, dışta faşist saldırılara, ülke içinde de gerici ve faşizm tehlikesine karşı direngen bir faaliyet yürütmektir.

Türkiye'nin ulusal bağımsızlığının savunulması, ülke ekonomisinin bağımsızlığının güçlendirilmesini, sanayii ve tarımı geliştirmedeki teşvik politikalarının daha ısrarlı ve daha ardıcıl olarak uygulanmasını gerektirmektedir. Bunun kaçınılmaz sonucuna göre, maliye ve hazine külfetleri (örneğin, yabancı sermayenin ayrıcalıklı işletmelerinin satın alınması vb. önlemlerle bağlı) düşük gelirli halk katmanlarına değil, en başta zenginlerin omuzlarına yükletilmelidir. Bu, özellikle Hitler Almanyası sermayesinin Türkiye'ye yeniden yerleşme çabalarına ve onun bizim ekonomik yapıımıza çöreklenme girişimlerine karşı koymak için uyanıklığı zorunlu kılıyor. Kapitalist dünyada tam bir düzensizlik egemenken, kendi devasa ekonomisini hızla geliştiren *denenmiş büyük dostumuz Sovyetler Birliği'nin* ülkemize yaptığı *ödünsüz ve karşılıksız teknik ve mali yardımların* etkinliği Kayseri ve Nazilli örneklerince doğrulanmıştır. Sanayiimizin bağımsızlığını güçlendirmek için izlenecek çizgi işte budur.

Ulusal sanayiın geliştirilip yetkinleştirilmesi ve iç sürüm pazarının genişletilmesi sorunları karşısında insanı isyan ettiren çelişkiler *tarım ekonomisinin geriliğinde* yatmaktadır. Bu geri kalmışlık da feodal üretim ilişkilerinin kalıntıla-

rının varlığıyla açıklanabilir. Daha açık bir deyişle; köylü yığınlarının boyunduruk altında bulunuşlarıyla, yoksullaştırılmış olmalarıyla ve bu yığınların tefeci sermaye tarafından soyulmasıyla açıklanabilir.

Böylesi bir duruma kesin yasal önlemlerle son verilmelidir. Şimdi halkımızın ve ülkemizin yüce ulusal çıkarları, ekonominin bütünüyle gelişmesi için sağlam ve geniş bir temel yaratılmasını, köle gibi yaşayan ve yoksulluğa mahkum edilmiş köylünün, özgür, hali vakti yerinde olan yurttaş durumuna getirilmesini, çağdaş Türkiye'nin ve onun özgürlüğünün düşmanı olan gerici büyük toprak beyliğinin tasfiye edilmesini gerektirmektedir.

İleride halkımızın ve cumhuriyetimizin gelişmesi, özellikle de bağımsızlığımızın savunulması zorunluluğu, emekçi halkın bütün katmanlarının vatani bir Ana olarak kabul etmelerini ve hiçbir katmanın onu Üvey Ana olarak algılamamasını gerektiriyor. Şehir ve köy emekçilerinin maddi çıkarlarına, onların maddi yaşam düzeylerinin yükseltilmesine şimdiye dek olduğundan daha çok özen gösterilmesi gereklidir. Okuma yazması olmayan hiç kimse kalmamalıdır. Ulusal devrim sayesinde Türkiye'ye girmiş olan çağdaş kültürü ve bilimi geniş halk yığınlarının erişebileceği ve anlayabileceği hale getirmeliyiz. Özgür halka, tüm yaşamsal sorunlarda aktif tutum alan ergin, reşit halk gibi davranılmalıdır. Şanlı ulusal devrimin tarihsel görevi, yüzyıllar boyunca köleleştirilen ve bu yüzden geri kalmış bulunan Türk halkını en çok gelişmiş uluslar düzeyine çıkarmak ve ulusal devrimi, sürekli gelişme sayesinde, sözün tam anlamıyla, ulusal demokratik devrime yükselmektir.

Hem hükümetin, hem Halk Partisinin kendileri, işçilerin korunması için *ya-sama yoluyla alınması gereken önlemlerin zorunluluğunu* defalarca vurguladılar. Yakında kabul edilen İş Kanununda emeğin korunmasına ilişkin önlemlerde yetersizlikler az değildir. Bu kanun hemen uygulanmalı ve genişletilmelidir. *8 saatlik işgünü*, kanuna titizlikle riayet edilerek uygulanmalı ve bütün grup ve kesimlere de yaygınlaştırılmalıdır. *Sosyal sigorta* sistemi kurulmalı ve bu, işsizlere yardımı da içermelidir. Her şeyden önce de *grev yasağı kaldırılmalıdır*. İşçilere ücretlerini yükseltmek, genellikle durumlarını iyileştirmek ve bu amaçla sendikalarda özgürce örgütlenmek için mücadele etmek olanağı verilmelidir.

Aşarın (ondalık) ilga edilmesi (ortadan kaldırılması) köy emekçileri için büyük bir nimetti. Ne ki bu, köy emekçilerinin ağır ve yoksul durumlarında esaslı bir iyileşme sağlamak için hiç de yeterli değildi. Ayrıca, tarımsal bunalımla ilgili alınan önlemlerin de yoksul köylülere fazla bir yardımı olmadı. Birçok ilde, özellikle doğu illerinde yarı feodal sömürü yöntemleri, günümüzde köylüleri, emeklerinin ürünlerinden yoksun bırakma olanaklarını hala veriyor. Birçok kez hükümetin vaadettiği *Tarım Reformu*'nun gerçekleştirilmesi zamanı çoktan gelmiştir. Köylülere yeter ölçüde toprak verilmeli, ayrıca kredi ile tarım araçları ve iş hayvanları sağlanmalı, onlar kooperatiflerin ve Ziraat Bankası'nın ucuz kredilerinden yararlandırılmalıdır. Köylüler yabancı satın alma şirketlerinin sömürü-

sünden korunmalıdır. Tefecilere borçları kaldırılmalı, vergiler ise hafifletilmelidir.

Türk halkının en önemli yaşamsal çıkarları, ulusal azınlıkların (Kürtlerin ve Lazların) özel istek ve gereksinimlerinin enine boyuna gözönünde bulundurulmasını gerektirir. Emperyalizmin ajanları, bu halkların hoşnutsuzluğundan yararlanıyor ve Kürtlerin ayrıcalıklı sınıflarıyla birlikte onların Türkiye'den ayrılması yönünde hareket ediyor ve Türk düşmanı ayaklanmalar kışkırtıyorlar. İkircimsiz bir şekilde yapılacak toprak reformu, bu, Türkiye Cumhuriyetini parçalayıp zayıflatma hesaplarına en etkin darbeyi indirecektir. Azınlıklara ana dillerini kullanma hakkı verilirse, onlar, kültürel alışkanlıklarını gerçekleştirirlerse, onlara serbest hareket etme olanağı, yer değiştirme özgürlüğü sağlanırsa, o zaman onlar cumhuriyetin sadık yurttaşları olacaklardır.

Sayısız sahip olduğu büyüklüğüyle, halkımızın yaşamında oynadığı çok önemli rolüyle *şehir nüfusunun orta katmanları* hızla korunmaya muhtaçtırlar. Zanaatçılara ve küçük tüccarlara, vergilerini düşürerek, vergi borçlarını kaldırarak, bankalara ve tefecilere olan borçlarıyla ilgili moratoryum ilan edilerek, malvarlıklarına haciz konmasını yasaklayarak ve ucuz kredi vererek yardım edilmelidir. *Özel sektör ve devlet memurlarıyla öğretmenlere*, maddi durumlarını iyileştirmekten başka, çıkarlarını savunmaları için, ulusumuzun düşünsel ve siyasal yaşamına daha canlı katılmaları için daha geniş olanaklar verilmelidir. Ayrıca başka ülkelerin ilerici *aydınlarıyla* bağlar kurmalarına, halkımızın bağımsızlığı açısından önemli olan, faşizmin devlet aleyhtarı entrikalarına karşı mücadeleyi genişletip şiddetlendirmelerine uygun ortam yaratılmalıdır.

Gençliğe her bakımdan özel bir ilgi gösterilmelidir. Gençlik hareketinin önüne engeller çıkarmak olmaz. İşçi-köylü gençlik, yasal düzenlemelerle sömürden korunma ihtiyacında olduğu gibi mesleki eğitiminde de teşvike gerek duymaktadır. Orta katmanlardan gençlerin, özellikle üniversitelilerin öğrenim süresince geçimleri sağlanmalıdır. Üniversiteliler, devlet hesabına asla faşist ülkelere gönderilmemelidir.

Biz komünistler, halkımızın yazgısı açısından belirleyici karakter taşıyan en önemli, en can alıcı sorunlar üstüne görüş ve kanımızı açıkladık. Biz bildiriyoruz ki, bizim çıkış noktamız, hocalarımız Marks, Engels, Lenin, Stalin öğretisiyle Uluslar arası Komünist Hareketi'nin bütün kurtarıcı ilkeleridir. Bunların uzak amaçları ise, önce sosyalizmi, sonra da komünizmi kurmaktır. Bunlar bizim de amaçlarımızdır. Ancak şimdi ülkemizdeki sorun sosyalizm değildir; sorun, savaş ve faşizme karşı mücadele, barış ve ulusal bağımsızlık için mücadele, ülkemizin ilerici ve demokratik gelişmesi için, halkımızın maddi durumunun iyileştirilmesi için mücadeledir.

Biz, Türk komünistleri, bildiriyoruz ki, bizim devletimiz, özgür Türk Cumhuriyetidir. O, tüm yurttaşlarının ifade özgürlüğünden yararlandığı, basının özgür olduğu, toplantıların serbestçe yapıldığı, birlik ve koalisyonların engelsiz kurul-

doğru demokratik cumhuriyete doğru ilerlemelidir. Bizler, ülkemizin bağımsızlığını koruma amacıyla halkımızın tükenmez canlı ve zinde güçlerini harekete geçirmek için *ekonomice, düşünce ve kültürce gelişen, mutlu ve aydınlık bir Türkiye* yaratmak için izlenecek en iyi yolun bu olduğuna içten inanmaktayız.

Biz, Türk komünistleri, bütün Türk halkı önünde açıkça ve dürüstçe söylüyoruz ki, önceki politikamızda bizler bir hayli hata yaptık, bu, halk yığınlarıyla ilişki kurmamızı güçleştirdi. Bu çağrının bütün içeriği gösteriyor ki, bizler, bu hataları düzeltmeyi ve politikamızı değiştirmeyi kararlaştırdık. Bu karar, bizim bütün gücümüzü, tüm onurlu Türklerin ortak davasının zaferi için koşulsuz verme yolundaki sarsılmaz irademizin bir ürünüdür.

Biz ülkemizin bütün ilericilerine ve demokratlarına el uzatıyoruz. Halk yığınlarının çıkarlarını savunmada, ulusal bağımsızlığı savunmada, özgür ulusal Türkiye'yi savunmada biz, onlarla birlikte, onlarla el ele eyleme hazırız.

Bütün dünya, onunla birlikte ülkemiz de, büyük bir tehlikeye doğru gidiyor. Cesaret eksikliği nedir bilmeyen, halkına bağlı, özveri sahibi biz Türk komünistleri, Türkiye'nin bağımsızlığı ve özgürlüğü için savaşanların ön sıralarında olacağız.

Türkiye Komünist Partisi

Merkez Komitesi

(Komünist Enternasyonal Seksiyonu)

Komünist Enternasyonal Sekretaryası tarafından 15 Şubat 1937'de kabul edilmiştir. Tutanak no: 32¹⁷⁸

Not: Bu çağrı altı ay önce kaleme alınmış olan aşağıdaki çağrının işlenmiş, geliştirilmiş biçimidir. Komintern yönetimince onaylanmıştır.

¹⁷⁸ Rossiyskiy Tsenter Hraneniya i İzuçeniya Dokumentov Noveyşey İstorii (Son Çağ Tarihsel Belgeleri Koruma-İnceleme Rusya Merkezi), F. 495,op.20,d.550,s.28-34

Belge 7¹⁷⁹

**Türkiye Komünist Partisi'nin
Yeni Taktiğine Dair Merkez Komitasının
BEYANATI**

Milli istiklalimiz yeniden müthiş bir tehlikeye maruz bulunuyor. Bu tehlikenin başlıca kaynağı, Hitler faşizminin Alamanyada galebe çalması üzerine, milletlerarası durumun son derece karışması ve gerginleşmesi, ve bu büyük devletin her an bir imperyalist harp tutuşturacak şekilde, ortalığa provokasyonlar saçmasıdır.

Gerçi Montrö Konferansı'nda memleketimizin kazandığı muvaffakiyet sayesinde, Boğazların milli kuvvetlerin muhafazası altına alınması ve tekrar silahlandırılmasına başlanması emniyetimizi artırmakta, istiklalimizi bir derece daha sağlamlaştırmaktadır. Fakat bütün alınan tedbirlere rağmen, harp tehlikesi her gün ziyadeleşmekte, ve aynı nispette de -on beş sene evvel, bunca can ve mal fedakarlığı mukabilinde elde etmiş olduğumuz- müstakil yaşamak hakkımızın tecavuza uğraması ihtimalleri çoğalmaktadır.

Bu vaziyet bütün düşüncelerimizi ve dikkatlerimizi, memleketimizin bu en canalacak meselesi üzerinde toplamamızı, ve tekmil yurtseverlerle elele vererek, harp ve faşizme karşı barışı devam ettirmek için, teşkilatlı bir tarzda çalışmamızı zaruri kılmaktadır.

Milletimiz bütününü bu hakikati seziyor, ve beynelmilel hadiselerin ve münasibetlerin inkişafını büyük bir endişe ile katip ediyor. Bu umumi endişe ve halk kütlelerinin, bütün varlıklarıyla, bir imperyalist tecavuza karşı koymak azminde bulunduklarının göze çarpması halk fırkası hükümetini sistemli bir sulh siyaseti gütmeye mecbur etmiştir.

İçlerinde muhtelif halk zümrelerini toplayan teşkilatların, ve bilhassa emekçi kütlelerin siyasi hareketlerini idare vazifesini üzerlerine almış olanların -taktikalarını ve siyasi haklarını tayin ederken- bu müstesna derecede nazik vaziyeti gözönünde bulundurmaları gerektir. Onlar bu hareketlerini herşeyden evvel milli istiklalin icaplarına göre tanzim etmekle mükellefliler.

Biz, TKP'nin merkez komitesi, bu düsturu rehber edinerek, partimizin bu güne kadar güttüğü siyaseti sıkı bir tetkikten geçirdik. Bu beyanatla, efkari umumiyeye, vardığımız neticeleri ve yeni taktikamızın ana çizgilerini arz ediyoruz.

¹⁷⁹ Bu 7 no'lu belge, başlığından da anlaşıldığı gibi, Komintern'in VII. Kongresinde yapılmış olan değişikliğin, taktik değişiklik olduğu anlayışıyla kaleme alınmış. O nedenle, Komintern Sekreteryasınca onaylanmamış ve bunun yerine 6 no'lu çağrı yazılıp onaylanmış.

Partimiz uzun müddet, ve bilhassa son seneler zarfında, gündelik meseleleri işlemekte ve hükümet siyasetinin tezahürlerini tenkitte, dar görüşlü bir tekkeci (sekte) alışkanlığa saplanıp kalmıştır. Bu yüzden kütlelerle temasımız, ve başlıca vazifemiz olan bu kütlelerin iktisadi ve siyasi hareketlerini idare etmemiz çok güçleşmiştir.

Memleketimizin mukadderatını ellerinde tutan milli burjuvazi ve onun hükümeti hakkındaki görüşlerimizde, senelerdir, geçmiş bir devrenin şartlarını andıran, faşist harp provokasyonlarının hakim bulunduğu yeni vaziyete aykırı, klişeler ve formüller içinde kapanmış bir haldeyiz. Umumiyet üzere halk fırkası diktatörlüğünü -halk kütlelerinin hareket ve teşkilatlanma serbestilerini boğan- alalade askeri bir diktatörlük gibi, üstünkörü mahkum etmekle iktifa ettik. Onun cumhuriyeti irtica kuvvetlerinin saldırılarına ve suikastlerine karşı koruyuculuk vasfı ve islahatçılığı üzerinde durmağa lüzum görmedik.

Hatta Hitler faşizminin sahneye çıkmasıyla milletlerarası münasibetler karıştıktan sonra bile, kadrolarımız, harp ve faşizm tehlikesine karşı barışı korumağa elverişli, müstacel mücadele vazifelerini araştırarak, ve bütün taktikamızı milli istiklalin ihtiyaçlarına uydurmağa çalışacak yerde, aynı tekkeci ruhta faaliyetlerine devam ettiler. Netice emekçi kütlelerin heman tamamıyla partimizden yüz çevirmeleri oldu.

Bu yanlış siyaset, hükümet faaliyetlerinin müspet taraflarını görmemezlikten gelmeğe; henüz inkılap kuvvetlerini teşkilatlandırmak ve kat'i mücadeleler için hazırlamak yoluna girmeyeceği becermemiş olduğumuza bakmayarak ulu orta “amele ve köylü hükümeti” şiarını ileri sürmeğe; ve bütün faaliyetlerimizi bu şiar etrafında temerküz ettirmeğe bizi sürükledi.

Inkılabin menfaatlerine bu derece zararlı bir tekkeci (sekte) yola sapmanın mesuliyeti en başta partimizin idare edici organına, merkez komitasına aittir. Biz bu mesuliyetin bütün ağırlığını idrak ediyoruz, ve onu tamamıyla üzerimize alıyoruz. Bunu yaparken aynı zamanda, devamı bir intihardan başka bir şey demek olmıyan, bu gidişe hemen nihayet vermeğe, büyük bir azm ile karar vermiş bulunuyoruz. Lenin-Stalin taktikasını azami derecede benimsemeye çalışan, kadrolarımız, bundan sonra basmakalıp düsturlar içinde kapanıp kalmaktan titizlikle sakınacaklar; yeni hadiseler karşısında süratle vaziyet alacaklar, ve amele sınıfına ve bütün emekçi halk kütlelerine faydalı hareketlere ön ayak olacaklardır.

Harici siyaset sahasında, sallantılara meydan bırakmayacak, doğrudan doğruya tehditkar bir durum karşındayız. Bu durum nasıl hareket etmemiz lazım olduğunu, açık ve pürüzsüz olarak, bize gösteriyor. Faşist imperyalizmlerin taşkın istila emelleri önünde, her türlü imperyalist müdahalelere ve tecavüzlere karşı, milli istiklalimizi korumağa yarar tekmil hükümet teşebbüs ve tedbirlerine müzaheret etmeğe ve bunlara halkın atılğan teveccühünü temin etmeğe biz her zaman hazır bulunacağız. Bilakis sulhun müdafasını zayıfletecek ve istiklalimiz ve cumhuriyet rejimi için bir tehlike teşkil edecek, her türlü siyasi tahrkata, harp

körükleyicilerin işine yarar irtica ve faşizm propagandalarına karşı bütün varlığımızla ve her vasıta ile mücadele edeceğiz. Bu gibi irtica tahrikatçıları ve imperyalizm ajanlarını -kim olurlarsa olsunlar- susturmağa ve zararsız kılmağa mahsus hükümet tedbirlerinin çabuklukla ve harfiyen tatbikine de yardımdan geri kalmıyacağız.

Cihanın bugünkü karmakarışık ve harp bulutlarıyla gittikçe karanlıklaşan vaziyetinde, faşist alamanyanın orta ve şarki cenubi Avrupa'da, Musolini İtalyasının Ak Deniz havzasında, Japonya militaristlerinin uzak şark ve siberya hudutlarındaki şüpheli niyetlerinden ve açık provokasyonlarından son derece kuşkanmasını, ve diğer memleketlerle olan münasibetlerinde, daima "sulhun parçalanamayacağı" prensipinden hareket etmesini hükümetten istemeği mühim vazifelerimizden biri sayacağız. Senelerden beri sarsılmaz bir barış siyaseti takip eden, ve faşizmin harp provokasyonlarına karşı, cihan ölçüsünde, bütün sulh kuvvetlerini bir arada toplamaya inatçı bir azm ile çalışan, soviyetler birliği, tehdit edilen istiklallerini korumak kaygusuyla çırpınan, memleketimiz gibi, nispeten küçük devletler için, muazzam ve emin bir istinad noktası teşkil ediyor. Serbest ve mesut ehaliyi sosyalizmi kuran, büyük komşu amele ve köylü devleti hakkında, halk kütlelerimizin nasıl derin bir sevgi ve itimat beslediklerini iyice bilen hükümet, yaşadığımız korkulu devrede, ilk iş olarak, onunla olan dostluk bağlarımızı sıkılaştırdı. Ve bu temel üzerinde, şimdilik barışın devamı işlerine gelen, devletlerle yakınlaşmak ve misaklar akdetmek hususundaki, milletimizin arzularını da yerine getirmeğe uğraşıyor.

Bu harici siyaset, barış davasına hizmete, ve harbe karşı mücadeleye -akvam cemiyeti nizamnamesi çerçevesi içinde- devam ettiği müddetçe, biz onu tutacağız ve kuvvetlendirmeye çalışacağız. Aynı zamanda partimiz, bütün barış halinde yaşamak arzularımıza rağmen, sürüklenebileceğimiz bir harpte, maruz kalabileceğimiz herhangi bir taarruza karşı, memleketimizin muvaffakiyetle müdafaa-sını temin etmek için, icap eden bütün hazırlıkların da yapılması lehindedir.

İç siyaset sahasında ise, durumun giriftliği dolayısıyla partimiz, karşısına çıkacak her meselede, ancak dikkatli bir incelemeden sonra, hareketini tespit etmeğe mecburdur. Cemiyetin muhtelif tabakaları arasındaki münasibetleri sür'atle, istiklalimizi ve sulhu müdafaa için olan gayretleri kolaylaştıracak tarzda tanzim etmek lazım geldiği kanaatindeyiz.

İki noktayı bilhassa işaret kaydetmeği faydalı buluyoruz: Evvela emekçi kütlelerin, memleketimizin sulh siyasetini kendi siyasetleri saymalarını ve kendiliklerinden onu, heyecanla ve teşkilatlı bir tarzda, müdafaa etmeği en yüksek vatandaş vazifeleri bilmelerini temin edecek, tedbirlere müracaat etmek lazımdır. Sonra harbe, irticaa ve imperyalizme karşı mücadele taraftarlarının tam bir hareket serbestisine malik olmalarına vazgeçilmez bir ihtiyaç vardır. Bunlara, mürtecilerin ve tekmil barış düşmanlarının hakiki gayelerini, ve faşist ideolojilerin mürailiğini ve yalanlığını aydınlatmak ve böylece emekçilerin inkılabi uyanıklı-

ğını keskinleştirmek üzere, geniş ölçüde, söz söylemek ve yazı yazmak imkanları verilmesini isteriz. Faşist harp tehlikesine karşı, barışın ve istiklalin müdafaa-sını iş edinecek, legal bir halk hareketinin teşekkül ve inkişafına engel olan sebepleri ortadan KALDIRMAK için, hükümetin nihayet almağa karar vereceği tedbirleri, biz ve partimizin rehberliği altında yürüten, emekçi küteler memnuniyetle alkışlayacağız. Bu gibi tedbirlerin alınması lehinde, mevcut meslek, spor ve kültür teşkilatları içinde, legal şekillerde mücadele etmekten bir an hali kalmıyacağız.

Kemalistlerin, milli iktisadiyatı inkişaf ettirmek ve iktisadi istiklalimizi kuvvetlendirmek için olan, gayretlerine muvafık bir gözle bakıyoruz. Biz icabında bu gayelere elverişli tedbirlerin tatbikini kolaylaştırmaktan geri durmıyacağız. İmtiyazlı büyük ecnebi şirketleri (demir yolları, limanlar, telefon, ve ilah..) satın almak, memleketin en mühim merkezlerini birbirlerine bağliyacık yeni devlet demir yolları inşa etmek, deniz yolları nakliyatını ve bazı hayati sanayi şubelerini (harp sanayii, maden kömürü, ve ilah.) devletleştirmek ve umumi menfaatlere dokunur tekmi iktisadi teşebbüsleri devlet kontroluna tabi tutmak gibi.. teşrii ve iktisadi faaliyetleri, milli menfaatlere uygun ve imperyalizma karşı müdafaa kabiliyetlerimizi artırmağa yarar, teşebbüslerden sayarız.

Fakat devletçilik siyasetinin muvaffakiyeti işleyenlerin yaşayış seviyesine ve duygularına sıkı bir surette bağlı bulunduğunu hükümete hatırlatmağa mecburuz. Emekçilere tatminkar iş ve yaşama şartları ve serbest inkişaf imkanları temin edilmeksizin, onların milli techizat ve kuruluş gayretlerine şuurlu ve teşkilatlı bir tarzda iştiraklerini beklemek abestir. Partimiz, halk fırkası tarafından muhtelif fırsatlarda emekçilere yapılmış olan vaatleri -işin tanzimi ve teşrii tedbirlerle himayesi yoluyla- tehakkuk ettirmesini hükümetten istemekle beraber, onların hergünlük EKMEK ve SERBESTİ mücadelelerini idare etmeği daima esas vazife bilecektir. Biz faaliyetlerimizle, iş kanununun amele lehine tadilini, grev yasasının kaldırılmasını, gündeliklerin yükseltilmesini, geniş bir içtimai sigorta sistemi yaratılmasını, işsizlere devlet yardımı yapılmasını, teşkilat serbestisine hürmet edilmesini, ve ilah.. elde etmeğe uğraşacağız.

Ayrı barışı ve milli istiklali koruma kaygusu, emekçi köylülerin (küçük ve orta halli ziraat müstahsıllarının ve gündelikçilerinin) haklarının ve menfaatlerinin gözetilmesini de son derece lüzumlu kılar. Memleketimiz herşeyden evvel bir ziraat memleketi olduğundan, köylülüğün benimsemediği, ve ne yaptığını bileerek tutmadığı, hiçbir siyaset sonuna kadar muvaffakiyetle tatbik edilemez. Halbuki köylülerin hükümet siyaseti lehinde bulunmaları için, evvela kendi tecrübelerile, aynı hükümetin onların maddi durumlarını iyileştirmeye de iş edinmiş olduğuna inanmaları icap eder. Cumhuriyet kurulu beri, aşarın kaldırılmasını ve henüz pek zayıf olan kooperatif kredi teşkilatını bir yana bırakırsak, denilebilir ki köylülere cumhuriyet rejiminin iyiliklerini takdir fırsatı verilmemiş gibidir.

İktisadi ve zirai buhranın yıkımları onların sefaletini vahimleştirdi. Bu buhranın tesirlerini ortadan kaldırmayı istihdaf eden, tedbirlerin icap ettirdikleri fedakarlıkların yükü de daha ziyade onların sırtına bindi. Bazı mıntıklarda, bilhassa Şark vilayetlerimizde, büyük toprak sahipleri ve bazan zenginleşmiş köylüler, derebeylikten kalma istismar usulleriyle, umumiyet üzere toprak mülkiyetinden mahrum olan köylüleri, mahsullerinin son danesine kadar, soymaktadırlar. Partimiz, köylerimizi dolduran bu mustarip vatandaş yığınlarının sefaleti üzerine, mahalli makamların ve Büyük Millet Meclisinin dikkatini çekecek, hareketler uyandırmak için, tekml legal imkanlardan istifade edecektir. Onlara, ihtiyaçlarına yetecek miktarda tarla, veresiye ziraat alat ve edavatı ve çift hayvanları, ziraat bankasının müsait şartlarla ucuz borç para, inhisar idarelerinin ve sair devlet müesseselerinin müdahalesile ecnebi ticaret şirketlerinin dalaveralarına karşı köylü mahsulünün korunmasını, murabaha borçlarının ve bekayada kalmış vergilerin silinmesini, umumiyet üzere vergi yükünün hafifletilmesini ve ilah.. temin etmek için mevcut kanunlar çerçevesi içinde mücadele edeceğiz

Partimiz şehirlerin küçük burjuvazi kütlelerini de, Cumhuriyet rejimini sağlamlaştırma ve müdafaa gayretlerine çekmek, ve sarsılmaz bir sulh siyaseti için olan harekete, faal bir tarzda, iştirak etmeğe hazırlamak icap ettiği kanaatindedir. Bugün bu sınıfın muhtelif kısımları (zanaatkarlar, küçük dükkancılar, ticaret müstahdimleri ve küçük hükümet memurları, muallimler ve sair yoksul münevverler, öğrenen ve işleyen gençlik, ve ilah..) maddi yaşama şartlarından hoşnutsuzdurlar. En iptidai haklarını ve menfaatlerini bile müdafaada çarptıkları manialardan ve güçlüklerden onlar bilhassa çok şikayetçidirler. Gittikçe nazikleşen devlet vazifelerinin ifasında, her zamandan ziyade milletin büyük ekseriyetinin müzaheretine muhtaç bulunan, hükümet, bu sıkıntı içinde yaşayan vatandaş yığınlarının hoşnutsuzluklarının kaynağını kurutacak tedbirlere başvurmak mecburiyetindedir.

TKP onların başlıca dertlerini giderecek, teşrii ahkam kabul ettirmek ve bizat kendilerini kanuni yollardan harekete geçirerek, haklı metaliplerini alakadar makamlara tanıtmak üzere, mücadelede bulunmak azmindadır. Biz, muhtelif küçük burjuva zümreleri lehine umumi olarak şu tedbirlerin tahakkuk ettirilmesini istiyoruz: kazanç ve muamele vergilerinin ve umumiyetle vergi yükünün azaltılması, bakayada kalmış vergi borçlarının affedilmesi, ucuz faizle para tedarikinin kolaylaştırılması, çırağlığın teşkilatlandırılması ve san'at tedrisatının iyileştirilmesi ve genişletilmesi, belediyeler ve polis tarafından alınan nakdi cezaların ve rüsumun azaltılması ve sıkı kontrolü, üniversite talebesine ekmek parası çıkarmak için işe gitmeğe vakit bırakılması, emekçilerin çocuklarına bedava orta tahsil imkanı verilmesi, esnaf ve zanaatkarların, muallimlerin, küçük memurların ve ilah. teşkilatlanma imkanlarının genişletilmesi, ve ilah...

Memleketimizin milli azlıklarla meskun topraklarından küçük bir parçasının bile, manda şeklinde imperyalizm esaretinde bulunan, komşu memleketlere ilhak

edilmesine partimiz hiçbir zaman rıza göstermez. Halihazırda ancak haklı metalipleri yerine getirilmek, ve en başta kökten bir toprak islahatı yapmak suretile, kürd halk kütlelerinin, -kendi imtiyazlı sınıfları tarafından kandırılarak- türkiyeden ayrılmayı faydalı sanmak hatasına düşmelerinin önüne geçilebileceği kanaatindeyiz. Biz her fırsatta tek mil azlık milletler için, türklerle tam bir hukuk müsavatı, milli kültürlerine ve dillerine, seyahat ve ikamet serbesliklerine ve ilah.. müteallik bütün taleplerinin tatmin edilmesini isteyeceğiz. Cumhuriyet kanunlarına uygun bu türlü tedbirlerin tehakkuk ettirilmesi için uğraşmakla, milli temamiyet ve istiklal menfaatlerine hizmet etmiş olacağımızdan eminiz.

Partimiz, yapılmış olan kültür islahatlarının (latin harflerinin kabulü, ümmiliğe, cehalete, irtica ve din tesirlerine karşı mücadele, dilin temizlenmesi ve sadeleştirilmesi ve ilah..) büyük ehemmiyetini müdriktir; ve bu sahada daha ileri gidilmesini temine uğraşacaktır. Yalnız, efradı cehaletten ve batıl itikatlerden kurtulmuş, ve gözü önünde cereyan eden vak'aları –mana ve şumullerini anlıyarak- takip etmeğe kafi, bir kültür ve bilgi seviyesine erişmiş, bir millet yabancı ideologilerin tesirinden, ve demagojilerle ve yalan vaadlerle süslenmiş, irtica ve faşizm telkinlerinden korunabilir. Bunun içindir ki partimiz, halk kütlelerinin, içtimai ve siyasi bilgilerini artırmak imkanlarından azami derecede istifade etmelerine her zaman yardım etmeyi, ve bu imkanların genişletilmesi için, sistemli bir tarzda çalışmayı vazife bilecektir.

Memleketimizde, Cumhuriyet hükümetinin demokratik devletlere yaklaşma temayülünü ve sulh siyasetini hoş görmiyen, ve asrileştirme ve kültür islahatlarının tatbikini güçleştirmeye uğraşan, mühim irtica kuvvetleri ve bazı faşizme çalar unsurlar mevcuttur. Bu kuvvetler, bilhassa topraksız köylü kütlelerini diledikleri gibi soymak serbesliğini elden kaçırmak korkusuyla titreyen, büyük toprak sahipleri, halkın kafalarını hurafelerle doldurmak ve ceplerini boşaltmak imkanları layik islahatlarla ellerinden alınmış bulunan, softa takımı, ve Alamanyaya ve kısmen İtalyaya milli mahsullerimizi satmak ve oralardan memleketimize sokulan malların komisyonculuğunu yapmakla milyonlar kazanan, muayyen bir burjuvazi tabakası arasından çıkmaktadır. Bu sonunculara mensup mürteciler ve bilhassa, aramızda yaşayan bir kısım Alamanyalı faşist mütehassısların ve profesörlerin tesirine kapılmış olan, veya bizzat tahsillerini Alamanyada ve İtalyada yapmış bulunan, azlık bir genç münevverler zümresi memleketimizde Hitler faşizminin saçmasapan telakkilerini yaymağa çalışıyorlar; ve daha fenası, bu azılı imperyalizmin memleketimizi müstemlekeleştirmeye kuran küstahça pılanlarına ve hülyalarına ajan ve alet rolünü oynuyorlar.

Partimiz, Alaman imperyalizmine uşaklık eden, bu mürteci ve faşizme çalar kuvvetleri, aynı zamanda hem sulh siyasetimize hem de Cumhuriyet rejimine mazarrat iras eden, milli bünyemiz içinde inhilal amilleri olarak teşhir eder. Bunların, gizli veya açık fealiyetleriyle, emniyetimizi tehdit ettikleri ve istiklali-mizi müdafaa kabiliyetlerimizi zayıflattıkları meydandadır.

Kastteessüf bu mürteci ve faşist kuvvetlere mensup unsurlara, oldukça sık sık, halk fırkası içinde, ve hatta bazı mes'ul devlet makamlarında rastlanmaktadır. Bu gibilerin ve faşist alaman profesörlerinin ve mütehassıslarının, devlet cihazından ve müessiselerinden, ordumuzdan ve askeri fabrikalardan, üniversitelerden ve sair mekteplerden heman uzaklaştırılmaları elzemdir. Partimiz, alaman sermayesinin baştan çıkarmış olduğu, bu çürümüş zümrelere karşı –ister halk fırkası azası ister fırkasız olsunlar- fasılasız ve amansız bir mücadele yürütmeğe, ve hükümet tarafından, onların caniyane hareketlerini durduracak kendilerini zararsız kılacak, tedbirler alınmasını temin için uğraşmağa azmetmiştir.

Birçok ileri görüşlü kemalistlerin mevcudiyeti ve, mukabil fealiyetile, hükümet fırkasına sokulmağa muvaffak olmuş mürteci unsurların menfi çalışmalarına karşı koydukları, memnuniyetle kaydedilmeğe değer, bir vakiadır. Bu mücahitlerin başlıca hususiyetleri: demokrasi prensiplerine sadakatleri, emekçi kütlelerin muhik taleplerini yerine getirmeğe temayülleri, bu kütlelerle elele çalışmak suretile irticain mukavemetlerini kırarak –milli iktisadiyatın inkişafını çabuklaştıracak- yeni yeni islahatlar yapmak istemeleri, alaman imperyalizminin propagandalarına ve harp provokasyonlarına karşı sulh ve istiklal için mücadeleye hazır bulunmaları... bizi onlara onları bize yaklaştıracak mahiyettedir. Partimiz, barış ve ekmek için yapacağı, mücadelelerde, halk fırkasının bu ileri unsurlarıyla elele yürümeğe müsait hiçbir fırsatı kaçırmayacaktır.

Cihanın karmakarışık vaziyeti, faşist imperyalizmlerin istila iştilalarının günden güne artması, ve harp tehlikesinin birazdan doğrudan doğruya kapılarımıza dayanmak istidadını göstermesi dolayısıyla, aramızdaki (bir sözcük okunamıyor) harp, irtica, faşizm ve imperyalizm alehtarı barış kuvvetlerinin geniş bir halk savaş cephesinde toparlanmalarına mübrem bir ihtiyaç vardır. Yalnız böyle bir halk cephesi, cem'iyetin, barışa ve milli inkılabın müktesebatına bağlı ve irticaa ve imperyalizm hululüne yolu kesmek azminde olan, bütün tabakalarını savaşa sürükleyebilir. Bu demokratik halk cephesine –bizden ve bahsi geçen halk fırkası teşekküllerinden ve gruplarından maada- muhtelif san'at ve meslek erbabının teşkilatları (amele, zanaatkar, esnaf, memur, hekim, mühendis ve teknisyen cemiyetleri), spor ve kültür federasyon ve kulüpleri, köylü kooperatifleri, talebe ve sabık talebe birlikleri, ve ilah.. girmelidirler. Partimiz, bu halk toplantısının tahakkukunu mümkün kılmak için, zemini hazırlamayı ve icabeden teşebbüslerde bulunmayı üzerine alır.

Partimize terettüp eden, ehemmiyetleri nisbetinde güç, bütün bu vazifeler (amele ve köylünün ve bütün emekçilerin hergünlük mesaliplerini, legal mücadele vasıtalarıyla, tutmak; her türlü tecavuza karşı milli varlığı fiili bir tarzda korumak için, kütleleri seferber etmek; ve nihayet savaşçı bir halk toplantısının temellerini atmak vazifeleri) çalışma usullerimizi kökten değiştirmemizi zaruri kılmaktadır. Bundan böyle Partimiz bütün fealiyetlerini herkesin gözü önünde, legal olarak, yapmayı kararlaştırmıştır. Bu açık fealiyetlerimiz esnasında, bizim-

le aynı muayyen meselelerde gayeleri birleşen –kemalist mücahitler ve teşekküller de dahil olmak üzere- her türlü teşkilatlarla ve vatandaş guruplarıyla birlikte hareket etmeğe, ve birlik çalışma mukaveleleri bağlamağa gayret edeceğiz.

Her çeşit anlaşılmazlıkların önüne geçmiş olmak için, bulunduğumuz devrede, bütün dikkatimizi ve gayretlerimizi harbe ve faşist imperyalizme karşı mücadelenin acele vazifeleri üzerine çevirmeğe karar vermiş olmamızı, komünist programımızdan ve inkılapçı şiarlarımızın propağandasından vazgeçtiğimiz manasına almak tamamen yanlış olduğunu, burada ehemmiyetle işaret etmeğe mecburuz. Partimiz, dün olduğu gibi bugün de, ancak bir amele ve köylü halk cumhuriyeti idaresi altında, vatanımızın tam ve kat'i kurtuluş ve istiklalini temin etmek; ve ancak böyle bir idare altında, milletimize –Sovyetler Birliği milletlerinin mazhar oldukları- maddi menfaatleri ve saadeti getirecek olan, Sosyalizm kuruluşunun evveli şartlarını yaratmak mümkün olacağına kuvvetle inanır.

Bizim için aşikardır ki, bir gün inkılapçı idealimizi tahakkuk ettirebilmek için, evvela bugün müstakil bir millet gibi yaşayabilmemiz, ve bir faşist imperyalizm esaretine düşmekten korunmamız gerektir.

Ancak bu tehlikeyi atlattıktan sonra, halk kütlelerinin –daha ileri ve daha yüksek bir inkılap merhalesi için olan- mücadele iradeleri olgunlaştığı nisbette, daha doğrudan doğruya inkılapçı savaflara atılmamız mümkün olacaktır. Objektif durumun ve geleceğe ait ihtimallerin bu açık telakkisi, barış, istiklal, serbeslik, ve ekmek için olan faaliyetlerimizi, programımız şiarlarının propagandasından ayırmamamızı emreder.

Kahrolsun irtica ve faşizmi.. Kahrolsun harp ve imperyalizm şakaveti!..

Yaşasın demokratik halk cephesi!..

Türkiye Komünist Partisi

Merkez komitesi

15 Ağustos 1936¹⁸⁰

(Türkçe orijinal)

Belge 8

Nâzım Belgesi

Dünya çapında ünlü ozanımız Nâzım Hikmet son romanında “... Bütün bu düşündüklerim, biliyorum, bütün bunlar romantika... Kaç yıldır ömrüm romantika. Kerim’inki de, daha tanımadığım ama tanıyacak olduğum bir yığın insanın ki de. Suphi’lerinki de Petrosyan’inki de, Marusa’nın, Anuşka’ninki de romantika. Kim bilir, belki çok eziyetli, belki de kanlı, ama dört nala koşan atın üzerindeki Kızıl Çetecinin romantikası. Atlı nereye koşuyor? Çoğu kere ölüme. Ama yaşamak için, daha güzel, daha haklı, daha dolgun, daha derin yaşamak için...”¹⁸¹

¹⁸¹ Nâzım Hikmet, “Yaşamak Güzel Birşeydir Kardeşim”, s.141, Narodna Prosveta, Sofya,1964

İKİNCİ BÖLÜM

Yakın Tarihin Bilinmeyen Sayfaları¹⁸²

Komintern ve Stalin

*Kriz dönemlerinde gizler
tümüyle açığa çıkıyor*

31 Ocak 1933'de Hitler iktidara geldikten sonra Komintern Yönetimi (KEYK) bir süre bocalamış, genel çizgisini değiştirmemiş, önceden olduğu gibi, demokratik devletler ile faşist devletler arasında, sosyal-demokrasi ile nasyonal-sosyalizm arasında özde bir fark olmadığı iddiasını sürdürmüştü. KEYK (Komünist Enternasyonal Yürütme Kurulu) Prezidyumu'nun 1 Nisan 1933'deki toplantısında konuşan Van Min, "Yoldaşlar, Almanya'daki son olaylar, bu ülkedeki devrimci bunalımın olgunluğunu göstermektedir. Hitler'in iktidara gelmesiyle birlikte devrimci bunalım da hızla olgunlaşmaktadır."¹⁸³ KEYK Prezidyumu ayrıca Alman Komünist Partisi'nin Hitler darbesine kadar ve darbe sırasında sürdürdüğü siyasal çizginin ve örgütsel politikanın bütünüyle doğru olduğu saptamasını yapmıştır. Fakat sonunda gerçeklerin direngenliği karşısında, KEYK 1935'in Temmuz ve Ağustos'unda VII. Kongresi'ni toplamış; Kongre, faşist Almanya'nın Avrupa'da sınırları değiştirmek ve egemenlik kurmak için savaş hazırladığı saptamasını yapmış. Gelecek savaşın, faşist saldırı savaşı olacağını belirlemiş ve antifaşist cephenin görevini ulusal bağımsızlık için kurtuluş mücadelesi olarak tanımlamış.

VII. Kongre'de belirlenmiş olan bu stratejik yönü KEYK sözcüleri yaptıkları konuşmalarında ve komünist partilerine yazdıkları mektuplarında geliştirmiş ve somutlaştırmışlar, komünistlerin dikkatini özellikle Nazi Almanya'sının saldırı-ganlığına çekmişler. Örneğin Danimarka parlamentosunun, Almanya ile Danimarka arasında imzalanan saldırmazlık paktını onaylaması üstüne Georgi Dimitrov 16 Temmuz 1939'da Danimarka Komünist Partisi yönetimine gönderdiği mektubunda "Danimarka işçi sınıfının ve halkının baş düşmanı faşist saldırı-gandır... Danimarka işçi sınıfı ve halkı bu tehlikeyi önlemeyi ve ulusal bağım-

¹⁸²Not:Bu belgesel yazıyı, Türkiye Komünist Partisi'nin yaşamında büyük sorun yaratmış olan Komintern'in VII. Kongre kararının akıbetine ilişkin bilginin, yayınlanan belgelerin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacağı düşüncesiyle buraya aldım.

¹⁸³ RTseHİNDİ (Rossiyski Tsenter Hraneniya i İzuçeniya Dokumentov Noveyşey İstori, Fond 495,op.2,d.176,s.261.

sızlığı savunmayı kendi baş görevi olarak görmelidir” diye yazmış.¹⁸⁴

Bu tür öğüt ve yönergeler KEYK’in 1939 yılı yaz aylarında aldığı kararlarda da var. KEYK Sekreterliği’nin 22 Ağustos 1939’da “Sovyet-Alman Görüşmelerine İlişkin Antisovyet Kampanya Üstüne” başlığı altında kabul ettiği kararda, komünist partilerinin savaş tehlikesine karşı yürüttükleri kampanyayı şiddetlendirmeleri istenmekte ve şöyle denmektedir: “... Partiler, saldırıya karşı, özellikle de Alman faşizmine karşı, mücadeleye daha büyük bir enerji ile devam etmek zorundadırlar.”¹⁸⁵

Artık Hitler saldırgan değil!

Ne var ki, KEYK’in VII. Kongre kararlarını uygulayarak verdiği bu mücadele direktifi, onu sözün tam anlamıyla bir açmaza düşürmüştü. O, 23 Ağustos 1939’da imzalanan Sovyet-Alman Saldırmazlık Paktı ve 28 Eylül 1939’da bağtılanan Dostluk ve SSCB-Almanya sınırına ilişkin sözleşmelerle, VII. Kongre’nin antifaşist mücadele çizgisinin mezara gömüldüğü kavranamamış. Oysa bu Paktı imzalamakla, Sovyetler Birliği artık, faşizme karşı mücadele çizgisinden ayrılmış ve Nazi Almanya’sıyla siyasal ve ekonomik ilişkilerini, karşılıklı çıkarlar ilkesine göre düzenleme yolunu seçmiş. Yani onun için Hitler Almanya’sı artık “saldırgan” olmaktan çıkmış. Stalin yönetiminin yaptığı bu köklü tutum değişikliği, KEYK’i zor duruma düşürmüştü. İçine düştüğü durumdan çıkış yolu arayan KEYK Genel Sekreteri Georgi Dimitrov, Almanya ile SSCB arasında imzalanan Saldırmazlık Paktı’na ilişkin Fransa, İngiltere, ABD, İtalya, İsveç, Danimarka, Belçika, İsviçre ve Hollanda komünist partilerinin tepkilerini dile getiren yazılardan seçme bir paket yapıp 27 Ağustos 1939 günü Stalin’e, Molotov’a ve Jdanov’a göndermiş.¹⁸⁶ Parti basınından seçilip örnek diye gönderilen yazılarda, adı geçen partiler, bir yandan Paktı, SSCB’nin büyük bir başarısı ve barışı güçlendiren bir eylemi olarak değerlendirmişler, öte yandan da, Hitler faşizmini baş saldırgan olarak gördüklerini belirtmişler. Yani bu örnek yazılar, içine düşülen yeni durumu, komünist yöneticilerin tam olarak kavrayamadıklarını kanıtlamış.

Fransız Komünist Partisi Polit Bürosu 25 Ağustos’ta yayınladığı bildirisinde, Sovyet-Alman Paktı’nı, Antikomintern Pakt’a bir darbe diye nitelemiş. Aynı zamanda Hitler faşizmini başlıca savaş kışkırtıcısı ve demokrasi düşmanı gördüğünü vurgulamış.¹⁸⁷

¹⁸⁴G. Dimitrov’un sorunu nasıl gördüğü hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. Georgi Dimitrov, GÜNLÜK, 9 Mart 1933 – 6 Şubat 1949, 3 Cilt, TÜSTAV Yayınları, İstanbul, 2004-2005. (Yayın-cının Notu)

¹⁸⁵ Tsentralniy Partiyniy Arhiv İnstituta Marksizma Leninizma pri Tsentralnom Komitete Kommunističeskoj PartiiSovetskovo Soyuzu. Fond 495, op.74,d.181,s.55.

¹⁸⁶ y.a.g.e. op.73,d.67,s.44.

¹⁸⁷ y.a.g.e s.48-49.

Büyük Britanya Komünist Partisi, Pakt'ın bağitlanmasından bir gün önce, 22 Ağustos'ta yayınladığı duyurusunda, bağitlanan Paktı, Hitler'in Sovyetler Birliğı'nin gücünü kabul ediş anlamında yorumlamış ve Almanya ile Sovyetler'in savaşmaları için uğraşan Chamberlain hükümetine indirilen bir darbe olarak değerdendirmiş.¹⁸⁸

ABD Komünist Partisi yönetimi 23 Ağustos'ta yaptığı açıklamada, Sovyet-Almanya Saldırmazlık Paktı'nı "tehlike karşısında bulunan genel barışa açık bir katkı" diye nitelemiş. Bu Pakt'ın imzalanışını Hitler'in Sovyetler'e saldırmasının olanaksızlığını anlamış olmasıyla açıklamış.¹⁸⁹

İtalya Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin 25 Ağustos'ta yayınladığı bildiride de, bu tarihsel olgu, "faşizme karşı savaşan ve harp istemeyen halklara yapılan çok büyük bir yardım" diye gösterilmiş. Bu Pakt ile "faşizme çok büyük bir darbe indirildiğı" ileri sürülmüş.

"Her şeye rağmen savaş olursa, biz hiç tereddüt etmeden faşizmin askersel ve siyasal bakımdan bozguna uğratılıp yıkılması için mücadele edeceğız..." denmiş.¹⁹⁰

Örneklerde açıkça görüldüğü gibi, komünist partileri ve KEYK, Saldırmazlık Paktı'nın bağlanmasını, faşizmele savaşmaktan vazgeçmek anlamına geldiğini düşünmemişler ve Nazizm'e karşı mücadeleyi durdurma tutumu almışlar.

27 Ağustos'ta Georgi Dimitrov ve Manuilski, Stalin'e bir mektup yazmışlar. Bu mektupta onlar, komünist partileri "Sovyet-Alman Saldırmazlık Paktı ile ilgili olarak doğru tutum aldılar... Burjuva ve sosyal-demokrat basının yürüttüğü çılgınca antisovyet kampanyaya, kendilerine yakışır şekilde tepki gösterdiler... Biz düşünüyörüz ki, komünist partileri ileride de faşist Almanya'nın saldırganlığına karşı koyma tutumu almalıdırlar."¹⁹¹

Bu mektuba yanıt alınamamış. 5 Eylül'de Dimitrov adı geçen mektubun bir kopyasını Jdanov'a vermiş ve mektupta ortaya atılan sorunun şimdi Fransız Komünist Partisi'nin önünde durduğunu söylemiş kendisine.

Faşist Almanya'nın Polonya'ya saldırdığı 1 Eylül 1939 günü KEYK toplanmış ve "yeni uluslararası durumda komünist partilerinin tutumları" konusunu görüşmüş.¹⁹² Bu arada Komintern Sekreterliğı, Fransız Komünist Partisi Genel Sekreteri M. Thorez'e, Daladier hükümetini koşulsuz destekliyor diye, eleştirel bir telgraf göndermiş.

¹⁸⁸ y.a.g.e. s.50-51.

¹⁸⁹ y.a.g.e. s.52-53.

¹⁹⁰ y.a.g.e. s.55.

¹⁹¹ y.a.g.e. op.74,d.517,s.41.

¹⁹² y.a.g.e. op.18,d.1292, s.8.

2 Eylül'de KEYK, G. Dimitrov, O. Kuusinen ve D. Z. Manuilski'den oluşan bir komisyonu komünist partilerine verilecek direktifleri hazırlamakla görevlendirmiş. Bu komisyon adına Manuilski'nin kaleme aldığı tezler taslağında, savaş halinde bulunan ülkelerin komünist partilerinden hiçbirinin kendi hükümetleriyle dayanışma içinde olamayacakları görüşü yer almış. Ayrıca şu kanı açıklanmış: "... Savaşta Alman faşizminin zaferi, uluslararası işçi sınıfına en büyük tehlike oluşturacak. İşte bu nedenle, bütün ülkelerdeki komünistlerin, birinci yerde de Alman komünistlerinin görevi, Alman faşizminin yenilmesine yardımcı olmaktır" demiş.¹⁹³

Görüldüğü gibi KEYK, İkinci Dünya Savaşı'nın birinci günü, daha önceki günlerde olduğu gibi, Alman faşizmine baş tehlike, baş saldırgan gözüyle bakıyormuş. Hitler ordusunun işgal ettiği ülkelerdeki halkların savaşını da ulusal kurtuluş savaşı sayıyormuş.

Batı ülkeleri komünist partileri de Komintern'in VII. Kongresi'nde çizilen yolu izleyerek, Almanya'yla savaşı, gerçekten antifaşist savaşa çevirmeyi düşünüyorlarmış. Aynı zamanda da, kendi ülkelerindeki gericilikle mücadeleyi salık veriyorlarmış.

Büyük Britanya Komünist Partisi 2 Eylül'de yayınladığı bildirgesinde, iki cephede savaş görüşünü savunmuş. "Birinci yerde faşizm üzerinde zafer sağlanmalı, bunu sağlamak için ayrıca ikinci yerde, Chamberlain ve İngiltere'deki demokrasi düşmanları üzerinde politik üstünlük kazanılmalı" demiş.¹⁹⁴

Eylül ortasında İngiliz Komünist Partisi Genel Sekreteri H.Pollitt "*Savaş Nasıl Kazanmalı*" başlıklı bir broşür yayınlamış. Bunda kısaca şöyle demiş: "Komünist Partisi savaşı destekliyor, onu haklı savaş sayıyor, bu savaş Büyük Britanya'nın tüm işçi sınıfı ve tüm demokrasi dostları desteklemelidir."

Jdanov'a Mektup

5 Eylül 1939'da G.Dimitrov, Jdanov'a yazdığı mektupta, Avrupa'da başlamış bulunan emperyalist savaş koşullarında kardeş partilerin izleyecekleri ana yönle-re ve uygulayacakları taktiklere ilişkin bir dokümanın hazırlandığını bildirmiş. Bu mektubunda Dimitrov "Fakat belirtmek zorundayım ki, yeni koşullarda komünist partilerinin yönlerini, özellikle de taktik tutumlarını ve siyasal ödevlerini belirlemede biz olağanüstü güçlüklerle karşılaşyoruz. İşte bunları gidermek ve doğru karar alabilmek için, Stalin yoldaşın dolaysız yardım ve öğütlerine hiçbir zaman olmadığından daha çok gereksinim duyuyoruz."

¹⁹³ Y.a.g.e. d.1302, s.57.

¹⁹⁴ y.a.g.e.op.2,d.276,s.103.

Stalin'in Öğütleri

Stalin, Dimitrov'u 7 Eylül'de kabul etmiş. Georgi Dimitrov, söz konusu mektubun kopyasına "Stalin yoldaşla görüşmede Molotov ve Jdanov da hazır bulundular. 7.9.39" diye yazmış.¹⁹⁵ Bu konuşmada Stalin, Dimitrov'un aktardığına göre, şöyle konuşmuş: "Savaş, dünya egemenliği için, dünyayı yeniden paylaşmak için iki grup kapitalist ülke arasında yapılıyor. Onların aralarında iyi savaşmalarına ve birbirini zayıflatmalarına biz karşı olamayız. Kötü olmaz, eğer Almanya'nın eliyle, zengin kapitalist ülkelerin, özellikle de İngiltere'nin durumu sarsılırsa. Komintern'in VII. Kongresi'nde yapılan ve saldırganlığın başlıca kaynağı olarak faşizmi gösteren belirlemeden (saptama) vazgeçilmeli. Savaştan önce, faşist rejim ile demokratik rejimi karşılaştırmak tamamen doğru idi. Oysa şimdi, emperyalist devletler arasındaki savaş zamanında, artık bu saptama doğru değil, kapitalist devletleri, faşist ve demokratik diye yapılan ayırma, eski anlamını kaybetti. Halk Cephesi sloganı da öyle, o da eski anlamını yitirdi. KEYK Prezidyumu tezler hazırlamalı, bunlarda işçi sınıfına savaşın dünya egemenliği için yapıldığı söylenmeli. Kapitalist ülkelerin sahiplerinin kendi çıkarları için savaştıkları, bu savaşın işçilere acılar ve yoksulluktan başka bir şey vermeyeceği anlatılmalı."¹⁹⁶

Aynen Kabul

Stalin'in verdiği bu öğütler harfiyen kabul edilmiştir. KEYK Sekreterliği'nin 9 Eylül 1939 günü yaptığı oturumda, komünist partileri için belirlediği direktiflere oldukları gibi yansıtılmışlar.

Tüm dünya komünist partileri için verilmiş olan bu direktifler belgesinde, başlamış olan savaşın emperyalistler arası bir savaş olduğu, haksız bir savaş olduğu, savaşın burjuva devletlerinin hepsinin savaştan aynı derecede suçlu oldukları vurgulanmış. Bu savaşı hiçbir ülkenin işçi sınıfının, hele de komünist partisinin destekleyemeyeceği belirtilmiş. Savaşın "burjuvazinin Chamberlain'ın ve sosyal-demokrat liderlerin inandırmak istedikleri gibi, faşizme karşı yapılmadığı, onun iki grup kapitalist devlet arasında dünya egemenliği için yapılmış olduğu" anlatılmış, devamla; "Uluslararası proletaryanın faşist Polonya'yı hiçbir şekilde savunamayacağı" söylenmiş. Direktiflerde Stalin'in söyledikleri yineletenerek "savaşın durumu değiştirdiği, kapitalist devletleri faşist ve demokrat diye ayırmanın eski anlamını yitirdiği ve bu yüzden taktiğin değiştirilmesi gereği" buyurusu verilmiş. Yeni taktiğe göre "savaşın devletlerin komünist partileri harbe karşı çıkmalı, onun emperyalist karakterini açığa vurmaları" emri veril-

¹⁹⁵ y.a.g.e. op.74,d.517,s.53.

¹⁹⁶ y.a.g.e op.74,d.517,s.53.

miş söz konusu tezlerde. Ve komünist partileri her yerde “sosyal-demokrat politikanın ihanetine karşı” kararlı bir şekilde saldırıya geçmelidirler denmiş. Sonunda Fransa, Büyük Britanya, ABD ve Belçika komünist partilerine bu yönergelere aykırı düşen “kendi politik çizgilerini derhal değiştirmeleri” buyurusu verilmiş.¹⁹⁷

Bu yıldırım hızıyla hazırlanıp verilen direktifleri herkes kendi anlayışına göre değerlendirip yorumlasın. Ben burada gerçek adına şu iki noktaya dikkat çekeceğim: Birincisi, Polonya için savaş, saldırıya uğradığı andan sonra haklı savaştı, ulusal kurtuluş savaşı idi. İkincisi, evet 1 Eylül 1939’dan sonra savaşı devletler gerçekten emperyalist devletler grubundandı. Ama gruplardan bir tarafın öncüsü Nazi Almanyasıydı ki, o, tüm dünyada “yeni” faşist bir düzen kurmayı amaçlıyordu. Bu somut durumda, o zaman, yani 9 Eylül 1939’da kapitalist cephe, kapitalist devlet ile faşist devlet ayrımının anlamını yitirdiğini kabul etmek sağduyuya açıkça aykırı idi.

Stalin’in adı geçen direktiflerinin bir sonucu olarak o dönemde, Komintern yayınlarında Hitler Almanyası ile ilgili “faşizm” terimi kullanılmamış. Propaganda da, darbe tüm olarak emperyalizme, özel olarak da İngiliz-Fransız emperyalizmine yöneltilmiş. Tek Cephe, Halk Cephesi sloganları kullanımdan kaldırılmış, bunların yerine, 20’li yılların sonlarındaki ve 30’lu yılların başlarındaki sekter slogan, yani aşağıdan Birleşik Halk Cephesi sloganı propaganda edilmiş.

Savaş Üstüne Tezler

KEYK Eylül ayı boyunca Savaş Ait Tezler üzerinde çalışmış. 26 Eylül’de Dimitrov bu tezler taslağını Stalin’e, Molotov’a ve Jdanov’a göndermiş.¹⁹⁸ Bu belgede Stalin’in harbe dair görüşleri yinelenmiş. Sovyetler Birliği’nin Nazi Almanyası ile bağtladığı Pakt övülmüş. Çok uluslu Polonya için “halkların hapishanesi” nitelemesi yapılmış. “Burjuva İngiltere ve Fransa için Sovyetler ülkesine karşı, Münih savaş provokasyonu politikasını devam ettiren, SSCB ile ilgili olarak, halen faşist devletlerden daha saldırgan konumdalar” denmiş.¹⁹⁹ Daha sonra bu tezler üzerindeki çalışmalar her nedense durdurulmuş.

Savaş emperyalist diye, haksız diye tanımlamak doğal olarak insanı şu sonuca götürür. O halde demek “kendi” hükümetinin yenilmesi için savaştan devrimci yolla çıkmak için mücadele gerek, yani onun için savaşmalısın. Ne var ki, sorunun bu şekilde konusu, birincisi, savaşın reel özü ile çelişirdi, çünkü savaşan taraflardan birisi faşist Hitler Almanyası idi. İkincisi; sorunun böyle konması

¹⁹⁷ y.a.g.e. op.18,d.1292,s.47-48.

¹⁹⁸ y.a.g.e.op.73,d.67,s.73.

¹⁹⁹ y.a.g.e. op.18,d.1302.

Stalin'in çıkarlarına uygun değildi, zira Hitler rejimini alaşağı etme sloganı, onu Hitler'le çatışmaya götürürdü.

Dimitrov'un Makalesi

17 Ekim 1939 günü Dimitrov Stalin'e "*Savaş ve Kapitalist Ülkelerdeki İşçi Sınıfı*" başlıklı makalesini götürmüş ve makalenin özü hakkında öğütlerini istemiş.²⁰⁰

Stalin makalenin taslağını okumuş ve düzeltmiş. 25 Ekim'de Dimitrov'la konuşmasında kendi düşüncelerini söylemiş. Devrimci sloganların atılmasını doğru bulmadığını belirtmiş. Şu genel sloganları önermiş: "Kahrolsun Emperyalist Savaş!", "Harbe Son, Kan Akıtmaya Son!", "Savaş Yanlısı Hükümetleri Kovalım!" Bu arada Stalin şunu da vurgulamış: "Biz barış yanlısı hükümetlere karşı gelmeyeceğiz."²⁰¹

Stalin'in verdiği emre göre, KEYK propagandasını yaptığı "Savaş Yanlısı Hükümetler Kovulmalı!" sloganı, Almanya'ya yönelik değil, Büyük Britanya ve Fransa'ya yönelik imiş. Zira Almanya hükümeti, Stalin'in sözlerine göre "barışçı önerilerde" bulunuyormuş.

1939 Kasım'ının başlarında *Komünist Enternasyonal* dergisinin 8-9 nolu sayısında Georgi Dimitrov'un yazdığı *Savaş ve Kapitalist Ülkelerin İşçi Sınıfı* başlıklı makale yayınlanmış, tabii Stalin'in tenkitleri üzerine yapılan düzeltmelerle.²⁰² Makalede Sovyetler Birliği'nin barış politikası övülmüş. Alman-Sovyet dostluk ve sınırlar sözleşmeleri takdir edilmiş. Bu anlaşmalarla emperyalist savaşın genişlemesinin önleneyeği yorumu yapılmış. İstila harbinin sona erdirilmesi için emperyalist savaşa karşı amansız bir mücadele yapılması istenmiş. Ancak Alman işçi sınıfının önüne Hitler hükümetini devirme görevi konmamış. Faşist saldırıların doğurduğu özel tehlikelere hiç değinilmemiş. Hitler istilalarına karşı gelişip güçlenen ulusal kurtuluş, antifaşist eğilimlerden söz edilmemiş. Almanya Komünist Partisi, o zaman resmî belgelerinde halkı, Hitler hükümetini devirmeye değil, egemen rejime karşı mücadeleye çağırmış. Bu konularda genel çağırılarla yetinen Stalin ekibi, başka konularda çağırılarının somutlaştırılmasını istemiş.

²⁰⁰ y.a.g.e. op.73,d.67,s.78.

²⁰¹ 7 Ekim 1939 "Pravda" gazetesi Ribbentrop'un Japon muhabirine yaptığı bir açıklamayı yayınlamış. Bunda Hitler'in bakanı şunları söylemiş: "Almanya her zaman barışı istemişti, savaşı değil. Polonya'yla savaş bize, Führer'in sağduyusuna rağmen dayatıldı. Batı'da savaşı Almanya değil, İngiltere ile Fransa ilân ettiler. Eğer Almanya hâlâ barış yapmak istiyorsa, bu bir haber değildir" demiş. 30 Kasım 1939'da "Pravda" gazetesinde Stalin'in Gavaz Ajansı'nın beyanatına verdiği cevap yayınlanmış. Bu yanıtında Stalin demiş: "Fransa ile İngiltere'ye Almanya saldırmadı. Bugünkü savaşın sorumluluğunu yüklenerek, Almanya'ya Fransa ve İngiltere saldırdı."

²⁰² y.a.g.e. op.73, s.83.

Bir Mayıs Bildirisi

Dimitrov ile Manuilski 1940 1 Mayıs bildirisini kaleme almışlar ve bunu Jdanov'a göndermişler. Jdanov, metindeki şu muğlak tümceyi "Savaş kundakçıları, SSCB'nin emperyalist harp dalışmalarının dışında kalışını affetmiyorlar" tümcesini beğenmemiş ve onun şöyle yazılmasını istemiş: "İngiliz ve Fransız savaş kundakçıları ve onların toplumdaki uşakları, onların kendi emperyalist savaşı karşısında Sovyetler Birliği'nin tarafsız tutumu yüzünden çılgına dönüyorlar." Bildiri bu düzeltme ile 28 Nisan'da yayınlanmıştır.²⁰³

Saldırı ve Saldırgan

Almanya 1940'ın ilkbaharında saldırıya geçerek arka arkaya ülkeler zapt ediyor, fakat saldırgan yine İngiltere ve Fransa'dır deniyordu. Nazi ordularının ülkeye dalışı üzerine bildiri yayınlamak isteyen Danimarka Komünist Partisi'ne KEYK Sekreterliği, 10 Nisan'da bir direktif telgrafı göndermiş. Bu belgede: "İngiltere ve Fransa'nın İskandinav ülkelerindeki saldırgan emperyalist politikası, Almanya'nın karşı önlemler alması sonucu doğurdu. Savaşın baş yayıcıları, Londra, Paris ve onların ajanları II. Enternasyonal'dir. Bir de, Sovyetlere karşı savaşı teşvik edenleri destekleyen ve emperyalist savaşı selamlayan İskandinav hükümetleridir" denmiştir.²⁰⁴

KEYK'in Danimarka komünistlerine verdiği yanıtların dayanaksızlığı ve inandırıcılıktan yoksunlukları açık seçik ortada. Ne var ki, bunlar yinelenmiş durmuş. Danimarka saldırgan Alman ordularınca işgal edildikten sonra 19 Nisan 1940'da, KEYK Sekreterliği'nce onaylanarak, Danimarka Komünist Partisi'ne gönderilen direktiflerde: "İngiliz-Fransız askersel bloğunun, Almanya'ya karşı cephenin kanatlarını genişletmek için aldığı siyasal ve askersel önlemler, Alman ordusunun Danimarka'yı işgalini getirmiş" denmiştir. Bu durumda bağımsızlığını yitirmiş Danimarka'nın komünistlerine yapılacak ilk iş de şöyle belirlenmiştir: "Emperyalist savaşa karşı barış için mücadele."²⁰⁵ Bu tür öğütlerin tutarsızlığı, çelişkililiği tümüyle açık. Ancak bunlar, KEYK'in Stalin diktasına tutsaklık düzeyini gösteren önemli olgulardır.

Ama savaş cephesinde olayların gidişi, Hitler saldırılarının geniş boyutlar alması, gitgide daha çok halk ve ülkenin Alman faşizminin kurbanı oluşu, halkların yaşamsal çıkarları için, yitirilen ulusal bağımsızlıkların yeniden kazanılması için mücadelenin genişletilmesi gerekliliği, kendini geniş ölçülerde ısrarla dayatmış. Fransa'nın askersel yenilgisi bu zorunluluğu iyice artırmış.

²⁰³ y.a.g.e. op.18,d.1320.

²⁰⁴ y.a.g.e.op.18,d.1319.

²⁰⁵ y.a.g.e, F.495,op.18,d.1319,s.155.

Fransa Komünistlerinin Bildirisi

Bu durum karşısında Dimitrov ile Manuilski, 10 Haziran 1940'da Stalin'e başvurmuşlar ve Fransız Komünist Partisi yönetiminin hazırladığı bildiriyle ilgili öğüt ve direktif istemişler. Bu bildiride "varlığını sürdürmek için, yerli ve yabancı güçlere karşı savaşımı için Fransız halkına elverişli koşulların yaratılması gereği" vurgulanıyormuş. Ayrıca da "Alman komünistlerinin, Alman egemen sınıfının istilacı politikası karşısındaki hareket hattı" bir sorun olarak ortaya konuyormuş.²⁰⁶

Georgi Dimitrov, 16 Haziran'da Fransız Komünist Partisi'nin, Jdanov'un uyarısı üzerine, yeni baştan redakte edilmiş bildiri taslağını Stalin'e göndermiş.²⁰⁷ Üç gün sonra, 19 Haziran'da KEYK Sekreterliği tarafından onaylanmış olan bu deklarasyonda: "Bizler, Fransa komünistleri, her zaman, kapitalist sömürüye karşı, burjuvazinin politik ezgisine karşı, sömürge halklarının ezilip sömürülmesine karşı mücadele ettik. Bizler her zaman, başka halklarla ilgili, özellikle de, Alman halkı ile ilgili, Fransız burjuvazisinin yağmacı emperyalist siyasetine karşı savaştık. Şimdi biz yabancı emperyalistlerin halkı köleleştirmesine karşı daha büyük bir hakla, kararlılıkla ve güçle hareket edeceğiz. Fransız işçi sınıfı, Fransız halkı yabancı esaretçilerle hiçbir zaman barışmayacaktır" denmiştir.

Gerçeklerin Direngenliği

Faşist saldırılara karşı koyan güçlerin seslendirdiği gerçekler giderek daha iyi duyulmaya başlanmış, direniş hareketlerine komünistlerin daha etkin katılmaları zorunluluğu giderek günün daha yakıcı sorunu olmuş. Bu gereksinim, KEYK tarafından da daha güçlü duyulur olmuş. O da, bu sorunları Stalin'in önüne daha sık koymaya başlamış.

Gerçeklerin direnişi giderek arttığı bu sırada, 1941'in ilkbaharında, Almanya'nın Yunanistan ve Yugoslavya'ya saldırısından sonra, KEYK İngiltere ile Fransa'nın emperyalist saldırıya karşı yaptıkları savaşın haklı olduğunu belirtmiş. O zaman Stalin de bu saptamayı haklı olarak kabul etmek zorunda kalmış. Öyle olduğu halde, o zaman da hâlâ Almanya ve onun ortaklarına karşı savaşanların hepsi için bu niteleme kabul edilmemiş. Savaşı, her iki taraf için, haksız savaş sayma anlayışı sürdürülmüş. KEYK yine, 30'lu yılların ortalarında, antifaşist stratejik çizgiyi hazırlarken karşılaştığı gibi, Stalin'in dogmalarının oluşturduğu engelleri aşmak zorunluluğu ile yüz yüze gelmiş. Daha açık bir deyişle, Stalin'in harp sırasında "İngiliz ve Fransız emperyalizminin daha büyük bir tehlike oluşturduğu" tezini aşmak zorunda kalmış. Stalin ise, içine düştüğü bu aç-

²⁰⁶ y.a.g.e. op.74,d.518,s.10-11.

²⁰⁷ y.a.g.e. s.31.

mazdan kurtuluşu Komintern'i kapatmakta görmüş. Onun bu yeltenişini, Almanya'yla dostluk ilişkilerini, Komintern'in çalışmalarından üstün gördüğüne bir kanıt saymak yanlış olmaz sanırım.

Tren Kaçırılmış

Ancak savaşın gidişi, Stalin'in tasarısına, gerçekleştirilme olanağı bırakmamış, onun bütün savlarını yalanlamış. Nazi Almanya'sının daha savaşın başından beri en saldırgan güç olduğu gerçeği, ona karşı savaşın haklı savaş olduğu gerçeği, faşist orduların Sovyetler Birliği'ne saldırdığı gün, 22 Haziran 1941günü doğrulanmış. Ama bunun artık pratik bir değeri kalmamış. Nazi Almanya'sı daha 1940'ın ortalarında 9 ülkeyi işgal etmiş. 107 milyon insanı egemenliği altına almış. Devasa bir güç olmuş.

1941 yazına gelindiğinde ise, Almanya birçok Avrupa ülkesini işgal etmiş ve köleleştirmiş. Avusturya, Çekoslovakya, Polonya, Danimarka, Norveç, Belçika, Hollanda, Lüksemburg, Fransa, Arnavutluk, Yugoslavya ve Yunanistan'ı egemenlik altına almış. Kendi hükümetleriyle Almanya'nın ittifak yaptığı Finlandiya, Macaristan, Romanya ve Bulgaristan gibi ülkeler, fiilen Almanya'nın birer uydusu olmuşlar. Başka bir deyişle Avrupa'nın hemen hemen tümü Almanya'nın eline geçmiş.

Her Şey Kökten Değişmiş

Nazi Almanya'sı Sovyetler Birliği'ne saldırınca tutum kökten değişiyor. "Saldırı", "salırgan" gibi kavramlar gerçek anlamlarını kazanıyor. Yaklaşık iki yıl boyunca dikte edilerek dayatılan değer yargıları değişiyor. Yapay saptamaların kanıtları olan resmi belgeler gizli arşivlere yollanıyor ve bunlar tam 41 yıl devlet sırrı olarak saklanıyor. Bilindiği gibi, Sovyetler Birliği, İngiltere ve Amerika ile ittifak yapıyor ve Hitler'e karşı bu iki devletle birlikte savaşıyor.

Almanya'nın SSCB'ye saldırısı üzerine KEYK Sekreterliği toplanıyor ve komünist partilerinin yeni görevlerini belirliyor. Sekreterlik bu toplantıda aldığı yeni bir kararla da, KEYK'in çalışmalarını gün gününe yürütmek için Dimitrov, Manuiski ve Togliatti üçlüsünden oluşan bir grup kuruyor.²⁰⁸

Direnış Hareketleri

Yeni durumda artık "Anayurdun savunulması"nın devrimcilikle bağdaşmaz olduğu savı değiştiriliyor. Sovyetler Birliği'nin Anayurt Savaşı, Nazi boyunduruğu altındaki halkların ulusal kurtuluş hareketleriyle, tüm demokratik ve antifa-

²⁰⁸ y.a.g.e. F.495,op.18,d.1335,s.1-3

şist güçlerin mücadelesiyle kaynaşüyor. KEYK, Nazi Almanya'sının işgal ettiği ülkelerdeki kitlelere ivedi görevin, istilacı güçlere karşı direniş mücadelesi başlatmak olduğunu belirtiyor, komünist partilerine de ulusal cephe yaratmayı salık veriyor.

Örneğin Bulgar komünistlerine, Alman faşizmine karşı Birleşik Halk Cephesi yaratmaları için mücadele etmelerini öğütüyor.

Yugoslavya Komünist Partisi, 22 Haziran 1941'de ülke halklarını faşist istilacılara karşı silâhlı bir mücadele başlatmaya çağırır. Çağrıda "Ölüm saati çalışmıştır" denmiş.²⁰⁹

Arjantin Komünist Partisi halka yaptığı bir çağrıda "Günün en yüce görevi SSCB'nin faşist saldırganlığa karşı savunulmasıdır..." demiş.²¹⁰

ABD Komünist Partisi Başkanı William Foster, Haziran 1941'de Ulusal Komite toplantısında konuşurken şöyle demiş: "En acil görevimiz... Hitler'in ve Nazi barbarlığının ortadan kaldırılmasını sağlamaktır... Partimizin ana talebi, Birleşik Devletler hükümetinin, şu anda Hitler'e karşı savaşmakta olan Sovyet ve İngiliz halklarına her türlü yardımı yapmasıdır."²¹¹

Fransa'da, Almanya'nın Sovyetler saldırısından sonra, direniş hareketi canlanmış, M.Thorez "22 Haziran'dan sonra yurtseverler daha farklı düşünmeye başladılar. Yalnız değilim. Sovyet halkı gibi bir müttefikle özgürlüğe ulaşabiliriz, kazanabiliriz" diye yazmış.²¹²

İkinci Dünya Savaşı'nın önde gelen özelliği, bilindiği gibi, işgal altındaki ülke halklarının ulusal kurtuluş mücadelesiydi. Bu mücadelenin özü, özgürlük ve ülkenin bağımsızlığını savunmaktır. Öyleyken bu gerçeğin kavranıp savunulmasına, savaşın başından 22 Haziran 1941'e kadar, KEYK engel olmuş. Olayların gözlenen akışı, KEYK'in "ulusal işçi sınıfı partilerinin daha da güçlenmeleri için bir engel haline geldiğini" göstermiş.²¹³

Türkiye Komünist Partisi'nde Tutum

İrdelenen söz konusu dönemde TKP gizli çalışmıyormuş. O nedenle bu konuya ilişkin her hangi bir belge yok. Ancak Komintern arşivinde bu konuda yazılmış iki uzun makale var. Bunlardan anlaşıldığına göre, bu iki birbirine tamamen karşı politik çizginin yandaşları, TKP sıralarında da varmış. Komintern'in

²⁰⁹ Zbornik dokumeta i podataka o narodno oslobodilackom ratu Jogoslovenskih naroda T.I, kn.1, Belgrad, 1949,s.16

²¹⁰ Kommunističeski İnternasyonal, 1941, No:6-7, s.126

²¹¹ Daily Workers, New York, 1 Temmuz 1941

²¹² M. Thorez, Fils du Peuple, Moskova, 1951,s.147

²¹³ Daily Workers, Londra, 24.5.1943

VII. Kongresi'nde belirlenen çizgiyi, Nazi Almanya'sının bir numaralı savaş kundakçısı olduğu savını Doktor Şefik Hüsnü savunmuş. O bu konuya ilişkin, 6 Şubat 1937'de, "*Küçük Antant ve Balkan Antantı*" başlıklı çok uzun bir makale yazmış. İkinci çizgiyi, "baş savaş borazanı baş saldırgan İngiltere ile Fransa'dır" tezini İsmail Bilen benimsemiş. O da bu konuda 17 Aralık 1939'da 13 sayfalık bir yazı yazmış. Kanımca bizim okuyucular bu iki yazıyı mutlaka okumalıdır.

Özet

Yukarıda sergilenen ve yaklaşık yarım yüzyıla yakın bir süre, Komintern arşivlerinin karanlık mahzenlerinde saklanmış olan belgelerin gösterdiğine göre, KEYK, Sovyetler Birliği'nin Almanya'yla bağtlatdığı Saldırmazlık Paktından, Dostluk ve Sınır Antlaşması'ndan sonra, Stalin'den aldığı direktiflerle komünist partilerinde büyük karışıklıklar yaratmış, Stalin, KEYK'i VII. Kongre'de belirlenen siyasal yönden vazgeçmek zorunda bırakmış. Gerçekte o, Hitler faşizminin savaşın baş suçlusu olarak açığa vurulmasını yasaklamış, savaşı tek yanlı nitelemiş, faşist devletler ile demokratik devletler arasındaki farkın sanki ortadan kalktığını savunmuş, başta İngiliz-Fransız emperyalizmi olmak üzere, genellikle emperyalizme darbe indirilmesini istemiş. Bu iki emperyalist devleti savaşın baş kışkırtıcısı diye göstermiş. KEYK, nesnel gerçekleri çarpıtan bu Stalin direktiflerini kendi bölümlerine (komünist partilerine) yollamakla, komünist partilerin ulusal kurtuluş hareketlerini desteklemelerini, faşizme karşı mücadelelerini engellemiş. Yurt savunmasının "devrimcilikle bağdaşmadığını" ileri sürmüştü.

Komintern'in takındığı bu tutum komünist partilerini kitlelerden yalıtılmış, komünistlerin antifaşistlerle, demokratik güçlerle işbirliği yapmalarını güçleştirmiş. Bir dizi ülkede, o zamana kadar pasif ve dağınık bir durumda bulunan direniş güçlerine öncülük etme olanağı vermemiş. Tüm bunlar Komintern'in yandaşlarında büyük bir düş kırıklığına neden olmuş, burjuva hükümetlerine komünist partilerini yasaklamak için bahaneler yaratmış. Tek sözle KEYK'in, Stalin diktasına boyun eğmesi, kendi saygınlığına onarılmaz darbe indirmiş.

Komintern'in tüm yaşamı sürecinde geçirdiği bunalımları irdeleyen uzmanlardan bir alıntı aktarıyorum:

"Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nde ve Komintern'de Stalin diktatörlüğü sağlama bağladıktan sonra (dünya devrimi karargâhı III. Enternasyonal) basbayağı Stalin'in kalem odası oldu.

Eğer XIV. Louis 'Fransa benim' diyebilmişse, şimdi Stalin de, aynı inançla 'Komintern benim' diyebilir."²¹⁴

10 Temmuz 2000

Bilal Şen

Zorunlu Bir Ek

Sayın okur, bu kitapçıktaki Mustafa Suphi plânından ve Komintern'in Türkiye Tezleri'nden, sahiplerinin o günkü siyasal ödev ve amaçlarını öğrenmiş olduk. Şimdi bu bilgiyi edinen devrimci, doğal olarak, kendi kendisine, "o zaman sosyalist Türkiye kurulabilir miydi?" sorusunu sorabilir. Bu sorunun doğru yanıtını bulabilmek için, önce *Türkiye Tezleri*'nde kullanılmış olan yöntemi belirlemek zorunludur. Nedir bu yöntem?

Tezlerden okuyoruz: "Ülkenin genel özelliklerini belirlemek için onun bütün bölgelerinin sosyal ve ekonomik analizini inceden inceye yapmak gereklidir... Ülke bütünü için genel olan özellik, nüfusun büyük çoğunluğunun köylü(çiftçi) oluşudur... Yerli ezginin en önemli ögesi soyguncu, plaçkacı memurların seçimidir. Türkiye emekçi köylülüğünün bu tablosunu yabancıların zulmü tamamlar... Türkiye'de sanayi proletaryası rüşeym (oğulcuk) evresinde bulunuyor... Ülkenin düşük kültür düzeyi, burjuvazinin zayıf gelişmişliği, dinin toplumsal düzeyde yaygın egemenliği, Türk aydınlarının iktisadi durumunu olağanüstü kötüleştiriyor..."²¹⁵

Tezler'de çizilen bu tabloda şu sonuca varılıyor:

"Biz ancak, proletaryanın, en bilinçli elemanlarını, aydınların en ilerici, en devrimci temsilcileriyle birlikte, TKP sıralarında birleştirerek, şehir ve köy emekçilerinin geniş kitlelerini arkamıza alabiliriz... toplumsal devrimin utkusu için başarılı mücadeleye götürebiliriz."²¹⁶

Görüldüğü gibi Tezler'de, o zaman Anadolu'da devrimci durumun varlığına temel olarak, emekçilerin yokluk ve sefalet içinde, ezgi ve baskı altında bulunuşları gösterilmiş. Öyle ki, sanki fakir işçi ve köylüler "kendiliğinden" devrimci oluyor ve sömürüden kurtulmak için savaşa hazır bulunuyor ve yalnızca devrime çağrı bekliyorlar. Bu görüş ve anlayış yukarıdaki alıntının ikinci bölümünde açıkça dile getirilmiş.

Bu durum karşısında ben, bu tür irdelemenin, bu tür devrimci durum saptamasının Marksist öğretiyne ne denli ters düştüğünü göstermek için Marksizm'in klasiklerinden bazı örnekler vermek zorunluluğu duyuyorum.

Klasiklerden Örnekler

Karl Marks 1857-1859 yıllarında "... eğer bir toplumda, sınıfsız toplum için gerekli olan potansiyel maddi üretim koşulları ve onlara uygun üretim ilişkileri yoksa, orada içten patlamayı sağlamak ümidiyle yapılan bütün denemeler Donkişotluk olabilir" diyordu.²¹⁷

²¹⁵ Türkiye Tezleri, s.4.

²¹⁶ y.a.g.e. s.6.

²¹⁷ K.Marks, Engels, Bütün Yapıtlar. Cilt 46, Bölüm 1, s.103 (Rusça).

Tezler’de de belirtildiği gibi, o yıllarda Anadolu’da kapitalizm henüz doğuş evresinde bulunuyor. Emekçiler, bu sömürü düzenini daha tanımış değiller ki, ona karşı savaşa hazır olsunlar.

Engels yaşamının sonlarında (1895) K. Marks’ın *Fransa’da Sınıf Savaşı* adlı kitabına yazdığı önsözde işçi hareketinin geçmişini gözden geçirmiş ve şu sonuca varmıştı. “1848’de Paris Komünü’nde (1871) kullanılmış olan devrimci taktik artık eskimiştir. Bilinçli küçük bir azınlığın, bilinçsiz yığınların başına geçerek, ani saldırısıyla yapılan devrimlerin zamanı geçmiştir.”²¹⁸

Oysa belgelerde görüldüğü gibi, Ulusal Kurtuluş Savaşı yıllarında yapılmış olan “sosyal kurtuluş” plânları, tam da zamanını yitirmiş bulunan taktiğe dayanırlıyordu.

Engels, uygulanmasını öğütlediği yeni strateji ve taktiklerde, demokratik rejimlerin, politik özgürlüklerin, parlamento kürsülerinin, genel seçim haklarının önemini vurguluyor ve şöyle devam ediyor: “Toplumsal düzenin tümünden değiştirilmesinin söz konusu olduğu zaman, yığınlar buna kendileri katılmalılar, ne için savaştıklarını, ne için kan dökeceklerini, kendilerini neden kurban edeceklerini onlar anlamalıdır. Bunu bize son elli yıllık tarih öğretti. Ne ki, kitlelerin bunu anlaması için, uzun ve ısrarla çalışmak gerek. İşte şimdi biz, özellikle böylesi bir başarılı çalışma yürütüyoruz. Bu çalışmamız düşmanlarımızı umutsuzluğa düşürüyor.”²¹⁹

Burada irdelenen 1 ve 2 no’lu tarihsel belgeleri dikkatle okumuş olanlar görmüşlerdir ki, bu belgelerde, o zaman emekçi kitlelerini bilgilendirmek için, Engels’in 25 yıl önce salık verdiği “özgürlük ve demokrasi” uğrunda, “ısrarlı ve uzun” çalışma gereğinden bahsedilmiyor.

Engels, bu önsözde öğütlediği “yeni silâhların”, yani parlamento kürsüsünün ve genel seçim hakkının çok büyük bir ustalıkla kullanılmaları gereğine dikkat çekiyor. Öyle ki bu araçlar “şimdiye kadar kullanıldıkları aldatma araçlarından, kurtuluş araçlarına dönüşsünler” diye yazmış.²²⁰

Engels’e bu öğütleri verdiren, onun tarihi yanılığardan aldığı dersler olmuştur. O adı geçen önsözde, 1848-1849 devrimini kastederek, bunu şöyle açıklamıştır: “Tarih gösterdi ki, biz ve bizim gibi düşünenlerin hepsi haklı değildi. O (tarih) açıkça gösterdi ki, o dönemdeki Avrupa kıtasındaki ekonomik gelişme, kapitalist üretim biçimini ortadan kaldırmak için gereken olgunluktan çok uzaktı.”²²¹

²¹⁸ K.Marks, Engels, Bütün Yapıtlar 2. baskı Cilt 22, s.544 (Rusça).

²¹⁹ y.a.g.e. s.544.

²²⁰ y.a.g.e. s.539.

²²¹ y.a.g.e s.519.

Burada bizi ilgilendiren Anadolu'daki kapitalizmin 1920-1923 yıllarındaki düzeyini, Tezler'den çizilmiş olan tablodan öğreniyoruz. Ama, gel gör ki, o zaman hatayı kabul etme yoluna gidilmeyip, belgeleri saklama yoluna gidilmiş!

Özetle söylemek gerekirse, elli yıllık işçi hareketinin analizini yapan Engels'in vasiyeti, sınıf bilinciyle donanmış kitlesele devrimci güç yaratmak için politik özgürlükler, demokratik haklar, demokratik rejim uğrunda uzun süreli ısrarlı çaba gerek. Böyle bir çalışma yapamamış olan devrimciler utku kazanamamışlar.

Marks da 1848-1849 devriminin başarısızlığının nedenlerini, proletaryanın olgunlaşmamış olmasında ve harekete köylülerin, küçük burjuvazinin, genellikle toplumun orta katmanlarının katılmamış olmasında gördüğünü belirtiyor ve şu sonuca varıyor: "Proletarya, burjuva düzenini sarsamayacak, eğer sermayeye karşı savaşta köylü yığınlarını ve küçük burjuvaziyi yanına alamazsa."²²²

Oysa, Tezler belgesinde, tüm toplumsal güçleri saflarında toplamış olan ulusal devrim hareketinin yönetimine karşı savaşılması öneriliyor. Bu savaş proletaryanın "şehir ve köy emekçilerini" (küçük burjuvaziyi, toplumun orta katmanlarını değil) yanına alması öğütleniyor.²²³

Türkiye Komünist Partisi'nin dramı, yalnızca kurucularının, tümüyle irreel tezlere ve hiçbir reel dayanağı bulunmayan plâna göre, 1920 sonunda yola çıkışı ve feci akıbeti değildir. Ayrıca, bu Tezler'le çizilmiş aşırı sol çizginin, yaşamı boyunca TKP'nin ana stratejisi yapılmış olmasıdır. Bu çizgi TKP'de KUTV'a ekolü sayesinde yaşatıldı.

Lenin'in Tutumu

Lenin, bu aşırı sol çizgiyi devrimci hareket için tehlikeli bulmuştu. 1920 yılının Nisan ve Mayıs aylarında *Sol Komünizm, Bir Çocukluk Hastalığı* kitabını yazmıştı. İki ay sonra da, Komintern'in II. Kongresi'nde bu konuda bir rapor okumuştur. Ona (Lenin'e) göre, bu görüşün savunucuları, "genç komünistler, teorik hazırlıkları yetersiz, deneysiz devrimci kişilerdi". Lenin bu eserinde "Marksizm'den uzaklaşma" ve "anarşizme yakınlaşma" olarak tanımladığı solcu eğilimleri komünist partileri için büyük bir tehlike olarak gördüğünü belirtiyor ve bunun partileri "kitlelerden soyutlayacağı" uyarısını yapıyordu.²²⁴

Bu kitabı, 1958-1961 yıllarında, Yüksek Parti Okulu öğrencisi iken, Marksizm'in klasikleri arasında, büyük bir özenle okumuştum. Zaten o zaman, Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin 20. Kongre kararları okul programlarının

²²² Karl Marks, Biyografi, Sofya-1969, s.73-74 (Rusça).

²²³ Türkiye Tezleri, s.6.

²²⁴ V.İ. Lenin, Tüm Yapıtlar Cilt 31 s.39,43,57,58 (Rusça).

temellerini oluşturuyordu. Ben, olay ve süreçlere, Marksist ilkeler temelinde, eleştirel yaklaşım yöntemini özümsemiştim. *Bizim Radyo*'da çalışmaya başladıktan sonra, parti grubunun seminerinde okumak üzere, uzun bir seminer yazısı yazmıştım.

BİLAL ŞEN

Arşiv Çalışmaları

Bilal Şen'in bu derlemede yer alan arşiv çalışmaları, yazıldığı tarihler de göz önünde tutulduğunda oldukça erken zamanlı eserlerdir. TÜSTAV'ın 2000 yılından itibaren TKP Komintern arşiv belgeleri üzerinde başlattığı çalışmalarla, bugün 1919-1927 arasında tarihlenen değişik dillerdeki belgeler birçok kitap halinde yayımlandı. Bilal Şen'in kısmî alıntılar yaparak kendi yorumuyla sunduğu bu belgelerin eksiksiz metinlerine ulaşmak isteyenler için, adı geçen belgelerin bulunduğu kitaplara dipnotlarda işaret ettik.

TKP'nin Komintern dönemine ilişkin bilgilere ulaşmamızda birinci derecede emeği geçen Bilal Şen'in mücadelesi ve anısı önünde saygıyla eğiliyoruz.

